

LAMPA DE VEGHE
(cronici de carte)

Györfi-Deák György

ediția a II-a

Jibou, 6 august 2014

Fișă de catalog:

GYÖRFI-DEÁK GYÖRGY

Lampa de veghe (cronici de carte) / Györfi-Deák György. –
Ediția a doua, 6 august 2014. – Jibou.

142 p.

fără ISBN; fără preț.

821.135.1.09 A/Z

(c) 2005, 2014 - Györfi-Deák György

Volumul poate fi distribuit liber în format electronic, fără modificări
ale conținutului. Este interzisă comercializarea lui.

Adresa de contact: gyuri4675@yahoo.com

CUPRINS

Aranjamente

BUNICA DISTOPIILOR

(Edwin A. Abbott - Flatland: A Romance of Many Dimensions)

A LA TURCA, BRE!

(Mihai Alexandru - Cântând cu Europa)

WISELE ȘI VIITORUL

(Artemidoros - Carte de tălmăcire a viselor)

DESPRE DORURI ȘI DORE

(Sânziana Batiște)

MAREA PROVOCARE (UN CAL TROIAN CU NIȘTE ARIPI
URIAȘE)

(Ovidiu Bufnilă)

CRUCIFICAREA LUI MOREAUGARIN

(Ovidiu Bufnilă - Cruciada lui Moreaugarin)

PUNCT ȘI DE LA CĂPĂTÂI

(Voicu Bugariu - Mozart și Moartea)

FORȚA TĂMĂDUITOARE A CUVÂNTULUI

(Camelia Burghel - Descânțec)

ORTODOXIA SALVEAZĂ ETNOGRAFIA

(Dóra Czégényi - A hiedelem és hiedelemszöveg mint reprezentáció)

COLEGUL NOSTRU DIN NEȘTIUT

(Doru Davidovici)

EMINESCU ȘI „VENEȚIA”
(Eminescu - Veneția)

„GALBAR”, PRIMA BANDĂ DESENATĂ SF ROMÂNEASCĂ
(Sandu Florea și Ovidiu Șurianu - Galbar)

GRAFICA FANZINELOR TIMIȘORENE
(Ilustrațiile din fanzinele „Paradox” și „Helion”)

TEMEINICIA CUTEZANȚEI
(Radu Pavel Gheo - Despre science-fiction)

FARMECUL DERUTEI
(Radu Pavel Gheo - Fairia: o lume îndepărtată)

PICĂTURA CHINEZEASCĂ
(Mihail Grămescu - Ildikó: microromanele singurătății)

UN „COPIL TERIBIL” PRINTRE FEMEI
(Mihail Grămescu - Răzbunarea Yvonei)

SCRIITORUL DE OȚEL INOXIDABIL
(Harry Harrison)

ADEVĂRUL DESPRE DRĂCULEA
(Otilia Hedeșan - Șapte eseuri despre strigoi)

MAREA EXTRAGERE
(Cătălin Ionescu - Loser: Măștile norocului)

VIZUAL ȘI SEMNIFICAȚIE
(Lucian Ionică - Imaginea vizuală: Aspecte teoretice)

PRIMA MONOGRAFIE CRITICĂ TOLKIEN
(Robert Lazu - Lumea lui Tolkien)

MAI MULT DECÂT „NIMIC”
(Adina Lipai)

O MACHIAVELIADĂ COSMICĂ
(Victor Marin - Elogiul muncii de partid)

CRITICUL LOGICII IMPURE
(Dumitru Micu - Scurtă istorie a literaturii române: perioada contemporană, proza)

DEASUPRA ECLIPSEI, ÎN AȘTEPTAREA APOCALIPSEI
(Viorel Mureșan - Lumina absentă)

TĂIEREA ÎMPREJUR A TĂCERII
(Viorica Mureșan - Urma piciorului stâng)

ERA DIGITALĂ
(Nicholas Negroponte - Era digitală)

SUB ZODIA PELICANULUI
(Ana Olos - Pelicanul sau babița)

ESENȚA ADEVĂRATEI MIȘCĂRI
(Mircea Opriță - Anticipația românească: Un capitol de istorie literară)

UN CRONICAR CONTEMPORAN
(Alexa Pașca)

LITERATURA PE CONT PROPRIU
(Ovidiu Petcu - Chipul pământului: Oameni în spațiu)

DE LA FABULĂ LA SPACE-OPERA
(Nicolae Pop - Aventurile junilor astronauți Romeo și Dan: Jurnal de bord)

DINCOLO DE ISTORIE
(Liviu Radu - Constanța 1919)

O APOCALIPSĂ REZOLVATĂ
(Liviu Radu - Spaime)

FERICIT CEL CE-ȘI CUNOAȘTE FRAȚII
(Liviu Radu - Opțiunea)

O ANDROIDĂ CASTĂ ȘI-O CASCĂ ALBĂ
(Sergiu Someșan - Să n-o săruți pe Isabel)

ÎMPLINIRE ÎN 2
(Sergiu Someșan - Carte de magie)

UN CRĂCIUN EXTRATERESTRU
(Sergiu Someșan - Cadouri de Crăciun)

ARANJAMENTE

Prima ediție a prezentului volum a apărut pe situl Cenaclului science-fiction H. G. Wells din Timișoara, sub îngrijirea scriitorului Dușan Baiski, în data de 14 februarie 2005.

Ceva mai târziu, o copie pirat a fost preluată de aici, compilată de la coadă la cap (cu articolele puse în ordine inversă) și postată pe situl scribd.com.

Din păcate, acum a dispărut și ea - drept urmare, m-am văzut nevoit s-o înlocuiesc cu o versiune autorizată.

Volumul a fost analizat de criticul Mircea Oprea în articolul "Insomnii de cronicar", text reprodus ulterior în volumul "Cronici de familie. SF-ul românesc după anul 2000" (Editura Casa Cărții de Știință, Cluj, 2008).

Lectură plăcută!

Autorul

Jibou, 6 august 2014

BUNICA DISTOPIILOR

Edwin A. Abbott este un nume foarte puțin cunoscut la noi. În primul rând, pentru că principala sa operă, romanul „Flatland: A Romance of Many Dimensions” (Platlanda: o poveste romantică în mai multe dimensiuni), n-a fost tradus în limba română.

Criticul Florin Manolescu îl amintește doar conjunctural, de trei ori, în „Literatura SF”. Prima dată, vine vorba de „Flatland” atunci când discută diferitele denumiri autohtone date literaturii SF, iar criticul remarcă forma de „roman matematic”, caracterizarea lui I. Ionescu din articolul „Viața în lumea plană”, apărut în „Natura”, revistă științifică de popularizare, an. VIII, nr. 7, aprilie 1913, p. 193. A doua oară, când discută definiția genului SF și socotește că: „pe treapta cea mai înaltă a modelării indirecte s-ar putea recunoaște analogia cu un model matematic”. Iar a treia oară, când vine vorba de cronica publicată de Grigore C. Moisil în nr. 27 din 3 iulie 1923 în „Ziarul științelor și călătoriilor”: „O călătorie în Flatland. Fantezie matematică”.

Pentru că sâmburele axiomatic din care a rodit povestirea lui Abbott n-a reușit să entuziasmeze partizanii autohtoni, precum Herbert George Wells l-a fermecat pe Henri Stahl, nimeni n-a scris „Un român în Platlanda” și, în consecință, n-a fost amintit nici în „Anticipația românească” a lui Mircea Opriță. La fel, Ion Hobana îl ignoră în volumele în seria „Autori, cărți, idei”: „Science fiction” (1983) sau „Literatura de anticipație” (1986). Nu este pomenit nici în biografia lui H.G. Wells: „Un englez neliniștit” (1996), deși cei doi autori au fost contemporani, iar Exploratorul Timpului se joacă și el cu dimensiunile spațiului-timp. Nici Silviu Iosifescu nu-l amintește în secțiunea „Posibilitate, utopie, mit”, din volumul „Literatura de frontieră” (1971).

Printre puținii scriitori români atrași de „narațiunea euristică” în manieră Abbott se numără Ioan Petru Culianu. Nicu Gavriliuță amintește într-un articol din „Observatorul cultural” (Lumile multidimensionale și noile geografii ale imaginarului) că profesorul din America, specialistul în istoria religiilor, a început în 1988, la

Universitatea din Chicago, un curs neobișnuit: „Știință și religie. A patra dimensiune”. Bibliografia înaintată studenților cuprindea și cartea lui Edwin A. Abbott, alături operele semnate de Lewis Carroll, Albert Einstein, Isaac Asimov, Jorge Luis Borges.

În povestirea „Tic tac” din volumul „Deratizare” (1999), Lucian Merișca descrie agonia unui împătimit al jocului tri-, bi-, monoliard, care își pierde rând pe rând dimensiunile și devine un punct (obiect zero-dimensional).

În Occident, Abbott este un autor citit și citat. Iată ce zice „The Encyclopedia of Science Fiction”, editată de John Clute și Peter Nicholls:

Edwin A[bbott] Abbott (1839-1926) - cleric britanic, teolog și scriitor, a cărui cea mai cunoscută operă, publicată inițial cu titlul „A. Square”, este „Flatland: A Romance of Many Dimensions” (1884). Povestită și ilustrată de Domnul Pătrat, romanul cuprinde două părți. Prima este cu precădere dedicată descrierii lumii bidimensionale din Platlanda, ai cărei locuitori și-au stabilit o ierarhie socială proprie. În partea secundă, Domnul Pătrat călătorește în vis în universul unidimensional din Lineland (Țara Linie), al cărei locuitori nu pot să conceapă un univers bidimensional. Apoi, la rândul său, primește vizita unui călător tridimensional din Spaceland (Țara Spațiului - se subînțelege: trimensional), numit Sfera, pentru că are o formă sferică, care-l convinge prin argumente ingenioase și-l determină să creadă în existența lumii cvadridimensionale.

Autorul victorian e un oaspete obișnuit în cărțile de popularizare a științei, unde se discută probleme de matematică sau fizică n-dimensională. „Romanțul științific” a fost dezvoltat în continuare. Matematicienii Charles Howard Hinton (An Episode of Flatland - 1907), Martin Gardner, informaticianul A. K. Dewdney (The Planiverse - 1984), fizicienii George Gamow (Mr. Tompkins in Paperback - 1965), Rudolf V. Rucker (Spaceland: A Novel of the Fourth Dimension) și alții au ținut fiecare să adauge câte ceva la ineditul univers creat de Abbott. Îndrăznim chiar să susținem că putem decela influențe chiar în literatura cyberpunk, precum rebelul „Neuromancer” (1984, din nou) de William Gibson.

Adevărata calitate a lui „Flatland”, foarte puțin discutată în cercurile literare de pretutindeni, constă în faptul că micul volum

adună în paginile sale o bună parte dintre elementele ce vor caracteriza distopia, un subgen literar în care ni se prezintă „cea mai anormală dintre lumi posibile”, iar omul constituie o entitate „redușă la absurd” (Florin Manolescu).

„Țara Plată” („Platlanda”) a apărut în 1884, cu 100 de ani înainte de anul ales în 1948 de George Orwell pentru a descrie o lume total pervertită, în care minciuna a fost ridicată la politică de stat: „1984”. Pentru a influența și a dirija gândirea oamenilor, a fost inventat un limbaj aparte: „nou-vorba”, temă prezentă și în cartea clericului victorian, ai cărui eroi se plângeau de duplicitatea masculină:

„Când discutăm cu femeile, vorbim despre dragoste, îndatorire, drept, bine, rău, milă, speranță și alte noțiuni iraționale, cu substrat sentimental, care nu există și pe care am fost nevoiți să le inventăm doar ca să ținem în frâu exuberantele izbucniri emoționale feminine. Dar între noi și în cărțile noastre folosim cu totul alte cuvinte - așa putea spune chiar că vorbim o limbă diferită. Atunci dragostea devine așteptarea unor beneficii, îndatorirea se transformă în necesitate sau potrivire, iar celelalte vorbe se preschimbă într-un mod asemănător.”

Abbott și-a structurat volumul în 22 de capitole (numărul literelor din alfabetul ebraic și al arcanelor din Tarot), dispuse în 2 părți. Într-o astfel de abordare, se poate lesne explica de ce prima parte cuprinde 12 capitole, iar a doua începe cu al treisprezecelea (Moartea, ca o premiză a Renașterii), dar faptul în sine nu este atât de șocant cât fragmentul ales drept motto al părții secunde:

„O brave new worlds,
That have such people in them!”
„O, mândră lume nouă,
Care cuprinzi astfel de oameni !”

E replica Mirandei din actul V al piesei „Furtuna” de William Shakespeare, o exclamație care avea să dea titlul unui alt cunoscut roman distopic, „Minunata lume nouă” (1932) de Aldous Huxley.

Lumea bidimensională a lui Edwin A. Abbott se bazează pe segregare. Diferențierea este atât sexuală cât și socială. Bărbații din Platlanda sunt poligoane mai mult sau mai puțin regulate, în vreme

ce toate femeile, fără excepție, sunt niște segmente de dreaptă. Casele din Țara Plană au cel puțin cinci laturi și două uși: una largă, pentru bărbați și alta îngustă, pentru femei. Bărbații se tem de femei, care îi pot înțepa mortal, mai ales dacă vin chiar din față, când segmentul de dreaptă apare ca un punct. Prin urmare, consoartele planlandezilor sunt obligate prin lege să se fâșâie pe stradă, ca să fie cât mai vizibile.

Bărbații sunt împărțiți după numărul de laturi. Casta cea mai de jos cuprinde triumghiurile, adică soldații și muncitorii. Lumea este guvernată de cercuri (poligoane cu un număr infinit de laturi), care dețin puterea absolută în Platlanda. Eroul povestirii este un pătrat, un „guler alb” din casta intelectualilor, ce cuprinde și pentagoanele. Aristocrația formează o minoritate selectă, ai cărei membri au minimum 6 laturi.

Politicienii sunt mai ales preoți, grupați într-o singură organizație, Partidul Cercului. Pacea socială se bazează pe principiul egalității laturilor: locuitorii poligonali trebuie să arate perfect. Figurile neregulate sunt abandonate de părinți, batjocorite de frați și surori, neglijate de slujitorii din casă, urmărite cu teamă de cetățeni și denunțate poliției. Dacă totuși ajung la maturitate, ele sunt executate sau li se interzice să se căsătorească și să procreeze. Deci, ca să poată trăi câtuși de cât normal, platlandezii trebuie să aibă măcar două laturi egale, adică să fie triumghiuri isoscele.

Ambiția de a parveni i-a determinat pe unii dintre eroii lui Edwin A. Abbott să săvârșească fapte reprobabile, demne să fie înfățișate de pana unui Theodore Dreiser, John Braine, Nicolae Filimon sau Liviu Rebreanu. Unele poligoane și-au dat copii pe mâna medicilor, care le-au frânt laturile în două, în încercarea de a le spori numărul. Riscurile erau imense, din 10 prunci supraviețuia operației doar unul; dar dacă scăpa, el căpăta un statut social care ar fi necesitat, în mod normal, o evoluție de două-trei sute de generații.

Obsesia perfecțiunii matematice dezumanizante apare și în romanul „Noi” de Evgheni Zamiatin, scris în 1920, publicat în 1927 (traducerea românească realizată de Mihai Maxim a apărut în 1998, la Editura Paideia). Aici, numele oamenilor sunt substituite printr-o literă urmată de un șir de cifre, procedeu preluat ulterior și de George Orwell. Eroul principal, D-503, e un matematician de geniu, cetățean model, perfect înregimentat într-o societate unde „numerele” se încolonează zilnic ca să iasă la plimbare colectivă: „așa cum sunt prezentați luptătorii pe monumentele asiriene: o mie de capete, două

picioare turnate - un întreg, două mâini desfăcute - un întreg." Statul e condus de un Binefăcător, reales an de an în Ziua Unanimității, pentru că: „istoria Statului Unic nu cunoaște întâmplarea ca vreun singur vot să fi îndrăznit a încălca mărețul unison“. Drept răsplată, în această zi, fiecare număr primește o uniformă nouă, albastru-gri.

Uniformitatea, monotonia definesc întotdeauna distopia. Viața din Platlanda a fost plictisitor de cenușie, până când unii au reușit să-și dea culoare și au început să-și vopsească laturile în felurite chipuri. Astfel ei și-au creat o personalitate VIZIBILĂ, ușor de recunoscut. Conform celor povestite de domnul Pătrat, avântul policolor a pătruns și în lexic, a determinat o perioadă de efervescență creatoare, iar vocabularul platlandez s-a îmbogățit atunci cu o mulțime de noi cuvinte.

Spre deosebire de chinezi, unde galbenul putea fi purtat doar de împărat, în țara plană oricine putea să-și vopsească laturile după poftă. Culoarea a șters diferențierile sociale, figurile geometrice și-au pierdut respectul datorat aristocrației și clerului, au început să-și negligeze îndatoririle și, în cele din urmă, acumularea nemulțumirilor a provocat o revoltă. Ea a fost înăbușită în sânge de femeile dirijate de cercuri, categorii limită, care nu puteau umbla „cu latura vopsită“.

O „conjurație" asemănătoare între putere și femeii apare în „451 Fahrenheit" de Ray Bradbury, unde Mildred, soția pompierului Guy Montag, l-a trădat și eroul a fost nevoit să-și incendieze propria locuință. Lucrul era previzibil. Femeia trăia în lumea înfățișată de trei ecrane imense de televizor, montate fiecare pe câte un întreg perete și a trecut printr-un proces gradat, ireversibil, de spălare a creierului. În cele din urmă, Mildred ajunsese să creadă că personajele din programele TV interactive, cu care se afla zi și noapte în legătură, constituiau familia ei și s-a înstrăinat de soțul ei.

Sper că exemplele citate mai sus au prezentat destul de sugestiv felul în care satira lui Edwin A. Abbott a pregătit terenul și i-a inspirat pe creatorii marilor distopii din secolul XX. Precum H. G. Wells a anticipat rolul jucat de tancuri, avioane, gaze toxice într-o confruntare armată, reverendul englez a redat pericolele la care se expune o societate izolată, limitată axiomatic în numele unei ideologii „salvatoare". În ciuda aspectului savant și al aerului desuet, „Flatland" reprezintă un punct de reper în istoria SF-ului mondial, un fel de bunică a distopiilor - un avertisment pe care secolul XX l-a înțeles prea târziu. Să sperăm că în viitor cartea își va afla un

traducător inspirat și apoi va călăuzi noile generații atât în lumea unor geometrii exotice, cât și în viața de zi cu zi. În esență, „Flatland” ne învață o lecție simplă: orice platitudine poate căpăta o dimensiune suplimentară, un înțeles, dacă i se adaugă un strop de culoare.

(Edwin A. Abbott, Flatland: A Romance of Many Dimensions, 1884.)

Pro-Scris, 3 (29-30) / 2004

A LA TURCA, BRE!

Mihai Alexandru a fost cândva ofițer de marină, dar, spre deosebire de Traian Băsescu, ministrul hâtru care taxează oamenii înaintea de a-i pune pe drumuri, el este un marinar care scrie proză. După ce a colaborat cu diferite reviste literare, a debutat în 1993, cu volumul „Septembrie, pe la mijloc”. Regăsim aici chemarea de a trece apele cele mari în povestirea „Extrasezon”, unde eroul încearcă să descopere ce se află pe legendara insulă Leuce, lait-motivul cunoscutei balade despre Soarele care a dorit să-și ia sora, Luna, de soție. Filonul credințelor populare îl regăsim și în alte narațiuni: „Septembrie, pe la mijloc”, „Relatare de la Valea Seacă”, „Week-end cu Clara”... Precum observă Șerban Foarță:

„Preocupat, de la o vreme - în lucrările-i cele mai bune, de subteranele istoriei și, implicit, ale ființei naționale, de rudimentul ei obscur, superstițios, magico-mitic, Mihai Alexandru face posibile sondaje în imemorial și improbabil, deținând arta complicată și subtilă a senzaționalului firesc.”

Alături de elementul folcloric, remarcăm o senzualitate aparte, de o sorginte htonică, germinativă. Plăcerea de a împărtăși plăcerea, dar și capcanele dragostei sunt prezente la tot pasul. În „La Prandt”, personajul principal își abandonează deziluzionat cariera de marinar și începe să studieze conservatorul clujean. Pleacă apoi cu logodnica în deltă, unde se încurcă cu amanta unui matroz sirian. Întâlnim o primă sugestie demnă de luat în seamă, referitoare la legătura dintre mirifica lume a Orientului și muzica vocală cultă. Hassan, arabul cu pricina, îi surprinde și îi taie beregata. Noroc cu vecinii, oamenii săritori, care-l scapă din ghearele încornoratului.

Al doilea volum al lui Mihai Alexandru, „Cântând cu Europa”, pare așezat dintru început în constelația celor douăsprezece stele reunite sub sonoritățile „Odei bucuriei”. Bătrâna doamnă, Europa, se întregește politic, economic, monetar, militar, cultural. Oamenii de diferite nații, limbi, rase, credințe învață să formeze o echipă, să conlucreze în vederea atingerii unui țel comun. În cazul de față avem

de-a face cu coriștii sosiți din toate colțurile continentului. Ei se reunesc periodic în diferite țări și încearcă să obțină perfectă îngemănare a vocilor în feluritele armonii ale melodiilor din zonele respective. Ei par asemenea lucrătoarelor dintr-un stup, care se agită neconținut în jurul măcii, îi aduc apa vie a mierii și-o răcoresc prin freacățul aripilor. Dansul, zumzetul lor ne semnalizează că în leagănul așezat între Marea Atlanților și Caucazul lui Prometeu stă să se nască un nou fel de a înțelege lumea.

„Totul a început în iarna lui 1982, când câțiva tineri germani și scandinavi, aflați în Austria la schiat, au încercat să cânte împreună colinde de Crăciun. Dirijorul Fritz ter Wey, tânăr și el, aflat pe aproape, a încheat grupul și i-a venit ideea de a înființa un cor alcătuit din cetățeni ai statelor Uniunii Europene. (...) În scenă fiecare interpret se prezintă în costumul popular specific provinciei natale. Misiunea de ambasadă culturală e pusă aici cu cea mai plăcută eficiență în slujba ideii de integrare europeană. Aici e schițat simbolic acel teritoriu fără bariere, fără gratii, fără vize, unde fiecare cunoaște, înțelege și respectă pe fiecare.”

După 1989, au fost cooptați și coriști din răsăritul Europei. Cum membrii acestui ansamblu „polifonic”, cel puțin din punctul de vedere al limbilor vorbite de membrii săi, păstrează tot timpul în vedere menținerea spiritului de echipă, se apelează la sponsori ca să-i ajute pe colegii din fostele țări comuniste să-și depășească dificultățile financiare:

„Este ca în fotbal - mi se explică -, toți cei unsprezece jucători sunt necesari. Fiecare vine cu contribuția sa specifică. Deci fiecare are particularitățile sale, care fac ca salariile să difere. Din punctul lor de vedere, „salariul” plătit românilor sau ungurilor e mai mare, deși contribuția lor nu e mai mare decât a celorlalți. Însă acestea sunt necesitățile noastre și acest preț trebuie plătit pentru a avea echipa întregă...”

În acestea vremuri, când pătrunderea în comunitatea occidentală a devenit „disperarea națională numărul unu”, m-am așteptat ca volumul acesta să cuprindă, asemenea multor alte jurnale contemporane de călătorie, descrierea opulenței de care au avut parte

doi concetățeni de-ai noștri, drept dovadă a importanței lor pe plan european. Dar, în mod definitoriu, asumându-și candoarea bebelușului de pe coperta volumului, autorul a evitat modest toate capitalele apusene pe unde a concertat și a ales ca scenă pentru a prezenta „ideea europeană” locul unde dintotdeauna Apusul s-a întâlnit cu Răsăritul: Istambul. De ce?

„De când ne știm români, indiferent că i-am zis Stambul, Constantinopole, Țarigrad, Bizanț, din acel țărmure a răsărit soarele istoriei noastre, fie la clopotul utreniei, fie la chemarea muezinului.”

Mai nou, când vine vorba de istoria noastră, se-ngroașă gluma. Unii senatori, regizori și actori de film, ce-au interpretat cândva figuri legendare, ar fi în stare să ia poporul român de piept, deoarece n-a binevoit să producă o baladă semnificativă despre Mihai Viteazul - să strige Stambulul vai! -, ci l-a alăturat obsedantei (ca pondere tematică în folclor) teme a căsătoriei nepermise dintre frate și soră. În pragul Înaltei Porți au căzut capetele lui Brâncoveanu și ale fiilor săi, dar oare se cuvine să amintim tinerei generații că, precum stă scris în „Istoria ieroglifică”, domnitorul muntean a uneltit cu îndârjire împotriva fratelui său moldovean, savantul domnitor Dimitrie Cantemir? Privită de pe malurile Bosforului, perspectiva asupra faptelor de demult ne apropie de adevărata menire a istoriei: cea de a-i învăța pe contemporani să nu repete în viitor greșelile din trecut.

„În cărțile istoriei lor, noi nu existăm. Sau suntem neglijabili ca un trib de pe vreo vale de care nu știu decât antropologii. (...) Ei știu câte ceva despre austriecii de la care au luat bătaie, despre rușii care i-au înghesuit între granițele actuale și cam atât. Micile incidente din provinciile de la nordul Dunării sunt cu totul lipsite de importanță.”

Cu Dumitrașcu Vodă, Cantemyroglu, cum îi zic turcii, e o poveste aparte. În primul rând, nu veți reuși să convingeți nici un turc că el a fost român. Înainte de toate, ei îl consideră grec, că doar a fost un om de cultură. După aceea, „până aproape de zilele noastre, principele român a fost cel mai important teoretician, etnolog, folclorist și compozitor turc. Tratatele lui teoretice, culegerile de cântece populare și compozițiile proprii stau la baza muzicii turcești culte actuale.” Dar tot Dimitrie Cantemir a fost primul european care

a putut consulta arhivele secrete ale sultanilor, lucru care i-a permis să-i ajute pe creștinii din Istanbul. Singura biserică în care s-a putut sluji din vechime până în zilele noastre a fost salvată de beizadeaua moldovenească. „Expert și în legislație, acesta a putut să dovedească în fața sultanului că biserica fusese dăruită de Mehmet Cuceritorul arhitectului său grec Christodulos, care a înmănat-o comunității ortodoxe. Cantemir a putut să înfățișeze chiar firmanul prin care biserica a fost oferită lui Christodulos.” Dar nu râvna sa întru apărarea credinței cele drepte, ci alianța sa cu Petru cel Mare, țarul rus, menită să ajute la dezrobirea Moldovei, l-au transformat într-un „ghiaur trădător”.

Mihai Alexandru observă cu o obiectivitate nemțească felul prin care concetățenii noștri încearcă să-și împlinească visele de fericire:

„Fie aici, fie în Serbia, fie în Ungaria bișnițarul român ajunge după o noapte de călătorie puturoasă, într-un autobuz întesat și îmbâcsit. El trage la cel mai prăpădit hotel de pe cea mai murdară stradă din cel mai mizer cartier, unde nu se poate odihni, apoi iese cu noaptea-n cap să lupte pentru a scoate profit dintr-o marfă de calitate proastă, treabă în care trebuie să fie mai câine decât toată pleava Asiei, toată țigănimea Yugoslaviei, toată mojiimea rusofonă.”

Turcia, un stat întins pe două continente, amenințat pe de o parte de extremiștii islamiști, pe de altă parte de comuniștii kurzi, se străduiește să realizeze pașii necesari spre a fi considerată o țară europeană, chiar dacă asta presupune „polițiști înarmați pe toate străzile, plutoane de militari apărând ca din pământ, supraveghere și control peste tot.” Deoarece „dincolo de Istanbulul europeanizat, Asia geme de întuneric, de sărăcie, Asia crede în Allah și poartă hangerul la brâu.” Totuși, nu tot ce-i asiatic e dracul gol. Cele mai bune servicii poștale din Evul Mediu le-a avut Imperiul Mongol. Chinezii au descoperit înaintea tuturor hârtia, tiparul și praful de pușcă. Iar turcii otomani au fost niște ostași desăvârșiți. Ei și-au pierdut vitalitatea și avântul războinic abia după cucerirea Imperiului Bizantin.

Memorabile și pline de căldură sufletească rămân observațiile referitoare la turcii din popor, care, deși musulmani, știu să prețuiască un om cu inima caldă și să-și deschidă sufletul în fața lui. Din acest punct de vedere, pogorârea în marginea răsăriteană a

Comunității Europene constituie o premiză nu a unui pelerinaj cultural, a unei inițieri exotice, cum consideră autorul, ci a realizării unei comuniuni spirituale între indivizi aparent atât de deosebiți.

Localnicii, oamenii de rând, sunt îmbrăcați sărăcăcios, „asemeni celor care în Europa dorm sub poduri”. Mihai Alexandru a întâlnit unul pe țărmul Mediteranei. „Mi-a trezit respect atitudinea lui contemplativă și i-am adresat salutul turcesc echivalent cu ceea ce, în satele din Maramureș, încă se mai spune când doi credincioși se întâlnesc: Lăudat fie Domnul! Bătrânul și-a mutat privirea spre noi, fața i s-a înveselit brusc și ne-a zis și el câteva cuvinte pe care nu le-am priceput.” Pe vremea primelor cruciade, Yunus Emre, un înțelept sufi scria: „Singurul dușman este cel lăuntric/ Deci să nu urâm niciodată pe nimeni,/ Să vedem că toți suntem unul.” Ca urmarea a strădaniei lui Kemal Atatürk, Turcia modernă a devenit un stat laic. „Sintagma stat laic eu nu o pot pricepe. E ca o scoică pe care nu o pot deschide să aflu ce-i înăuntru.” Credincioșii, indiferent de modul prin care se apropie de Divinitate, își întregesc viziunea asupra lumii, ajung s-o înțeleagă în profunzime. „Dacă Dumnezeu a lăsat sufletul să coboare pe pământ, (...) aceasta nu se face fără rost.” Tinerii intelectuali turci au evitat să discute subiectul. „Fuseseră temeinic îndoctrinați că religie înseamnă terorism.” Dar poate că nu știau cu ce să umple acea lipsă de orizont ce urma dincolo de bunăstarea afișată în cartierele selecte unde se izolaseră. Acel țăran cu înfățișare de cerșetor descoperise ceea ce Yunus Emre formulase astfel: „Singurul adevăr cert al ființei este moartea, de care nu putem fugi și nu ne putem ascunde. Singura noastră avere este sufletul; și nici acela nu este al nostru. La moarte trebuie să-l restituim Celui de la care l-am primit.”

Trebuie oare să murim ca să ne înțelegem menirea? Dacă e să judecăm din punctul de vedere a celor care au făptuit Revoluția din Decembrie, răspunsul ar trebui să fie afirmativ. Conform filosofiei sufi, misiunea oricărui dintre noi, țelul pe care ne este dat să-l urmărim de-a lungul întregii noastre vieți, este cel de a ne regăsi inocența. „Sufletul are misiunea de a restaura starea originară, pură, dinainte de păcat. Adică de a reconstitui Paradisul.”

Cât de departe ne situăm noi, românii, „la răsărit de Eden”, poate constata oricine dorește să intre în țară. La punctele de frontieră călătorii sunt obligați să aștepte ore în șir până ajung să fie vămuțiți. Din păcate, aceste puncte de control n-au nici măcar dotările sanitare

elementare, așa că oamenii se descurcă cum pot ca să-și rezolve nevoile. Mizeriilor omenești din umbra rarilor arbori și a boscheților de pe marginea șoselei li se alătură „gunoaiele normale: hârtii, ambalaje de plastic, sticle, conserve, resturi de toate felurile, în diferite stadii de degradare." Astfel se face că poarta dobrogeană de acces în România pare „un closet universal."

Se știe că numai nebunii, bețivii și copilașii spun adevărul. Lor trebuie să-l alăturăm pe Mihai Alexandru. Opțiunea sa de a observa că regele nu poartă haine va stârni patimi, că de „patrrrioți" nu ducem lipsă. Dar nu-mi fac griji din această cauză, pentru că, precum se știe, „câinele care latră, nu mușcă." Iar pentru toate lucrurile pe care nu ne simțim în stare să le ducem la bun capăt avem întotdeauna la îndemână vinovatul potrivit: „turcul plătește!"

(Mihai Alexandru, Cântând cu Europa, Editura Marineasa, Timișoara, 1998.)

Limes, nr. 3-4 (7-8) / 1999

WISELE ȘI VIITORUL

Artemidor Daldianul a văzut lumina zilei la Efes. Nu se cunoaște data exactă a nașterii, precum nu se știe nici când a murit. A trăit la Roma pe vremea împăraților Hadrian (117-138) și Antoninus Pius (138-161) și a devenit celebru ca autor al unei cărți de tălmăcit visele, o Onirocritică scrisă în grecește. Nu este singura sa operă, contemporanii îi atribuie și o Oionoscopică, despre proorociriile bazate pe zborul păsărilor, și o Cheiropscopică, artă divinatorie legată de studiul mâinilor.

Oniromanția, prezicerea viitorului cu ajutorul viselor, era practică de greci încă de pe vremea războiului cu Troia, dar Homer ne avertizează prin gura Penelopei, care-i răspunde astfel lui Ulise cel îmbrăcat în zdrențe: „multe visuri sunt greu de tălmăcit, străine, și nici nu se împlinesc întotdeauna” (trad. Eugen Lovinescu). În Biblie se vedea clar că lucrurile nu stăteau altfel nici la vechii evrei, egipteni sau babilonieni. Talentul de a interpreta visele îl scoate pe Iosif din temniță și-l propulsează în funcția de sfetnic al faraonului. Profetul Daniel a prevăzut căderea lui Nabucodonosor și a explicat tâlcul ascuns al cuvintelor scrise cu litere de foc pe tencuiala palatului lui Balthasar de mâna unei făpturi nevăzute: „Mene, mene, techel ufarsin”.

Pe vremea romanilor, interpretarea viselor avea deja o tradiție de secole, devenise o știință. Artemidor a adus sporul ce îi va permite ca ea să străbată mileniile, a sintetizat viziunile într-o viziune genială, a ridicat bâjbâiala la rangul de artă a proorocirii. Impactul ei a fost deosebit de mare în istoria umană. Marele medic Galenus o citează ca pe o carte de căpătâi. Calendarele medievale au copiat, au rezumat în liste, au stâlcit și au perpetuat interpretările propuse. Scriitorul maghiar Ráth-Végh István, autorul binecunoscutei „Istории culturale a prostiei omenești”, se plângea în „Două milenii de superstiții”:

”În zadar vom căuta în aceste tipărituri ascuțimea disecătoare și descrierea sistemică proprii spiritului grecesc. Viziunile sunt înșiruite

în ordine alfabetică și le se potrivește în mod arbitrar câte o explicație laconică, fără de cap și fără de coadă, fără de mamă și fără de tată."

Chiar și așa, ele au stârnit senzație pe piața românească postrevoluționară. Studiul lui Artemidor a rămas o sursă populară și în mediile științifice din secolul XX, îndeosebi pentru psihologi și psihanalști. Oricine răsfoiește capitolul privitor la visele erotice va găsi izvorul de unde s-a inspirat (ca să nu fim mai răi) Freud în momentul în care a definit complexul lui Oedip.

Artemidor este un umanist. Dacă în general autorii antici începeau de la zei, el alege ceea ce consideră că reprezintă „desfășurarea firească a faptelor”: începe cu nașterea, continuă cu părțile corpului omenesc, meșteșugurile, problemele adolescenților, școala, sporturile practicate pe atunci etc. Cultul zeilor urmează abia după serviciul militar, ca o responsabilitate a capului de familie.

În lumea viselor, orice e posibil. Un bărbat poate visa că e însărcinat, un sclav poate să se vadă drept rege, o fecioară își poate pune o cunună de trandafiri în vreme de iarnă. Dincolo de reverii și coșmaruri, transpare însă societatea contemporană a autorului. Un scriitor găsește aici o lume asemănătoare și totuși alta, pentru că Artemidor nu ocolește nimic din ceea ce e omenesc. Roma secolului II pare un fel de colonie pământească pe o planetă îndepărtată, unde obiceiurile curente capătă semnificații inedite. Măsura civilizației rămâne curățenia și vom înțelege de ce Evul Mediu a fost supranumit Evul Întunecat citind pasaje precum următorul:

"E firesc ca odinioară băile să fi fost considerate ca fiind de rău, deoarece nu exista obiceiul spălării zilnice... Astăzi, în schimb, oamenii nu se așează la masă înainte de a face o baie, iar unii fac baie și după ce au mâncat. Apoi, oamenii se spală și înainte de a mânca la prânz."

Autorul grec e rațional și nu manifestă nici un fel de înclinare către misticism. El rezolvă dintr-o lovitură problema delicată a lui Zhuang Zi, care visase că e un fluture care visa că e Zhuang Zi: „să visezi că dormi e fără folos". În schimb, să visezi că te trezești din somn prevestește griji pentru bogați și bogăție pentru săraci. Cum încă n-am întrezărit „luminița de la capătul tunelului" pe care-l străbatem de câteva legislaturi, să reținem că „aceeași tălmăcire

trebuie făcută pentru cei care văd bine noaptea și pentru cei care noaptea, în întuneric, văd deodată strălucind o lumină". Dacă cineva se visează ghicitor, „va fi amestecat în multe treburi și va lua asupra lui și grijile altora".

Sunt mai multe feluri de a muri în vis și Artemidor le examinează pe fiecare: îngroparea de viu, spânzurarea, tăierea gâtului, arderea de viu, crucificarea, lupta cu fiarele sălbatice. Pentru scriitori, a-și visa propria moarte constituie o revelație a celebrității, pentru că murind ei „ne lasă scrierile ca mărturie a talentului lor". Semnul menit autorilor de poeme comice e să se vadă cum scriu în ordine inversă, de la dreapta la stânga. Temeți-vă să visați vocale, deoarece numai consoanele aduc noroc. Pedagogilor le merge bine când modelează figuri de oameni în vis, pentru că își împlinesc menirea, să-i facă pe oameni mai buni. E de asemenea favorabil să se viseze nebuni, deoarece copiii îi urmează pe cei scrâniți cu alai. Pentru magistrați ori agenți fiscali, succesul va sosi dacă se zăresc adunând gunoaie, pentru că „după cum oamenii din popor aduc și adună resturi pe grămada de gunoi, tot așa se aduc impozite și daruri magistraților".

Dacă cineva vede în somn că i-a crescut pe trup o plantă, de obicei duce la boală și moarte. Spre surprinderea noastră, la vechii greci o serie de pomi și de arbuști au atribute feminine. Dacă despre felul cum nimfa Daphne cea urmărită de Apollo s-a transformat în laur știu multzi, însă am înțeles abia acum de ce fecioara Athena a câștigat întrecerea cu Ares, zeul războiului, oferindu-le atenienilor o ramură de măsline. Pomul veșnic verde din ale cărui fructe se extrage prețiosul untdelemn este denumit în grecește printr-un substantiv feminin, iar în vis semnifică tot femeia. Cununa împletită din ramuri de măsline zărită în vis anunță nașterea unei fiice.

Există în vise amănunte care nu se cer interpretate, ele se cuvin ignorate. Când omul pătrunde într-o casă vede ușorul ușii, pragul, zăvorul, „dar nu intri ca să le vezi". Tălmăcirea nu trebuie făcută după amănunte, ci după casa în care ai intrat pe ușa respectivă.

"După cum natura nu zămislește totul doar în vederea necesității, ci și a împodobirii, de pildă cârceii viței-de-vie, la fel și sufletul vede, în același timp cu cele necesare, multe lucruri care sunt acolo doar pentru ornament."

Un interpretor bun trebuie să știe să decanteze aurul de steril, fără să trișeze. La un moment dat, Artemidor îi critică pe cei cuprinși de ceea ce Maiorescu numea „beția de cuvinte”. Mulți șarlatani pripășiți în jurul templelor recurgeau la tot felul de metafore ca să-i păcălească pe creduli și elaborau tot felul de „prescrieri sacre”. Astfel, boabele de piper deveneau „indieni care mușcă”, roua „sânge de astre”, lacrima „lapte de fecioară”. Onirocriticul nostru îi critică aspru și le oferă adevărata cale de urmat:

"Încearcă să afli cauza fiecărui lucru și să fixezi fiecărui vis explicația și dovezile plauzibile, ferește-te - chiar dacă spui lucruri într-un tot adevărate - să nu pară că ești mai puțin cunoscător dacă arăți doar împlinirile lipsite de demonstrație și parcă despuiate. Să nu cazi totuși în greșeala de a crede că explicația prin cauză dă seama de toate împlinirile."

Frescă socială, carte de temelie a psihologiei abisale de azi, minienciclopedie a cunoștințelor din Roma imperială, dovadă a unei civilizații aflată la apogeu, Onirocriticon-ul lui Artemidor este în primul rând o mărturie de bun simț și logică, ce se cuvine studiată și urmată.

(Artemidoros, Carte de tălmăcire a viselor, Editura Polirom, Iași, 2001.)

Pro-Scris nr. 3 (21-22) / 2003

DESPRE DORURI ȘI DORE

Tandra boare de căldură a primăverii ne deschide inimile, ne face să cotrobăim în rafturile bibliotecilor în căutarea cântecelor care să ne umple sufletele de strălucire. Iată că frunzărind lirica semnată de creatorii sălăjeni, am întâlnit o prezență nu atât timidă cât discretă, nu atât visătoare cât meditativă (nota bene: a visa și a medita sunt lucruri cu finalități diferite), la fel de severă pe cât de înțeleaptă.

Felicia Moșneang a absolvit secția de română-spaniolă a Facultății de Filologie din cadrul Universității Babeș-Bolyai. Repartizată ca profesoară de limba și literatura română în comuna Someș Odorhei, a slujit ca dascăl educând mai multe generații de elevi în spiritul respectării limbii române și a valorilor culturale. Atât numai și ar fi fost îndeajuns.

Dar entuziasta profesoară a dorit să facă mai mult, pentru noi și pentru copiii noștri. Împreună cu colegii ei, Ecaterina Buruian și Gheorghe Pop, au editat vreme de peste un deceniu „Dumbrava minunată”, prima revistă școlară alcătuită în localitatea de pe Someș, i-au impulsionat pe copii să îndrăznească, să creeze, să scrie, au adunat materiale, și-au pierdut nopțile în fața unei mașini de scris antediluviene ca să le dactilografieze, să le multiplice atât cât îi țineau puterile. Atât numai și ar fi fost îndeajuns.

Iată că, în puținul timp pe care și l-a rezervat pentru sine, Felicia Moșneang a creat-o și pe poeta Sânziana Batiște, între aceste două ipostaze ale sufletului nefiind deloc o distanță cât o diferență. Așa cum Felicia Moșneang a căutat să se realizeze în plan profesional, Sânziana Batiște a reușit să se impună pe plan literar. A trăit clipele de aur ale primăverii literare românești, dar a reușit să publice doar sporadic în revistele vremii, cât timp a putut evita compromisurile nefirești. Primul grupaj de versuri semnat cu acest pseudonim i-a apărut în revista „Luceafărul” în 1985, poeziile fiind selectate și prezentate de Gabriela Negreanu. Apoi vremurile au sporit povara oamenilor de omenie: „Ci eu coboram sfâșiată de lumina lunii / Ci eu mă târam în cioturi de aripe / Ci eu orbeam și muțeam / Și disperam / Urcând ademenită de muzici / Cu pulbere în gene / Cu surâsul

petrificat - / Ci eu eram acolo / Și voi știți // Ci eu eram sarea / Pe - masa - ospetelor - voastre" (Sarea).

Gândul cel bun și paza îngerească au întârziat mult debutul în volum. El s-a produs abia în 1999, când la încă tânăra, dar deja prestigioasa editură „Clusium” din Cluj a apărut prima plachetă, „Zodia lupilor”: „Pagină albă - vama mea de taină / Singura mare care mă primești / (Oh, strop cu strop, dar iată / mă primești) / La tine vin / Cețoase umbre mă împresoară din nou / Cu atingeri reci / Și lucrurile lumii se-nfioară / Și scapătă cu încă o mărginire” (Vamă). Volumul cuprinde versuri iscate de o sfâșiere sugestiv redată în ilustrația grafică de pe copertă, unde se vede înfățișarea unui om cu o aripă în locul brațului stâng și adânci rădăcini țâșnite din tălpile picioarelor: „Nu mai sunt eu / Nu mai e nimeni tristelor lui erori / Din floare albină / Din albină ceară / Din ceară lumină - / Și m-am stins // Cine nu crede / Mă caute zadarnic prin / Necuprins” (Până la ceruri). În final - în ultimul rând, asistăm totuși la îmblânzirea unui pui de lup și strămutarea sa „la altă cetate”.

Dacă luna februarie se situează încă în „Zodia lupilor”, martie marchează momentul când lăncile primilor ghiociei străpung carapacea de zăpadă înghețată a pământului, primele lovituri din neîncetata hărțuire ce va fi încheiată cu apariția victoriosului Sângeorz. Această prima lună din calendarul roman a fost consacrată lui Marte, un zeu dinamic, viril, brutal, plin de suflu eroic, fanfaron, inconstant în manifestări, ușor de fraierit. În completarea acestei prezumtive desfășurări de forțe armate, martie înseamnă totodată învierea naturii, germinația semințelor, nașterea puilor, invazia inocenței ludice, vegheate de o maternitate autoritară.

Parcă urmărind calendarul naturii, cea de-a doua plachetă de versuri semnată de Sânziana Batiște, „Miei de lumină”, apărută la aceeași editură, tot în 1999, cuprinde o selecție din lirica de dragoste a poetei. Pe copertă, deja cunoscuta siluetă semiînăripată, tandru protejată de un altul. Cartea cuprinde scurte poeme, grupate aparent la întâmplare în două cicluri: „Vara indiană” și „Miei de lumină”. Aducem drept mărturie o vioaie incantație din primul grupaj: „Cine paște iarba câmpulungului? / Oile luminii / Și ne-ar paște și pe noi / De ne-ar cunoaște//Iarbă și miei / Miei și iarba // Dumnezeu râde în barbă” (Cine).

Dragostea transpare când în tușe stănesciene: „E o leoaică Bucuria mea / Flămândă și nesățioasă e / ca orice fiară - / Din caldul

meu culcuș / m-ademeneste-afară / Și o urmez nătâng / Și nici nu
plâng / Când puii ei - Tristețe, Deznădejde / Cu mama lor împartu-și
prada iară - / E o leoaică bucuria mea // Și însemnată-s de regala
ghiară" (E o leoaică), când în ritmuri tropotitoare: „Cuvintele /
cuvintele / Nebunele / sfintele / În juru-ne / Privindu-ne // Jinduind /
îmbrățișarea ta / îmbrățișarea mea" (Cuvintele). Găsim aici formule
îndrăznețe, ce aduc a descântec: „Îndetine rodește-te /
Dezmărginește-te" (Gherghină), alăturate experimentelor de
franchețe optzecistă: „Mă numesc Felicia Moșneang / Și-mi arunc
spre tine numele / Ca pe o fiară / Pe care n-o poate îmblânzi / Decât /
Altă fiară" (Mă numesc). Și de această dată, volumul se încheie cu o
notă optimistă: „O bucurie mare asupra-ne veghează" (Lamură).

În anul 2000, la propunerea asociației clujene, Sânziana Batiște
devine membră a Uniunii Scriitorilor, unul dintre puținii sălăjeni care
se pot mândri cu această calitate. Ce-i drept, în ziua de azi statutul de
scriitor nu aduce nici un fel de foloase materiale, ci a devenit un fel
de titlu de onoare.

Noblețea obligă. Poeta cumpănește adânc înainte de a supune
atenției publicului o nouă carte de versuri: „Să dăm o formă timpului
acest / Nevolnic lut / Arzândă castitate - / Suflu celest și nevăzute
mâini / Supună-și-l întru eternitate" (Să dăm o formă). Apărută de
curând, de asemenea la Editura Clusium, placheta intitulată „Doine și
dore" și-a propus să grupeze o parte dintre „poeziile scrise în manieră
folclorică între anii 1969-1989". Din punct de vedere tehnic, ni se
oferă o pistă falsă, rare sunt stihurile în metrică populară, cu versuri
scurte și rime împerecheate: „Pe un drum fără drum / Pe-o cărare de
fum / Printre văi fără căi / Plânse ochilor tăi / Peste munți de abis /
Tremurând în iris // M-ai trimis / M-ai trimis / Spre un templu închis"
(Pe un drum).

Joncțiunea cu înțelepciunea populară are loc undeva mult mai în
profunzime, în spiritualitatea poeziei: „Grăuntele de nisip / Munte e /
Suflet când are / Respirare / Și-o Taină ferecată-n sine / Cum
ferecatu-te-ai tu pe tine / În desperare" (Grăuntele de nisip). Mai mult
decât doinele, dorele, fiicele dorului, sunt cântece de jale. Precum
doinele sunt doinite, dorele, iscate din durele rădăcini înfipite în
țărâna din care am fost plămădiți, adâncite până ce dor, se doresc
dureros, transformând durarea în durată, aducându-ne aminte de
mitul estetic, de soția meșterului cel mare, cea zidită în temelii.

Coperta cărții înfățișează o siluetă îngenucheată la rădăcina unui arbore, al cărui trunchi este cuprins într-o îmbrățișare deznădăjduită: „Carte tristă, carte tristă / Balaur misterios / Făt-Frumos întors pe dos / Și Ileana-Cosânzeana-Împrejură-i-Cad-Izvoare / Plânge stele în poiana / De sub lună / De sub soare // Apă bună, suflet bun / Cum aș ști să îl îmbun? / Laurul-balaurul, maică / Mi-e ca aurul - / Dă-mi-l fătul tău frumos / De pe cruce adă-l jos / Peste brațul meu cu dulce / Adă-mi-l să mi se culce / Să-i șterg fruntea și sprânceana // Să-i sărut peana și geana" (Carte tristă).

Poeta adoptă simplitatea exprimării, calea directă, dreaptă, soră bună cu dreptatea: „Slava / Și înfrigurarea / Și teama / Bucuria / Lumina / Hrana / Unicul / Blândul / Isus // Miracolul // De nesupus / De nespūs" (Miracolul). Alte versuri capătă sonoritatea solemnă a colindelor: „Iarbă-albastră în fereastră / Domn din cer / Casa casă, masa masă / Domn din cer / Acolo vină / Să-ți fiu lumină / Domn din cer / Acolo plânsu-ne / Fie-ne însune / Unicul ger / Când ne gândim / La cei ce pierd / La cei ce pier" (Iarbă-albastră).

Volumul de „Doine și dore" ne-a fost oferit de poetă la despărțire. În curând, Felicia Moșneang va redeveni fata din Brad, lăsându-ne doar dorele s-o dorim și, în locul lacrimilor de rășină, trei perle de chihlimbar.

(Sânziana Batiște)

Transilvania Jurnal, 3 martie 2001

MAREA PROVOCARE

(un cal troian cu niște aripi uriașe)

Se zice că romancierul James Joyce l-ar fi rugat pe Brâncuși să-i deseneze portretul. Artistul român s-a apucat de treabă, încet, migălit, atent la detalii. Văzându-i truda, autorul celebrului „A Portrait of the Artist as a Young Man” (Portret al artistului în tinerețe) s-a supărat, drept care Brâncuși a pus desenul cu pricina deoparte și l-a reprezentat pe nonconformistul irlandez sub forma unei spirale.

Mă tem că n-aș putea, aidoma lui, să-l prezint succint pe Ovidiu Bufnilă, adică să-l reduc la esențial. Încerc doar. Am văzut de mai multe ori, în diferite publicații, o fotografie care-l individualizează: așezat la o masă, în umbra unei terase, cu o ceașcă de cafea în față și o fântână arteziană în spate (căldură mare!), Ovidiu ne zâmbește candid, așteptându-ne, invitându-ne la o șuetă. În proză, autorul se manifestă la fel de colocvial. Personajele sale, simpatic de impresionabile, dezorientate, gureșe, trăiesc într-o veselie plină de tragism la intersecția unor universuri paralele, sub povara mizeriilor noastre cotidiene. Autorul, braț la braț cu ele, nu șarjează și nu moralizează, ci își promovează, bonom și boem, metafora dusă la extrem:

„SF-ul trebuie să fie calul troian. Literatura toată trebuie să fie un cal troian!”

Poeții eleni se lăsau transportați în Parnas comod, ecologic, de un bidiviu înaripat. Ovidiu Bufnilă, un domn (cu sau fără joben) în miezul unui ev aprins, plin de smog și fără de ozon, urmuzian prin neastâmpăr, reduce totul la absurd, ca să ne oblige să acceptăm ceea ce rămâne: proxima realitate, adevărul ce ni se pare mai improbabil decât faptul că Teatrul Național a dispărut când a fost expusă piramida de ceață în foaierul său; că americanii l-au resuscitat și l-au luat în custodie pe Nostradamus; că femeilor le-a dispărut buricul, în vreme ce bărbații s-au trezit cu un al treilea ochi în mijlocul frunții...

(Ovidiu Bufnilă)

Sigma, nr.21 / nov. 2001

CRUCIFICAREA LUI MOREAUGARIN

Ovidiu Bufnilă e printre puținii autori de valoare din generația cenaclistă (intrată în istorie ca „noul val”, lansată la sfârșitul anilor '70 - începutul anilor '80), care n-a beneficiat atunci de un volum de debut, deși ar fi meritat-o cu prisosință. Până în 1994, an care începe agonia fandomului românesc, văzuse lumina tiparului doar romanul (asupra acestui termen tehnic vom reveni) „JAZZONIA” (Bacău, Editura Plumb, 1992), premiat de fani în 1993, întâmpinat cu căldură de criticii literari. Mircea Oprea scria în „Anticipația românească” :

„JAZZONIA este un roman compus cu haz, comedie bufă. Anticipația se parodizează aici voios, fără agresivitate.”

Jurnalul SF i-a dedicat numărul 65 (aprilie 1994) în întregime, publicând primele opt capitole dintr-un al doilea roman, „Cadavre de lux”, anunțat să apară la Editura Calende. Ceva n-a mers cum trebuie, pentru că după euROcon '94, Jurnalul SF a continuat să publice în foileton noi fragmente din carte (nr. 76-82 / 1994), care ulterior a figurat și în planul de editură al „Daciei” clujene. În urma privatizării acesteia, romanul a apărut în cele din urmă, după încă o serie de peripeții, la sfârșitul anului 2001, în seria de publicații electronice îngrijită de Societatea Culturală Noesis (CD-ROM + site Internet).

Dacă în JAZZONIA Ovidiu Bufnilă ne vorbea despre Entropia Informațională, iar în „Cadavre de lux” dezvăluia Instrucțiunile Manipulării și căuta Codurile, în aceeași prezentare din numărul special alcătuit de Jurnalul SF autorul anunța potențiala apariție a încă două volume, „Moartea purpurie”, un volum de short-short-stories apărut la Editura Brâncuși în 1995 și un roman intitulat „Adamville”. Cine va parcurge „Cruciada lui Moreaugarin” va vedea imediat că este vorba despre o primă variantă a acestui roman.

Adamville este un orășel populat de personaje bufniliene, care, ca de obicei, se agită într-una, dând viață uneia dintre cele mai ciudate universuri create de un autor român. Unii comentatori au încercat să-i îndese scrierile în categoria „realismului fantastic

dâmbovițean", văzând în inginerul făurar (stăpân ce dispune după voie de puterea și dirijează după nevoie magia câmpului magnetic) creatorul unui tărâm de vis populat cu simulacre dotate cu conștiință de sine, supuse unor blânde agresiuni degresate (digresiuni măiestrit grupate în șapte ouă filozofale), desconsiderate cu o bonomie soră cu tandrețea. Precum a observat și Cătălin Ionescu în prefața volumului, Adamville este altceva decât un Macondo gadgetizat, el este un tărâm virtual, dar nu cibernetic, ci unul realizat prin sugestie, mijloc magic, care singularizează proza lui Ovidiu Bufnilă. Adamville e un spațiu exclus din suprarealismul mamă, deoarece consuma prea multă energie, prea multă culoare locală, dar e la fel de năucitor. O Lume Nouă, creată de un moment magnetic. O pasă. En passant.

În „Cruciada lui Moreaugarin” ni se vorbește, conform mărturiei autorului, despre „Calea Războnicului nuntit cu Magicianul”. Ovidiu Bufnilă însuși a îmbrăcat cămașa morții și asemenea eroului său, cu care se identifică până la adresa de casuță poștală, s-a transformat într-un seism evenimentțial, un vortex imagiconic în existența căruia acțiuni banale capătă întorsături neașteptate, meandre fractalice, dislocări din logica realului. Un singur exemplu: la nici două săptămâni după ce am expediat traducerea maghiară a „Americii pierdute”, a avut loc atacul terorist asupra turnurilor gemene.

Moreaugarin, magicianul ucis de Ibn Hassan, părăsește lumea morților ca să ajungă într-un alt Infern. Pe tot parcursul romanului el se confruntă cu oglindirea sa, cea destrămată și reînsăilată în finalul cărții. El este nemuritor, deoarece este unic, mai precis este „principiul lui unu care se multiplică”. Magia e o putere fără de chip („vine ea și dezlegarea lucrurilor!”) iese din rigoarea consemnării savante („ritmul e cheia lucrurilor”) și e disponibilă în cantități ce l-ar deruta pe Harry Potter și colegii săi („de la stratul de ozon ni se trage”).

Moreaugarin este de fapt un anti-erou, vrăjile sale sunt tratate ca niște simple vrăjeli. Nici Ovidiu Bufnilă, nici Agatha, un personaj preluat din Jazzonia și povestirile mai vechi, ce întruchipează eternul feminin, nu iubesc eroii în armuri ținute cu diamante de lumină veche. „Ființa umană pare să-și piardă sensul într-o lume aparent sufocată de eroi”. Dezamăgit, luat în derâdere, magicianul se coboară la nivelul vrăjitorilor și procedează după tipicul solomonarilor: pogoară din ceruri Mandhala, un monstru apocaliptic, ce rade din temelii lumea în care a trăit până acum. Victoria îi lasă un gust amar,

pentru că cel care dispune de puterea de a distruge Universul, nu poate să se distrugă pe sine. „Jocul ficțiunii și al realului creează un turbion de nebănuț", o spirală pe care anti-eroul nu poate s-o părăsească, indiferent de sensul în care o străbate.

(Ovidiu Bufnilă, Cruciada lui Moreaugarin, Ed. Pygmalion, 2001.)

Pro-Scriis nr. 11-12 / 2002

PUNCT ȘI DE LA CĂPĂTÂI

La editura Liternet a apărut, în format electronic, volumul de proză scurtă „Mozart și Moartea”, scris de prozatorul și criticul Voicu Bugariu. Cartea cuprinde 23 de povestiri, printre care mai multe lucrări antologice, apărute anterior în diferite volume sau antologii, precum „Noapte bună, Sophie”, „Autostop” sau „Fulgerul mental”. Prima merită o mențiune aparte, deoarece ea impune atemporal, cu o grație greu de egalat, un cu totul alt profil al șarmului feminin decât cel din proza science-fiction a tinerilor optzeciști (Alexandru Ungureanu - Lera cea adevărată) sau cyberpunk (Michael Haulică - Madia Mangalena). Comparația se impune de la sine, în mod obligatoriu, pentru că Sophie a devenit prima ființă transferată în propria-i Utopie lăuntrică, temă care din 1999 a fost amplificată la proporțiile unui ansamblu de conștiințe cuplate într-o Matrice dominatoare (The Matrix).

„Noapte bună, Sophie” a apărut inițial în revista „Vatra”, apoi în volum („Lumea lui Als Ob”, 1981) și a fost selectată să-l reprezinte pe scriitor în antologia „Timpul este umbra noastră” (1991), realizată de criticul Cornel Robu. Voicu Bugariu și-a lăsat eroina să se miște și să reacționeze cu o naturalețe care denotă o cunoaștere peste măsura obișnuitului, o identificare spirituală și emoțională totală cu personajul, gen „Madame Bovary c'est moi!” a lui Gustave Flaubert. Întocmai ca și Mona Lisa lui Da Vinci, Sophie („Înțelepciunea”, iubita mistică a filosofilor) constituie un ideal estetic și rămâne cea mai vie obsesie a autorului.

Povestirea „Autostop” a apărut tot în „Lumea lui Als Ob”. Inginerului Valentin Guțu i se înmânează un plic ce conține o scrisoare de amenințare. Ea este tipărită cu litere ciudate pe o hârtie indestructibilă. Apoi omul este cules de pe marginea șoselei de o mașină care decolează. Guțu se sperie și sare din mașină. Avem de-a face cu o intruziune brutală a fantasticului în existența unui personaj mediocru, care ne este prezentat dintr-o perspectivă magnificantă, ca un gândac întors pe spate, examinat cu lupa de o inteligență superioară. Personajul trăiește angoasa apropierii de propriile limite.

Ichimescu, partenerul cu care Guțu joacă table, nu se lasă cuprins de spaima Necunoscutului și-i propune o serie de explicații în răspăr: „Extratereștrii ne testează psihologiile. O glumă nevinovată a unor ființe dintr-o lume paralelă. O festă bizară, jucată de-un călător venit din viitor.” Va să zică un fel de întâlnire de gradul III, pusă în scenă minuțios, nu fără o anumită răutate, mărturie a complexelor de inferioritate de care suferă farsorii, care, la o adică, sunt tot niște oameni.

Lumea din „Mozart și Moartea” este populată mai cu seamă de celibatari tomnateci, marcați sufletește de tot felul de ratări. „Fulgerul mental” ar putea fi, cronologic vorbind, prima proză publicată care are ca erou un bărbat între două vârste. Spre deosebire de versiunea mai amplă apărută în medalionul de autor din Almanahul Anticipația 1986, de această dată pe erou îl cheamă, oarecum banal, Raul Popescu (nume folosit în mai multe povestiri din volumul analizat). Personajul trăiește o criză de inspirație, pe care încearcă să o depășească apelând la sfatul unui psihiatru. Acesta îl sfătuiește să încerce un truc, să încerce uneori să trăiască cu intensitatea unor vârste trecute. Apariția unei tinere declanșează fulgerul mental, descărcarea energetică din care se va naște un roman de trei sute cincizeci de pagini, scris dintr-o suflare, dar autorul își consumă toate resursele creatoare, întreaga forță vitală și moare de bătrânețe, la doar 46 de ani.

Acest Raul Popescu este un personaj fericit. El a trecut în lumea fericirilor și nu-l deranjează zi de zi Mizeria, „o femeie hidoasă, în zdrențe, puțind, fără dinți, nespălată de ani”. Ea sună apăsător la ușa, ba chiar și bate de câteva ori în ușa, nu se jenează. Nu telefonează, își caută victima personal. Vecinii protestează, dar îi pasează răspunderea de a scăpa de „cerșetoare”.

Mizeria constituie un fel de secreție internă care alimentează și leagă toate celelalte povestiri, ca un fel de limfă ce străbate fișierele, circulând pe canale nebănuite și răspândește o otravă subtilă, menită să-și subjuge victima, să-i anihileze voința, să o transforme într-o legumă. Căci Mizeria este frigidă și perversă (Amor senil), absolut respectuoasă și inaccesibilă (Adevărul este ciudat și incomod), are „statura nesăbuită a unei baschetbaliste” (Întâlnire cu Floria), manifestă o „maturitate senină” (Pe bulevard), este o „ființă inițiată și stăpânit pofticioasă” (Cvartet) ori „misterios erodată, având ceva de ogar neurastenic” (O amintire).

În „Ucigașul melcilor”, un text rescris și el de mai multe ori, scriitorul pornește pe urmele unor cunoscute versuri ale lui Ion Barbu, reținând sugestia mucilaginos-erotică a unei fecundități deranjante. Wilhelm R. este un neamț cu mofturi aristocratice, ce duce o existență perfect calculată. Dar menajul său convențional, din care a rezultat o fetiță, se destramă de la sine în momentul când soția devine amanta unui intelectual atipic, ușor iritant, dar debordând de o sexualitate naturală, dezarmantă, care o cucerește vorbindu-i despre gasteropode.

După divorț, Herr R. se mută în Orașul Coroanei (Kronstadt), unde încearcă să-și recâștige pacea lăuntrică. Degeaba, niște melci încep să-i invadeze spațiul vital, murdărindu-i pervazul, masa din nuc masiv, covoarele. El nu realizează că spirala unei case de melci poate fi parcursă în două sensuri. Pe măsură ce pașnica înaintare a gasteropodelor exercită o presiune tot mai mare, personajul principal se retrage în propria cochilie. Când nu-i rămâne spațiu nici măcar să respire, el atacă disperat, acțiune care stârnește, ca un bulgăre aruncat între o creastă povârnită cu nea, o avalanșă de evenimente negative.

Strivirea melcilor îi provoacă eroului o senzație de reală satisfacție sexuală:

„Ucizi melcii cei lubrici. Câte doi dintr-o dată. Satisfacție! Ai o erecție rapidă, mai puțin obișnuită la vârsta ta. Din penis îți iese parcă un abur invizibil. Aproape un orgasm, nea Wilhelm!”

Însă decimarea gasteropodelor duce la efecte catastrofale: într-un cartier mărginaș, o explozie de gaze provoacă moartea a cinci persoane; un camion scăpat de sub control îi terciuiește pe călătorii care așteptau tramvaiul; un avion se prăbușește în oraș; deraierea unui tren provoacă sute de morți... Iar Wilhelm R. prelungește masacrul, până când el însuși devine victima cutremurului iscat de nesăbuintă sa.

Surprinzător, autorul care a scris romanele „Zeul apatiei” și „Visul lui Stephen King”, narațiuni voit plasate în meandrele mocirloase ale subliteraturii, dozează acum atent raportul dintre sex și violență. După ce a găsit „proporția de aur” dintre elementele primordiale și s-a văzut cu formula în buzunar, Voicu Bugariu își rezervă plăcerea de a se transforma într-un moralist subtil, un promotor al unui „joc secund” mai pur.

În povestirile sale, autorul își introspectează personajele cu o luciditate ce pare uneori cinică:

"Omul suferă de o boală numită bătrânețe incipientă. Problemele lui n-au nici-o legătură cu ambianța socială. Nimeni nu este de vină în ceea ce-l privește. El singur și-a făcut-o. Cu mâna lui, ca să zic așa. Trebuia să aibă mai multă grijă de viitor. Să nu rămână fără serviciu. Sau, dacă era dat afară de unde a lucrat, să plătească taxele pentru asigurări sociale. Totul ar fi fost OK. De asemenea, era indicat să nu mai fie atât de orgolios. Să facă niște acte de vasalitate față de unul sau mai mulți puternici ai zilei. Ar fi obținut, cu siguranță, un oscior. Așa, cu metoda lui maximalistă, a ajuns în marginea societății."

Dar „marginea societății” nu constituie neapărat un capăt al răbdării. În „Mozart și Moartea”, un muribund îl cheamă pe Raul Popescu, cu rugămintea să-i pună un fragment dintr-un concert de pian, pe care-l auzise adesea din garsoniera vecină. Rugămintea îi este îndeplinită și bătrânul se stinge lin, odată cu ultimele măsuri. E o împăcare cu lumea care, dincolo de nervozitatea unor personaje obsedate de conveniențele sociale și marcate de traumele andropauzei, sălășluiește în tot ce are mai bun proza lui Voicu Bugariu.

(Voicu Bugariu, Mozart și Moartea, Editura Liternet, București, 2003.)

Pro-Scris nr. 4 (23-24) / 2003

FORȚA TĂMĂDUITOARE A CUVÂNTULUI

Omul se deosebește de dobitoace și se apropie de Divinitate prin faptul că a fost înzestrat cu darul cuvântării. Însăși creația lumii a fost săvârșită prin cuvânt: prin puterea poruncii divine s-a făcut lumină, a fost dăinuită tăria cerului și s-au despărțit apele, s-a înălțat uscatul, a rodit pământul și-au apărut viețuitoarele. „Toate prin El s-au făcut”, scrie apostolul Ioan, „întru El era viață și viața era lumina oamenilor.” Întâiul om, Adam, pe când trăia de unul singur a pus nume tuturor animalelor și astfel le-a luat în stăpânirea sa. Apoi „a pus femeii sale numele Eva, adică viață.” Un centurion roman a venit la Iisus ca să-l roage să-i tămăduiască un rob. Mântuitorul s-a pregătit să-l urmeze, dar ostașul roman l-a oprit: „ci spune cu cuvântul și se va vindeca sluga mea.”

Descânțelele sunt formule magice bazate pe puterea terapeutică a cuvântului. Folosința lor pe teritoriul României e atestată încă din antichitate. Platon amintește în dialogul „Charmides” concepția medicilor traci ai lui Zalmoxe, conform căreia nu poți să vindecî trupul, până nu lecuiești mintea și sufletul. Precum grăiește și motto-ul ales de Camelia Burghel în capul volumului dedicat prezentării și publicării formulelor magice terapeutice folosite pe teritoriul județului Sălaj: „De la mine descântat, de la Dumnezeu bunu leac”.

Tratamentul popular viza, pe lângă fierturile din rădăcini și ierburi, și „pregătirea” psihologică a pacientului. Limba română cuprinde mai multe sinomine pentru magie: slavul „vrajă”, grecescul „farmec”, latinul „descântec”. Cândva, demonstrează Ivan Evseev, a existat și o formă „încântec”, prezentă în cunoscuta baladă a lui Ion Heliade-Rădulescu, „Zburătorul”, arhaism reapărut în timpurile moderne sub livreasca formă de „incantație”. Descântecul este menit să înlăture efectele unui act de magie neagră, distructivă, o „făcătură”. Dar agresiunea poate avea loc și fără voia conștiință a individului, ca în cazul deochiului, când atât de omenescul sentiment al invidiei poate provoca literalmente dureri de cap persoanei „luate la ochi”. Și-apoi, în ciuda pragmatismului timpurilor moderne, „o

culegere de descântece populare poate fi o lectură incitantă pentru fiecare cititor, dornic să pătrundă în tainele unei mentalități populare ancestrale, în care magia respira la fiecare apus sau răsărit de soare."

Trebuie să atragem atenția că, în ciuda succesului comercial al cărților de bioterapie sau alte tehnici mai neortodoxe, această primă monografie dedicată terapiilor populare din Sălaj nu are rostul de a-i învăța pe alții să se vindece singuri în aceste vremuri când lipsa banilor îi împiedică pe mulți să recurgă la tratamentul medicamentos. Această aparentă lipsă de utilitate practică e tot de natură magică: „că zăce că dacă-l scrii, nu să prinde leacul." În comunitatea ancestrală, formulele magice se fură de la babele care practică acest meșteșug, femeii bătrâne dăruite de Dumnezeu cu puterea sau știința de a vindeca beteșugurile. Descântecul se zice pentru alții, de obicei el n-are nici efect asupra celor care-l practică. Dar formula trebuie rostită până la capăt, altfel repercursiunile actului neterminat pot afecta pe descântătoarea cu pricina sau pe membrii familiei ei.

Precum Camelia Burghel ne explică pe parcursul unui studiu introductiv bine documentat, cu repetate trimiteri la lucrările unor înaintași, precum S. Fl. Marian și Artur Gorovei, dar și la cărțile unor cercetători contemporani, precum Nicoleta Coatu, Gh. Pavelescu, Vasile Avram, etc., secțiune ilustrată cu numeroase exemple din materialele proprii, culese în urma cercetării pe teren sau din arhiva folcloristică a Academiei, actul magic nu se săvârșește la întâmplare. El are loc de obicei în zilele de post al săptămânii, întotdeauna după-amiaza, de preferință seara, la apusul soarelui. Ca instrumente ajutătoare se folosesc obiecte casnice obișnuite: cuțite, foarfeci, piepteni, sita de cernut, mătura, etc. De asemenea, sunt larg folosite apa neîncepută sau apa sfințită, cărbunii nestinși, gătejele (așchiile de lemn). Femeile practice nu condiționează ajutorul dat de un eventual folos material, precum fac țigăncile, dar părerea unanimă este că „dacă nu-i plătit, cotatul (căutatul) nu-i primit și n-are haznă (folos)", așa că efortul vrăciței este recompensat de obicei prin alimente (ouă, slănină, făină) sau băutură (pălincă).

Deși o mare parte a populației rurale a migrat de la sat către oraș, multe credințe, precum cea în deochi, au supraviețuit. În cele circa două treimi rezervate expunerii materialelor folcloristice propriu-zise, autoarea prezintă modalitățile concrete de a înlătura efectele răului (sufletesc, unde deochiatul are partea leului, sau fizic, în cazul „sclintitului"), atât descântece pentru oameni, cât și pentru „iosaguri"

(vite), în special formule de sporire a laptelui la vaci. O hartă a localităților cercetate, anexată la sfârșitul volumului, vine în completarea informațiilor alăturate fiecărui material prezentat. Și, cu gândul la noaptea de Sânandrei, acest „halăuin” ancestral, regretăm că n-am regăsit în paginile culegerii de față „descânțele de dragoste”, o categorie arhicunoscută, mult folosite de fetele de o anumită vârstă, mai ales atunci când a intervenit vreo rivalitate, dar bănuim că harnica cercetătoare de la Muzeul de Istorie și Artă din Zalău va încerca să continue publicarea rezultatelor muncii sale. Spor la lucru!

(Camelia Burghele, Descânțele, Centrul de conservare și valorificare a tradiției și creației populare Sălaj, Zalău, 1999)

Limes nr. 3-4 (7-8) / 1999

ORTODOXIA SALVEAZĂ ETNOGRAFIA

Încă în 1892, monografistul József Kádár, despre care am scris și altădată, arăta în însemnările sale (publicate în 1995 de Francisc Kiss la Zalău) că slujbele făcute de preotul român de atunci din satul Moldovenești (jud. Cluj) se bucurau de mare apreciere și în rândurile populației maghiare, mai cu seamă când era vorba despre aflarea unor bunuri furate:

„În primăvara anului 1867, preotul unitarian din Moldovenești, Francisc Orbok, îl rugă pe tatăl meu, care avea drum la Turda, să ducă două pâini, slănină și ceva haine de corp, împachetate într-un desag, la fiii acestuia, elevi în oraș. Tatăl meu, pune desaga în căruță, o leagă bine și pornește la drum, dar abia a depășit hotarul satului când observă că desaga nu mai este. A căutat peste tot, dar în zadar. S-a întors acasă supărat, s-a interesat pe la săteni, dar fără rezultat. Povestește cele întâmplate și preotului român Ioan Deac, care în prezent slujește în satul Borzești. Preotul, care ținea și la mine pentru că îl mai îndrumam pe Iuliu, fiul acestuia, i-a spus tatălui meu: «Nu te mai necăji, dragă domnule Andrei, voi încerca să fac ceva pentru tine». A intrat în biserică și numai el știe ce a făcut acolo, dar este adevărat că în ziua de luni dimineața desaga cu hainele a apărut în curtea noastră, fără pâine și slănină“.

DOAMNE, OCROTEȘTE-I PE MAGHIARI!

Faptul că credincioșii unguri, fie reformați, fie catolici, recurg uneori la serviciile „popii“ (denumire generică, ce individualizează preotul ortodox) este cât se poate de obișnuit în zonele unde cele două etnii conviețuiesc, precum este și cazul Jiboului.

Găsim numeroase asemenea exemple într-un studiu publicat de tânăra cercetătoare Dóra Czégényi, originară din acest orașel de pe Someș, azi cadru universitar în Cluj. El poartă titlul: „A hiedelem és hiedelemszöveg mint reprezentáció“ (Credințele populare și forma lor textuală ca reprezentare) și a apărut în volumul „Emberek,

szövegek, hiedelmek“ (Oameni, texte, credințe. Studii de mitologie populară) editat în 2001 de Asociația Etnografică „Krizsa János“ din Cluj.

Una dintre persoanele intervievate de autoare mărturisește:

„Românii sunt mai credincioși decât suntem noi (...) ei cred cu multă tărie. Iar preoții români se ocupă de ei. De pildă, degeaba se duce omul la un popă catolic. Degeaba. Sau la un preot reformat, n-are ce căuta la dânsul. Aia, aia e o altă religie“. (Jibou, unguroaică)

FĂURITORII DE MINUNI

Veștile despre puterile paranormale ale unor slujitori ai bisericii ajung uneori până foarte departe, mult dincolo de hotarele județului. Deși persistă bănuiala că unii dintre ei, cunoscători ai magiei negre, ar întreține legături și cu forțe demonice, atât românii, dar și ungurii recurg la serviciile lor, ca urmare a influenței psihologice a comunității majoritare. Cazurile disperate cer măsuri disperate.

„Păi, e un pericol, e ceva nepermis. Eu cel puțin am umblat, sunt convinsă că a fost împotriva lui Dumnezeu. Și totuși oamenii merg. Da. Nu cunosc adevărul. Dar numai la noi ortodocșii îi așa. Dar preotu' ortodox ajută și oameni catolici, reformați. Categorical... nu se ține cont de religie sau, nici vorbă“. (Jibou, româncă)

Nu orice absolvent de teologie hirotonisit este capabil „să facă și să desfacă“. Cunoștințele magice sunt împărtășite numai anumitor generații, ce apar o dată la 33 sau 99 de ani. Sunt preoți care te ajută pentru că așa le cer îndatoririle, fără să accepte nimic drept răsplată, sunt alții care solicită insistent să fie plătiți în valută. Un statut aparte îl au călugării, oameni sfinți, care s-au dezis de averile lumești și adesea nu acceptă decât ceva de mâncare.

În acțiunea sa magică, preotul folosește niște cărți magice, cu coperti negre, care poartă diferite nume: pravilă (carte de rugăciuni), carte de blesteme, carte mare, biblie neagră.

Sunt și unii care iau aceste lucruri în șagă. Un romnean puțin „aghezmuit“, ce pescuia fără succes pe malul Someșului, l-a văzut pe părintele din sat cum trecea pe pod și i-a strigat:

- Desfă, părinte, apele, să prind și eu ceva!

Popa a văzut cine-i șugubățul și l-a amenințat în glumă:

- Vezi să nu-ți „fac“ ție ceva, că acolo rămâi.

HOTIE LA CEC

Sunt multe lucruri interesante în acest studiu academic de aproape șaptezeci de pagini, dar nu ne-am propus să-l traducem în întregime, ci numai să-i semnalăm apariția. El nu se adresează numai specialiștilor. Limbajul accesibil folosit și bogăția de informații furnizate îl fac atractiv pentru orice categorie de cititori. Voi încheia cu unul dintre cazurile mai incitante:

„Asta s-a întâmplat chiar aici, la CEC. O știu de la F.I., întreab-o numai. A venit o bătrână din careva dintre satele de-aici, zicând că vrea să depună cinci mii de lei la CEC. Apoi, pe timpul acela, cinci mii de lei era o sumă. Era o sumă foarte mare. Și a găsit acolo un ceferist, l-a rugat să fie drăguț și să-i completeze formularul, că ea e prea bătrână, nici nu vede, nici să scrie nu știe.

- Cum să nu, cu plăcere!

Omul a completat hârtia, dar cu propriul său nume, iar când bătrâna a dat banii, a împins înainte propriul său carnet de economii. Funcționarele n-au stat să verifice, că doar era carnetul acolo, au trecut suma în el și cu asta gata. A trecut ceva timp, apoi, cam după un an, vine bătrâna, să scoată o mie de lei de la CEC. Degeaba au căutat:

- Tanti, aici nu-i trecut nici un leu.

- Apoi, cum să nu fie, că eu am fost atunci aici și am pus cinci mii de lei și omul acela, ceferistul, mi-a scris mie țidula, așa că trebuie să fie.

- Aici nu sunt. S-au apucat funcționarele să scotocească prin fișe, bonuri, adevărinite, alte acte oficiale, banii niciunde. Bătrâna s-a tot certat cu ele, ba încă le-a și blestemat:

- O să vedeți că banii aceia vor apare!

Și s-a dus. Da, numai că omul acela s-a îmbolnăvit. Ceferistul era din Var. L-au adus la spital, că-i asta, că-i aia, i-au dat niște medicamente și l-au trimis acasă. Dar nu s-a simțit mai bine. L-au dus la Zalău. Omul a ajuns să fie pe moarte. I-a zis nevastei sale: „Du-te acasă și du-i banii ăia femeii cutare. Cinci mii de lei. Că altfel mă prăpădesc.“

Soția s-a întors acasă, a luat cei cinci mii de lei și i-a dus bătrânei. Ba i-a dat încă și ceva pe deasupra, să o îmbuneze, că omul ei a greșit, că i-a luat dracul mințile. L-a scăpat cumva. I-a dat înapoi cei cinci mii de lei și s-a întors la Zalău. Bărbatul ei s-a simțit imediat

mai bine. L-au lăsat acasă, și-a reluat serviciul, acum e pensionar. Cu siguranță că bătrâna s-a dus la careva dintre popi.“

(Dóra Czégényi, A hiedelem és hiedelemszöveg mint reprezentáció. În vol.: Emberek, szövegek, hiedelmek: tanulmányok, Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2001.)

Pro-Scris nr. 9-10 / 2001

COLEGUL NOSTRU DIN NEȘTIUT

Într-o vreme se credea că nimeni nu poate scăpa din Labirintul cretan, dar Dedal și Icar au arătat că, prin accesul la o nouă dimensiune, omul își poate depăși condiția de victimă a Răului terestru, se poate înălța dincolo de zidurile ridicate ca un rege altminteri înțelept (după moarte, Minos a fost pus să judece sufletele răpsoșilor) să-și ascundă rușinea.

Într-o epocă, inuman de apropiată, a bătuit presupunerea că nu pot scrie science-fiction decât inginerii. Ca o dovadă împotriva-i, au scris povestiri literații Ion Hobana, Voicu Bugariu sau Ovid S. Crohmălniceanu. Într-o derâdere mușchetărească, și-au trecut viața în cărți militarii: marinarii, ca Ion Aramă; tanchiștii, ca Ioan Popa; aviatorii, ca Radu Theodoru și nu numai.

Doru Davidovici este unul dintre rarii Sburători ai literaturii române. Ar fi nedrept să-l revendicăm în mod exclusiv, deoarece, pentru el, literatura SF era doar o altă expresie a libertății. Înainte de toate, el era un împătimit al zborului, un om ce-și căuta izbăvirea de gravitație, un Albatros cu „aripi de argint” ce despica senin bolta cerească atât cu botul unui MIG 21, cât și cu pana povestitorului.

„Unii spun că Doru nu prea trăia cu picioarele pe pământ”, protestează primul român extraterestru, Dumitru Prunariu, în prefața celei de-a doua ediții a volumului „Lumi galactice”. „Era un nonconformist, chiar și atunci când părea că se încadrează în cele mai stricte rigori militare.”

Lumea aviatorilor cuprinde și asemenea aparențe paradoxale. Când micul prinț zărește biplanul cu care autorul „Zborului de noapte” spera să traverseze deșertul, nevinovatul copil exclamă:

„- Atunci și tu vii tot din cer! De pe ce planetă ești?”

E întrebarea pe care și-a pus-o și Doru Davidovici, când ne-a îndemnat să coborâm în încăperea ovală, ascunsă în măruntaiele bătrânului far, unde niște siluete albastre ciudate urmăreau lansarea unei nave cosmice (Sferele verzi) sau să-l însoțim în căutarea misterioasei statuete, descoperite într-o mină de cărbune, confecționate dintr-un fel de metal viu (Zeița de oricalc) ori să

scrutam împreună cerul, în căutarea colegilor de pe alte planete (Lumi galactice).

Un alt element definitoriu pentru opera sa, în totalitatea ei, este amenințarea norilor încărcăți cu electricitate, nicovale de grindină pe care zeii celești își făuresc armele atotmuitoare. Însăși firea omenească poate să dea naștere unor descărcări fulminante:

„Așa suntem alcătuiți, din fâșii de senin și furtuni necontrolate, cu trăsnete și fulgere violente... Eram dintre cei care cunosc fulgerele violente și se întorc dintre ele.” (Culoarea cerului)

E un fel de a spune că nimic din ceea ce-i scânteietor nu era străin firii sale. Personajele sale stau tot timpul sub amenințarea supravoltajelor. Mircea, descoperitorul centrului secret de comandă al celor care ne răpeau aparatele în Triunghiul Bermudelor, a fost găsit carbonizat într-o cameră pârjolită, cu pereții afumați și „firele goale ale prizelor smulse înțepând aerul înecăcios ca antenele unui scarabeu uriaș”. Zeița de oricalc „își pierde viața” într-un fel de scurtcircuit care-i redă Irenei sănătatea. Și poate nu doar atât, deoarece Doru Davidovici a fost întotdeauna tentat să se joace cu ideea că femeile ar fi reprezentantele unei rase extraterestre.

În fapt, le prețuia credința și așteptările: „erau și alte nopți, când o lumină ardea la fereastră - la o singură fereastră - până hăt, în zori... ore înfricoșate și reci” (Caii de la Voroneț). Nu numai „evenimentele de zbor” nășteau prelungite vegheri. „De multe ori, noaptea, când reveneam din drumurile mele, vedeam fereastra luminată la camera în care - singur - Doru scria...” mărturisește colegul său, Ion Țărâlungă, într-o pioasă aducere aminte publicată în 1996, în „Observatorul militar”, reluată ulterior de Jurnalul SF (nr. 165, p.2). Se împlineau șapte ani de la tragicul accident din 20 aprilie 1989, ce trecuse aripi îngerești pe umerii unor ostași aflați la datorie. Evenimentul, printre primele dintr-o serie ce încă mai îndoliază familiile Sburătorilor, a fost trecut sub tăcere. Pagina a-ntăia era monopol de stat, iar restul mimau optimismul.

Mi s-a părut crud și nedrept. După ce l-am descoperit în „Insula nevăzută”, un roman pentru copii, l-am socotit dintotdeauna un Antoine de Saint-Exupéry românesc. Romanele sale despre viața de aviator, întotdeauna luate pe cont propriu (ele sunt povestite la persoana întâi), dedicate acelor oameni care ne veghează pacea din înălțimi, ca niște îngeri păzitori, mi-au întărit această convingere.

Nu am nevoie de puterea sferelor verzi ca să-l întâlnesc. Știu prea bine unde să-l caut, când doresc să-l regăsesc. Motoarele imaginației sale susură domol pe pista poliței din bibliotecă, gata să iasă din rând, să se înalțe în văzduh, să învingă capcanele cerului. Suflul meu de-abia așteaptă să-i urmărească săgetarea boltită, să-l însoțească în revenirea de dincoace de azur.

Pilot, va să zică călăuză într-o lume care nouă ne este încă necunoscută, el este în măsură să ne arate o cale de a ne desprinde de greutatea parte a fapturii noastre, el ne îndeamnă să luptăm cu inerția ce ne fixează de pământ. El repetă îndemnul ce-a biruit Moartea: „ridică-te și mergi...”

Și dacă o dorim cu adevărat, vom simți cum zburăm alături de el. Împreună cu el.

„Poate chiar mâine.

Poate peste o oră.

Poate se întâmplă chiar acum.”

BIBLIOGRAFIE

Doru Davidovici, Căii de la Voroneț, Editura Eminescu, București, 1973. Premiul I la concursul de debut al editurii, secțiunea proză.

Doru Davidovici, Ultima aventură a lui Nat Pinkerton, Editura Eminescu, București, 1975.

Doru Davidovici, Insula nevăzută, Editura Ion Creangă, București, 1976.

Doru Davidovici, Intrarea actorilor, Editura Militară, București, 1977. Ediția a II-a. [f. I.], Editura Labirint, 1991.

Doru Davidovici, Zeița de oricalc, Editura Albatros, București, 1977.

Doru Davidovici, Celula de alarmă, Editura Eminescu, București, 1979.

Doru Davidovici, Culoarea cerului, Editura Militară, București, 1981.

Doru Davidovici, Aripi de argint, Editura Militară, București, 1983.

Doru Davidovici, Lumi galactice: Colegii mei din neștiut, Editura Ion Creangă, București, 1986. Ediția a II-a: Editura Rum-Irina, București, 1992.

Doru Davidovici, „V" de la Victorie, Editura Militară, București, 1987.

Doru Davidovici, Ridică-te și mergi, Editura Cartea Românească, București, 1991.

(Doru Davidovici)

Colecția „Povestiri științifico-fantastice" nr. 556-557 / 1999.

EMINESCU ȘI „VENEȚIA”

LEGENDA VENEȚIEI

Către mijlocul veacului al V-lea, în prag de Ev Mediu, Roma se scufunda tot mai mult în mocirla propriei imoralități. Tonul îl dădea chiar sora împăratului, Grata Iusta Honoria, care chiar era o femeiușcă nesătulă. Când Valentinian al III-lea s-a săturat de isprăvile ei, a încuiat-o în casă și a pus o companie de elită să facă de gardă la ușa ei. În replică, Honoria a trimis un inel de logodnă lui Attila, apoi, dacă a văzut că regele hunilor nu se grăbește să alerge în ajutorul ei, l-a sedus pe ofițerul însărcinat s-o păzească. Disperat, Valentinian a trimis-o în cele din urmă la o mănăstire de maici din Ravenna.

Între timp, lumea cunoscuse o schimbare politică majoră. Locul împăratului bizantin Theodosiu, care căzuse de pe cal și își rupsese gâtul, fusese ocupat de Marcian, un general bătrân și sever, deloc dispus să le facă vreo concesie hunilor. Attila, care avea tot atâta minte cât Maria Tereza, împărăteasa care peste veacuri a impus în politica externă principiul: „să se lupte alții, tu, preafericită Austrie, mărită-te”, n-a dorit să-l zgândăre, așa că a schimbat foaia și s-a prefăcut interesat de oferta Honoriei. Avea deja câteva zeci de neveste, una în plus sau în minus zău că nu mai conta, mai ales dacă-i aducea ca zestre o jumătate de împărăție.

Valentinian i-ar fi dat-o bucuros, numai să scape de pacoste, dar cu condiția să-și păstreze neștirbit imperiul. Cum nu s-au putut înțelege asupra acestui „mic” amănunt, Attila a pornit la război, îndreptându-se către Galia, cu speranța că francii i se vor alătura și împreună îi vor bate pe romani. Precum se întâmplă adesea, socoteala de acasă nu s-a potrivit cu cea de pe câmpul de luptă și ultima bătălie, cea de pe Câmpiile Catalaunice, s-a încheiat indecis. Văzând pierderile, regele hunilor a hotărât să se retragă pe moment, dar în anul următor a reluat campania armată. De această dată a pornit din Pannonia drept împotriva Romei.

Pe drumul către sud, situată undeva pe la carâmbul cizmei italiene de azi, îi stătea în cale Aquileia, o măreață cetate cu 200.000

de locuitori, cu ziduri trainice, înconjurate de apele Natissei. Attila a asediat-o vreme îndelungată, fără succes. Bine aprovizionată cu muniții și alimente, Aquileia părea de necucerit. Regele hunilor chiar ajunsese să se gândească că nu merită să-și piardă timpul cu ea și mai bine s-ar grăbi către capitală, când într-o bună zi i se arată un semn: văzu o barză, ce-și avusese cuibul undeva în oraș, zorindu-și din spate puii să părăsească zona. Le-o arată ostașilor săi, iar aceștia, oameni din stepă, încrezători în simțurile animalelor, porniră imediat la asalt.

Barza presimțise corect cele ce aveau să se întâmple: hunii au cucerit „Roma Nordului” și au distrus-o până la temelii. Puținii supraviețuitori au fugit în lagunele de pe țărmul mării, zone mlăștinoase unde hunii, popor călare, nu puteau să-i urmărească. Aici fugarii și-au reconstruit casele, au pus temeliile unui oraș clădit pe ape. Oricui se minuna și întreba cum de s-au așezat acolo, îi răspundeau: „Veni etiam”, adică „până aici am venit eu”. De aici, zică-se, își trage numele Veneția.

SONETUL EMINESCIAN

Cititorul care în iarna anului 1883-1884 lua în mână „Poesiile” domnului Mihail Eminescu, adunate în volum de Titu Maiorescu „dintr'un sentiment de datorie literară” și publicate în lipsa „îndreptărilor ce avea de gând să le facă” autorul, avea surpriza să descopere mai multe poezii inedite. Una dintre ele era un sonet, ce începea cu versul: „S'a stins viața falnicei Veneții...”

Imaginea înfățișată este una apocaliptică, de parcă temuții războinici călare pe caii cei mărunți de stepă ar fi răzbătut prin veacuri și, cu tenacitatea lor caracteristică, ar fi luat urma refugiaților aquileieni ca să împlinească osânda menită în vechime de Dumnezeu: în miez de noapte, gondolele se leagănă cu felinarele stinse, în lumina fantomatică a Lunii, care împrășcă pereții caselor cu o terifiantă spoială: moartea. În afară de clipocitul valurilor prin care veșnic tânărul Okeanos, personificare a mării, plânge pe canale izbînd în zidurile vechi, nu se aud cântece, nu răsună pași pe scările de marmură: „ca'n țințirim tăcere e'n cetate”. Doar clopotul bisericii San Marco răsună în răstimpuri, parcă pentru a marca trecerea a tot atâtea convoaie funerare pe drumul fără de întoarcere, purtate în întuneric de luntrașul Caron. Precum Dante în „Divina Comedie”, Poetul nu ne lasă nici o speranță: „nu'nvie morții - e'n zadar copile!”

PRIMA TRADUCERE ÎN MAGHIARĂ

Volumul de versuri editat de Maiorescu a ajuns în cele din urmă și la studenții Seminarului teologic din Gherla. Aici funcționa o societate de lectură, numită „Alexi-Șincaiana”, care în 1887 era condusă de vărul lui Petre Dulfu, ajuns mai târziu vicar al Silvaniei și senator de Sălaj, Emiliu Bran. Seminaristii editau o revistă manuscrisă, apărută începând din 1869, intitulată „Steaua mării”, printre colaboratorii căreia figura în 1887 și fratele mai mic al lui Emil, Laurențiu Bran. Acesta, vrăjît de frumusețea versului eminescian, s-a străduit să-l transpună cât mai fidel în limba maghiară. Era primul român care încerca să depășească barierele lingvistice și să promoveze lirica Poetului printre cititorii maghiari.

În ianuarie 1889, deci încă în timpul vieții lui Eminescu, Laurențiu Bran publica în nr.3 al gazetei „Szilágy-Somlyó” prima dintre ele: „Miért nem jössz” (De ce nu-mi vii), urmată apoi de „Melancholia” (Melancolie) în nr.4, „Távol tőled...” (Departate sunt de tine) în nr.8, „Elválás” (Despărțire) în nr.10, „A bűvös vadász” (Povestea teiului) în nr.23. După ridicarea Poetului la ceruri, toamna târziu, în nr.41/1889, apărea și melodioasa „Somnoroase păsărele”, tradusă cu titlul: „Jó éjszakát!”. Deși avea de trecut peste emoțiile examenelor de absolvire, iar mai târziu s-a căsătorit și a fost hirotonisit preot, Laurențiu Bran a continuat seria traducerilor și în 1890, când au apărut poeziile: „De câte ori iubito” („Mikor eszembe jutsz...”) în nr.9/1890, „Din valurile vremii” („Idő hullámaiból”) în nr.11 și sonetul la care ne referim („S-a stins viața...”) în nr.23. Réthy Andor, cercetătorul ale cărui date le-am utilizat mai sus, a identificat o singură apariție în colecția „Szilágy-Somlyó” pe anul 1891: „Nem értesz meg...” (Nu mă înțelegi...) în nr.17.

Numit preot paroh în Băița de sub Codru, iar mai apoi la Someș Săplac (azi Aluniș, jud. Sălaj), Laurențiu Bran a continuat să traducă și alte mărturii ale geniului eminescian, dintre care amintim doar: „Luceafărul”, „Glossa”, „Mai am un singur dor”, „Scrisoarea I” etc., poezii publicate în antologia „Román költőkből” (Din poezii români), alcătuită împreună cu prietenul său Révay Károly, volum tipărit de Simon Aurél și T. Misztótfalú din Baia Mare în 1909. Ulterior, poeziile „De ce nu-mi vii” și „Și dacă...” au fost republicate între 1911 și 1912 în paginile foii maghiare „Zsibóvidéki Hírlap” (Gazeta de Jibou), publicație tipărită în centrul de plasă unde, după Primul

Război Mondial, Laurențiu Bran avea să conducă unul dintre „despărțămintele” Astrei.

Traducerea maghiară a sonetului „venețian” a apărut, tot în 1890, și în „Tribuna” sibiană, publicație unde frații Bran au colaborat cu traduceri, studii dialectale, poezii și obiceiuri din popor. Peste decenii, în 1939, revista „Convorbiri literare” edita cu prilejul împlinirii unei jumătăți de veac de singurătate românească un impresionant volum comemorativ (el număra aproape 1000 de pagini). Aici, pornind pe urmele unui studiu al lui Gáldi László, A. P. Topor publica un articol cuprinzător: „Eminescu în literatura maghiară”, unde, în lipsa colecției sau a unei surse de informații mai complete, pune un semn de întrebare: sonetul publicat de L. Bran este chiar cel despre Veneția?

Avea să-i răspundă Leontin Ghergariu, pe atunci directorul liceului de băieți din Zalău, în paginile unei reviste apărute în zădărnica toamnă a anului 1940, „Țara Silvaniei”:

„Ținem să amintim că în numărul 9 al gazetei Szilágy-Somlyó a apărut tradusă poezia „De câte ori iubito” și nu „Când amintirile”. Apoi : Sonetul din „Szilágy-Somlyó” e sigur : „S-a stins viața” și în sfârșit poeziile nu sunt semnate cu pseudonimul Szamosujvári, ci sub titlu e trecut : „Románból”, iar la urmă : Eminescu.”

După Laurențiu Bran, sonetul „S-a stins viața...” a mai fost tradus în maghiară de Keresztury Sándor, Kováts József, Gáldi László, Finta Gerő, Fekete Tivadar, Kibédi Sándor, Detrehem József, etc.

"PLAGIATUL" VENEȚIAN

Dacă în nordul Ardealului, pe valea Someșului, seminariștii teologi l-au ales pe Eminescu drept model literar și chiar s-au străduit să apropie opera lui de cititorii maghiari (altminteri, ungurii formează cel mai numeros grup de traducători ai lui Eminescu, opera poetului fiind tălmăcită integral și publicată în multe și diferite ediții), nu același lucru se întâmpla în sud, într-un alt centru important de spiritualitate românească, cel aflat la îngemănarea Târnavelor.

În 1891, anul în care Laurențiu Bran își încheia seria de traduceri publicate în „Brașovul Nordului” (cum era alintat Șimleu Silvaniei), în Blaj, stinsul focar al revoluției transilvane de la 1848, apărea un volum anonim, bine îndesat, cuprinzând „213 pagini de scrisoare mărunță” (Nicolae Iorga), menit să desființeze opera lirică a lui

Eminescu. Desigur, autorul unei asemenea încercări aberante n-a putut rămâne multă vreme necunoscut și a fost repede identificat în persoana unui canonic din localitate, Alexandru Grama, dar trebuie să remarcăm că „studiul” său ar fi rămas o curiozitate în manuscris dacă n-ar fi fost sprijinit de o sumedenie de alte capete „luminate” de la foaia „bisericească-politică” Unirea din Blaj. Grama, al cărui „fin simț literar” a fost comparat ironic de Nicolae Iorga cu cel al lui Alexandru Macedonski, cel mai pătimăș detractor al lui Eminescu, încerca să-l prezinte pe „Luceafărul poeziei române” drept un Lucifer pierzător al sufletelor tinere, denunțându-i opera, „în termeni agresivi și vulgari, ca un pericol public pentru educația tineretului, prin pesimismul ei, prin lipsa de aderență la idealurile morale și naționale ale societății românești” (Dim. Păcurariu).

Canonicul, un om totuși familiarizat cu marile valori din literatura universală și un admirator pătimăș al lui Andrei Mureșanu, socotea lirica eminesciană drept lipsită de orice interes artistic, contestând vehement și dement talentul Poetului, prezentat drept un facil imitator al poeziei populare („Doina”, „Ce te legeni codrule?”) ori ca un plagiator al poeziilor germani, precum Heine sau Platen. Acesta din urmă, „poet destul de rece și de pedant” (Nicolae Iorga), a scris mai multe sonete inspirate de Veneția, printre care și unul reprodus de palida față bisericească în paralel cu textul eminescian. Cutezăm să vă prezentăm strofa citată, în traducerea noastră: „Veneția mai dăinuie doar în tărâmul de vis/ De-acolo flutură umbre din zilele bătrâne,/ Al republicii leu zace ucis,/ Și goale stau închisorile hapsâne” și vă lăsăm să comparați singuri cele două texte.

„Atâta asemănare”, zice Iorga, „poate fi doară că Platen își mântuie sonetul cu destul de prozaicul: «Das Rad des Glücks kann nicht zurück bewegen» (roata sorții nu poate merge înapoi), pe când la Eminescu o frază analoagă: «Nu-nvie morții, e în zadar copile!» are o frumuseță cu totul alta, sunet de limba de aramă a vechiului «preot», sfântul Marc, plângând trecutul”.

Cititorul curios să afle mai multe despre „păcatul de care s-a făcut vinovat Popa Grama” (L. Blaga) va găsi un dosar judicios întocmit în cartea lui Ion Buzași, „Eminescu și Blajul”. În ceea ce privește paternitatea sonetului, George Călinescu avea să pună punctul final al disputei, recunoscând că Eminescu avea o „predilecție pentru poezii mai mărunți, uneori chiar anonimi, de unde putea să-și ia, nestingerit, idei pe care apoi să le topească cu

desăvârșire în fraza lui personală. (...). Veneția e aproape o traducere după Venedig a obscurului Cajetan Cerri (Aus einsamer Stube). (...) În Veneția contribuția personală îndepărtează într-o măsură oarecare traducerea de originalul german, Venedig de Cajetan Cerri (...). Obişnuința, școala ne mai fac să ascultăm cu plăcere versurile sentențioase ale acestui sonet corect, precum: Okeanos se plânge pe canale.../ «Nu-nvie morții - e-n zadar, copile!», dintre care cel din urmă e o simplă traducere: «Lass ab! die Todten stehn nich auf, o Knabel!»".

Totuși, îi rog pe cei care vor sări imediat să-l acuze pe Eminescu, bazându-se pe autoritatea lui Călinescu, să nu uite că volumul de „Poesii” a fost întocmit de Titu Maiorescu, care se prea poate să fi crezut că tot ce a găsit în lada cu manuscrise aparține Poetului.

Scandalurile din jurul acestui sonet nu se opresc aici. Ca să fim riguroși până la capăt, trebuie să amintim că există și un poet neamț care a fost incriminat că a plagiat varianta eminesciană a sonetului. Acuzația a fost formulată în iunie 1910, de un misterios Christian, într-o notă introductivă ce însoțea două traduceri ale sonetului, publicate în gazeta moldo-vlahă „Mișcarea”: una în franceză, a Margaretei Miller-Verghy, declarată curat ca tălmăcire și alta, în germană. Aceasta din urmă fusese descoperită în numărul 14 din 1891 al revistei nemțești „Splitter”, unde apăruse inițial și era semnată de I. Bettelheim, un poet necunoscut, asupra căruia se revărsa tot patosul la fel de anonimului contestatar.

BIBLIOGRAFIE

Jens-Peter Behrend, Eike Schmitz, Hunii i-au cu asalt Europa. În vol.: Hans Christian Huf, Sfinx: Tainele istoriei, I-II, Editura Saeculum I.O. și Editura Vestala, București, 1999, p. 141-186.

Bibliografia Mihai Eminescu (1866-1970), Volumul 1: Opera, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, p.162-163.

Marcel Brion, Attila, biciul lui Dumnezeu, traducere Șt. Dimulescu, Editura Snagov, Snagov, 1995.

Ion Buzași, Eminescu și Blajul, Editura Iriana, București, 1994.

George Călinescu, Opere XII-XIII: Opera lui Mihai Eminescu, Editura pentru Literatură, București, 1969.

Ovidiu Drîmbă, Incursiuni în civilizația omenirii, 2 vol., Editura Excelsior-MultiPress, București, 1996, vol.II, p. 81-93.

Nicolae Iorga, Două critice. În vol.: Nicolae Iorga, Eminescu, Editura Junimea, Iași, 1981, p.47-74.

DIM. PĂCURARIU, Eminescu în primul deceniu după Eminescu. În vol.: Eminescu după Eminescu: Comunicări prezentate la Colocviul organizat de Universitatea din Paris - Sorbona (12-15 martie 1975), Editura Junimea, Iași, 1978, p.79-86.

Réthy Andor, Eminescu költeményei magyarul (=Poeziile lui Eminescu traduse în limba maghiară). În: Irodalmi évkönyv 1957 (=Almanah Literar 1957), Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest, 1956, p.461-490.

Avram P. Todor, Eminescu magyarul. În vol.: Eminescu válogatott versei, Kétnyelvű kiadás, Állami Konyvkiadó, Bukarest, 1950 (100 de ani de la nașterea poetului), p.234-237

Alexandru Vlahuță, Curentul Eminescu. În vol.: Alexandru Vlahuță, Versuri și proză, Editura Eminescu, București, 1981.

(Mihai Eminescu, Sonet: S-a stins viața...)

Limes nr. 1-4 (13-16) / 2001

„GALBAR”, PRIMA BANDĂ DESENATĂ SF ROMÂNEASCĂ

Povestirea Galbar a lui Ovidiu Șurianu a apărut inițial în nr. 360-361/1969 a Colecției de povestiri științifico-fantastice, iar apoi în volumul Întâlnire cu Hebe (1972), din populara colecție Fantastic Club a Editurii Albatros. Ea constituie și azi un exemplu elocvent că se poate scrie literatură de anticipație cu eroi ce poartă nume românești. La urma urmei, cunosc câțiva scriitori britanici celebri (atât „clasicul” Bram Stoker, cât și contemporana J. K. Rowling, mama lui Harry Potter) care își trimit eroii să-și trăiască aventurile pe plaiurile noastre...

Eroii principali din Galbar sunt Lucian Mirea și prietenul său, biologul Ionel Braniște. Ei sunt membrii unui echipaj românesc de exploratori ai lui Marte, uimiți de „cât de puține date se adunaseră în cele trei-patru decenii de când oamenii cercetau la fața locului planeta. Acolo încă aproape totul trebuia descoperit...” (pag.8) Însă Ionel Braniște cercetează fiecare colț cu entuziasm și descoperă rând pe rând „dovezi ale unei vieți intense în trecutul universal” (pag.9): straturi de calcar, fosile, ba, la un moment dat, chiar un obiect ciudat, de proveniență industrială, care se dovedește a fi partea superioară a unei construcții metalice, botezată ulterior „Templul de Oțel”. Deși vechimea sa e evidentă, cercetătorii nu reușesc să-i înțeleagă menirea.

Naturaletăa povestirii l-a entuziasmat pe graficianul Sandu Florea, care s-a hotărât să transpună în imagini aventurile celor doi români ajunși pe Planeta Roșie. Albumul de benzi desenate, primul de acest fel din România, a apărut la sfârșitul anului 1972 (acum treizeci de ani), la Editura Sport-Turism din București. Dacă narațiunea lui Ovidiu Șurianu explorează mai cu seamă universul sufletesc, impactul emoțional al întâmplărilor asupra lui Lucian Mirea, scenariul benzii desenate se desprinde uneori de firul povestirii originale și impune un ritm mai alert, adăugându-i un spor de spectaculozitate.

Astfel, în banda desenată colțul de metal este descoperit în timp ce transportorul marțian „Cutezătorul”, la bordul căruia se află și eroii noștri, sare în ajutorul echipajului de pe „T-Beta 3”, care a început să se scufunde într-o crăpătură plină de praf. Transportoarele marțiene sunt înfățișate foarte credibil, fiind un fel de tanchete prevăzute cu patru șenile, suspendate pe câte trei amortizoare. Vehiculele sunt lunguițe, au un parbriz larg și poartă câte o antenă parabolică pe capotă. În vreme ce „Cutezătorul” remorchează celălalt vehicul, o „piatră” îi dislocă o șenilă.

La o privire mai atentă, piatra se dovedește a fi „un piron”, metal prelucrat. Nemaiputând face un pas, echipajele de la bordul ambelor transportoare încep să dezgroape (cu răngi și târnăcoape) ciudatul obiect. În curând, li se alătură și alții, cu utilaje performante.

Sandu Florea simplifică maiestuos imaginea barocă creată de scriitor:

„«Pironul» era cat un stat de om; pe urmă s-a dovedit că nu-i altceva decât vârful turnului unei construcții metalice, frate bun cu alte trei, găsite prin apropiere. Dar ce construcție! Imaginează-ți un cilindru cu diametrul de vreo șaptezeci de metri, înalt de doisprezece, având deasupra o cupolă emisferică înconjurată cu o veritabilă coroană de turnulețe piramidale”. (pag.15)

În viziunea artistului plastic, formele clădirii sunt rotunde, netede ca o sculptură brâncușiană, fără zorzoanele care, precum vom vedea, oricum ar fi fost erodate de dinții timpului și de furtunile marțiene de praf.

Ciudata clădire nu are nici o ușă; ca să pătrundă în interiorul „Tempului de oțel”, exploratorii folosesc un „injector cu jet de plasmă”. De aici, drumul li se netezește: găsesc o cameră-ecluză, dincolo de care se află încăperi presurizate. Una dintre ele, aflată în centrul edificiului, este o rotondă bogat împodobită, în mijlocul căreia se află un fel de „altar” metalic încrustat cu pietre prețioase:

„Lumina îmbelșugată m-a ajutat să recunosc rubine, smaralde, safire... toate foarte mari și frumoase, însă pe cele mai multe dintre ele n-am reușit să le identific.” (pag.19)

Spre deosebire de povestire, în banda desenată aceste comori atrag (normal !) hoții. Revenit să studieze rostul ciudatului obiect, Lucian Mirea dă peste Max, un tâlhar ce încerca să desprindă câteva pietre prețioase cu ajutorul unei dalte.

După o scurtă luptă, eroul își anihilează adversarul și apropie lumina lanternei ca să vadă ce distrugerii a suferit „altarul”. Dintr-una din pietrele prețioase, tâșnește „o rază portocalie de o nemaipomenită intensitate” (în povestire) ori „un fascicul de lumină orbitoare”, „un laser!”, care-l volatilizează instantaneu pe Max (în BD). Uimit, Lucian se trage în spate, dar cade în subsolul construcției, pe niște trepte apărute brusc într-o deschidere din podea.

Când își revine, își dă seama că se găsește pe un coridor. Și în dreapta, și în stânga, uși cu clanță (prevăzute și cu găuri pentru chei). Încercând una dintre ele, Lucian Mirea aude o mișcare în spatele său.

„Lângă ușa pe care o deschiseseam puțin înainte, era o formă prelungă, lipită de peretele coridorului. Om, fără îndoială. Ce putea fi altceva?”

Spre uimirea cercetătorului, străinul îi răspunde în românește. Cu toate acestea, el are un fel ciudat de a fi, îi citește gândurile și pune întrebări ciudate: „Ce este România?”. Lucian Mirea își dă seama că se află în fața unui marțian autentic, ultimul reprezentant al unei rase care a părăsit planeta în urmă cu două sute cincisprezece milioane de ani.

În scenariul BD, motivul exodului e incredibil de pueril: „un vagabond al cerului, un astru hoinar, se îndrepta cu iuțeală spre sistemul solar, iar calculele arătau că el va trece prin apropierea planetei noastre stârpind orice urmă de viață, răpindu-i atmosfera și apa”. În cazul unei catastrofe de acest tip, cei amenințați fie că n-ar avea timpul necesar să construiască sutele de mii de nave necesare unei părăsiri în masă a planetei, fie că ar putea să prevină catastrofa, distrugând corpul ceresc cu pricina.

În povestire, Ovidiu Șurianu procedează nuanțat, dezvăluind cu măiestrie o catastrofă de origine planetară:

„Planeta era în declin... pierdea pe zi ce trece apa și aerul, temperatura scădea, se întindea pustiul... S-a dat alarma, deși pericolul era încă departe: puteau să treacă zeci, chiar sute de

milenii... S-ar fi găsit, până la urmă, soluții mai bune, așa cum susțineam tot timpul. Și alții erau de aceeași părere, o mulțime... Majoritatea însă a preferat o aventură de proporții cosmice". (pag.39)

Ovidiu Șurianu contopește în personajul Galbar trei teme majore ale literaturii fantastice de groază:

- mumia ce se ridică din mormântul recent descoperit ca să-i pedepsească pe profanatori;
- marțianul (alienul) agresiv, înzestrat cu calități superioare, cu puteri supraomenești, care oricând e gata să ne invadeze pământul;
- vampirul ce încearcă să-și prelungească viața sorbind-o pe a altora.

Cum ultimei i se acordă atâta importanță în prezent, când se încearcă aclimatizarea lui Dracula în spațiul în care occidentalii încearcă să-și alunge temerile, să nu vă mirați dacă voi insista mai cu seamă asupra acestei direcții de interpretare.

Într-un fel, Galbar este un damnat. El este pedepsit să rămână pe planetă, atunci când ceilalți pornesc către noua lor casă, deoarece a considerat, machiavelic, că în lupta politică se pot folosi orice fel de mijloace pentru atingerea unui anumit scop. Codificarea e totodată și o condamnare. Procedul tehnic descris este îndrăzneț și cu adevărat science-fiction:

„N-am fost congelat, desigur; nici o tehnică nu m-ar fi readus în viață din starea aceea după două sute cincisprezece milioane de ani! Nu. Am fost, pur și simplu, redus la o formulă: s-a codificat fiecare atom al ființei mele într-un anumit moment, categoria, locul, starea lui exactă, legătura cu ceilalți atomi, iar codul s-a înscris, nu pe o bandă perforată sau pe una magnetică, ci într-un cristal. Ce ți se pare de neconceput? Un cod care să cuprindă... Dar nu e imposibil, dragul meu! Sunt numere mari, e drept foarte multe și foarte complicate, însă numere obișnuite: n-avem de-a face cu infinitul!" (pag.33)

Ca să se decodifice, să revină la forma anterioară, Galbar are nevoie de energie, ori cea mai la îndemână sursă este însuși cercetătorul român. În povestire, Galbar, conștient de capacitățile sale supraomenești, ar sacrifica o viață umană ca să dobândească un trup, iar apoi să invadeze Pământul:

„De semenii dumitale te îngrijești?... Eh, n-o să fie prea mare paguba, sunteți destui acolo pe Pământ! Îmi trebuie substanța lor nervoasă, cu tot potențialul ei de judecată, memorie, voință, de energie îngrămădită în ea; voi tot nu știți să le folosiți cumsecade". (pag.43)

Chiar după o condamnare de câteva sute de milioane de ani, Galbar suferă de megalomanie și ar dori ca prin sacrificarea pământenilor să devină salvatorul speciei sale. Scenariul BD ocolește (și bine face) tema conducătorului grandoman, aici Galbar ar dori pur și simplu să-și readucă planeta la viață. Însă Lucian Mirea îi prezintă realitatea de afară: Marte a devenit o lume pustie, un deșert planetar, „unde n-o să mai înflorească niciodată ceva: nici flori, nici civilizații..."

Prin intermediul unui misterios sistem de transmisiuni de imagini, marțianul se convinge că exploratorul român are dreptate:

„Obiectivul se oprea din când în când asupra unor peisaje, le cerceta îndelung, atent, le aducea până aproape de tot, scormonindu-le ca un pribeag întors la vechea lui vatră ruinată, unde încearcă să mai găsească vreun obiect uitat, vreun ciob, vreun lucru cât de neînsemnat care i-ar aminti de clipele trăite altădată pe aici... Apoi, dezamăgit, pleca mai departe, cu inima grea, într-o cavalcadă halucinantă peste munți, peste văi și câmpii, peste nesfârșite paragini triste și moarte..." (pag.44)

Profitând de deruta extraterestrului, Lucian Mirea observă că ușa din încăperea unde se aflau nu are clanța decât în exterior și sare afară, închizând ușa.

„Am trântit-o cu puterea disperării. (...) Am auzit un fel de bufnitură surdă, care a cutremurat amarnic pereții de oțel ai clădirii; un suflu nemaipomenit s-a repezit dinspre fundul coridorului, măturându-mă ca pe un pai în direcția scării. M-am lovit cu capul de ceva și după aceea n-am mai știut nimic." (pag.47)

Lucian Mirea este descoperit dimineața de către colegii săi, care îi dau primul ajutor și-l trezesc la viață. După ce le povestește aventura sa nocturnă și întâlnirea cu marțianul, membrii echipei

refuză să-l creadă, punând totul pe seama coșmarurilor născocite de o minte zdruncinată. Dar eroul nostru insistă:

„Și, cu pași hotărâți, m-am îndreptat spre prima ușă de pe stânga, urmat încet de ceilalți, cărora, între timp, li se mai adăugaseră câțiva." (pag.49)

Însă, surpriză ! în locul lui Galbar și a cadranelor, ecranelor, pereților acoperiți cu o grilă fină, cu celule ca fagurii, descoperă o mică încăpere, cât camera unui ascensor. Braniște profită de ocazie, ca să-l ia un pic peste picior și deschide o altă ușă:

„În momentul acela s-a auzit un zgomot ca de sticlărie sau porțelanuri sparte; undeva parcă a căzut o greutate care prinse a se rostogoli năprasnic, antrenând cu ea o adevărată avalanșă. (...) Pe ușa întredeschisă ieșea un norișor de praf, miros de ars, un alt miros nedefinit, în timp ce zgomotele subterane creșteau mereu, transformându-se într-un groaznic uruit continuu." (pag.50)

Trebuie să remarcăm aici arta prin care Sandu Florea reușește să vizualizeze acest pasaj prin atitudinile corporale și mimica personajelor, prin așezarea în spațiu, reușind să transmită pe deplin emoțiile scenei, transformându-l pe cititor din spectator în participant.

Deși prozatorul încheie scena în câteva rânduri, artistul plastic acordă un spațiu semnificativ derulării evenimentelor, arătându-l pe Lucian Mirea cum se îndreaptă către baza scării, cum îi crapă podeaua coridorului sub picioare, cum e salvat în ultimul moment de Ionel Braniște, în vreme ce scara interioară se prăbușește într-un nor de praf. Cei doi ies cu greu din „Templul de oțel", moment în care pe Lucian îl lasă puterile.

Dacă în povestire, exploratorul cel atât de încercat ajunge din spital direct la bordul navei de întoarcere pe Pământ, în banda desenată el revine la locul unde s-au întâmplat toate. Marcat de întâmplări, el e cuprins de remușcări pentru faptul că s-a dus singur să exploreze „Templul de oțel" și încearcă să înțeleagă ce s-a întâmplat.

În răstimpul celor 30 de ani care au trecut de la publicare, Galbar a devenit un reper calitativ al benzii desenate românești, un serial

clasic, una dintre piesele de rezistență ale anticipației românești. Cât despre contribuția lui Ovidiu Șurianu, de la a cărei dispariție prematură (1977) se împlinesc 25 ani, cu o ocazie viitoare. Poate la toamnă, când se vor aniversa 30 de ani de la apariția primului fanzin tipărit din România, PARADOX, a cărei copertă a fost realizată tot de Sandu Florea.

NOTĂ: Autorul acestei succinte prezentări le mulțumește domnilor Lucian Ionică, Marian Mirescu și Dodo Niță pentru materialele furnizate și pentru sprijinul acordat.

(Sandu Florea și Ovidiu Șurianu, Galbar, Editura Sport-Turism, București, 1972.)

Pro-Scris nr. 13-14 / 2002

GRAFICA FANZINELOR TIMIȘORENE

Poate că nimic nu s-ar fi întâmplat - istoria diverge continuu în evoluția ei - dacă n-ar fi existat o legendară masă rotundă și cavalerii ei, o mână de entuziaști neîmplătoși cu prejudecăți, care au discutat și s-au contrazis reciproc sub privirile scriitorilor Adrian Rogoz, Mircea Șerbănescu și Ovidiu Șurianu pe tema extratereștrilor. Nu știm care a fost concluzia finală, dacă s-a ajuns la vreuna, dar continuarea, cât se poate de terestră, a discuțiilor a fost înființarea cenacului H. G. Wells din Timișoara. Prima ședință a întrunit șapte membri. Un număr de bun augur - au surâs superstițioșii. Și parcă pentru a da apă la moara lor, anii au trecut, cenacliștii au crescut și și-au schimbat pantalonii scurți ai uceniciei literare cu costumul de gală tras la trei ace: puțină fantezie, puțină voie bună și multă exigență. Astfel, echipa a îndrăznit să treacă gardul anonimatului și să iasă în lumea mare într-un noiembrie însoțit din anul de grație 1972. Faptul în sine a fost etichetat drept un PARADOX și a constituit primul fanzin tipărit din România. Creațiile literare prezentate au fost însoțite discret de ilustrația semnată Sandu Florea. Uiterior, corelarea text-imagine a fost lărgită în favoarea celei din urmă și a dus la publicarea unei cărți de benzi desenate, realizată de același grafician, pe baza unui scenariu întocmit de scriitorul Ovidiu Șurianu după o nuvelă proprie: „Galbar”.

A urmat o perioadă în care în care cavalerii anticipației au părăsit cochilia literaturii și au abordat cu curaj felurile domeniului ale artei. Anul 19șfi marehează sfârșitul perioadei de geneză a unei viziuni plastice originale. Încep să se schițeze unor linii grafice aparte, care se vor aduna în unda „primului val”. Tot atunci, Lucian Ionică și Mihai Corneliu Donici au prezentat primul film românesc de animație, „Întâlnirea”, realizat în colaborare cu cineclubul „Gaudeamus” al Casei de cultură a studenților din Timișoara.

Următorul „PARADOX” (1978) deschide seria unor fanzine și suplimente literare bogat ilustrate. Sunt anii în care publică alături Mihai Corneliu Donici, Sergiu Nicola, Nicolae Lengher și Gheorghe Chiriță. Ei au colaborat și în afara cadrului publicistic, organizând în

1978 o expoziție colectivă la Casa de cultură a studenților tv. Deliu Petroiu - Imaginistica SF) Tinerii artiști au participat cu regularitate la Saloanele naționale de artă SF care au fost organizate anual cu prilejul Consfătuirilor cenaclurilor de anticipație. Prezența lor a fost întotdeauna apreciată pozitiv, fiind răsplătită cu o serie de diplome și premii.

Sergiu Nicola a fost și este un colaborator activ al cenaclurilor timișorene. Este un adevărat alergător de cursă lungă. Urmărindu-i evoluția, din 1970, când primește premiul special sci-fic pentru benzi desenate (Concursul revistelor PIF și CUTEZĂTORII) până în ziua de azi, putem spune că Sergiu Nicola este un vizualist total: pictor și grafician, autor de coperti, afișe, etc. Membru al H.G. Wells din 1978, lucrările sale au ilustrat aproape toate publicațiile SF apărute după 1978. A fost de mai multe ori laureat la ConSF (1977, 1979, 1982 și 1985), valoarea lucrărilor sale fiind recunoscută și peste hotare la EUROCON 6, Stresa, Italia, 1980 (1).

Primele sale lucrări de grafică, publicate în P.'78 (2), ne oferă iluzia unui univers aparte, ce pulsează melancolic, dominat de simbolul atotcuprinzător al sferei. Linii energice de tuș segmentează întinderea plană a hârtiei, dezvăluind contururile unui peisaj straniu sau realizând conexiuni între universuri paralele. Caracteristică graficii din această perioadă este atmosfera de calm (relativ) și de sugestie lirică. Apoi sferile compacte, ce dominau prin contrast un eter intuit, se fragmentează și dau naștere unor peisaje exotice, luxuriante, pline de viață și de inedit, care par să sugereze capcanele inofensive ale insulei zeiței Calypso sau ale planetei bradburyene din „Aici sunt tigri” (P.'80a). Imaginația creatorului ne dezvăluie o întreagă odisee care pornește din acest punct, o evadare spre civilizațiile unui mileniu viitor (P.'80b). În ciclul „Călătoriilor”, sferile au înțesat spațiul cosmic, devenind adesea niște detalii de suprastructură ale unor construcții geometrice în perspectivă - țărmurile insolite ale unui ocean simbolic - care își pierd artificialitatea și capătă căldură prin lumina puternică pe care o degajă (P.'81). Despre ele, scriitorul Mircea Opriță a scris următoarele:

„(S.N.) exploatează structuri geometrice într-un întreg ciclu (...): vaste orașe interstelare, aglomerând într-un tot rigid paralipede și sfere dispuse într-o arborescență precisă, prezențe robotizate,

simbolurile reci ale unui zbor pe banda invariabil neagră a unei imensități spre care nu se deschide nici o fereastră" (3).

Sfârșitul călătoriei? Câteva proiecte de orașe ale Viitorului (P.'80a, P.'83).

Criticul de artă Deliu Petroiu consemna laconic (4):

„Grafica lui S.N., prin excelență figurativă, după cum e și firesc, se distinge prin aderența la atmosferă și la motiv literar, prin opțiunea sigură a momentelor de vârf din acțiune, prin precizia și expresivitatea liniei.”

Și o ultimă observație, culeasă de pe marginea primei variante a acestui articol:

„Singurul artist timișorean adevărat este S.N.” (C. T. Popescu)

Din 1981, S.N. n-a mai publicat grafică. Numărul din 1982 al P.ului este primul fanzin ilustrat în întregime cu reproducerile după picturile lui S.N., care au fost ulterior prezentate și în paginile almanahurilor ANTICIPAȚIA.

Nicolae Lengher este caricaturist prin destin și prin vocație; cine nu crede n-are decât să răsfoiască colecția revistei URZICA. Este oarecum redundant să adaug că stăpânește cu măiestria linia sieapă, „îmbrăcată” cu striuri, care îl individualizează. Doar este avant-lettre un profesionist al peniței cu tuș. Extratereștrii săi ne zâmbesc călduros și foarte uman din paginile Paradox-urilor sau ale FOILOR PARADOXALE: prezențe rotunde, înzestrate cu antenuțe de melci-codobelci, care călăresc pe avioane de hirtie sau vânează sateliți cu plasa de prins fluturi, ba mai apucă să facă și istoricul bătrâneului cnaclu H.G. Wells, stând pe marginea unei căzi de baie. „Nick” Lengher nu s-a mulțumit să ne facă să zâmbim de ghiduâile exterilor săi, drept dovadă stau ilustrațiile din P.'81 sau colajul de pe coperta interioară a fanzinului HELION 82.

Gheorghe Chiriță l-a secondat fidei de Sergiu Nicola, nereuând decât foarte rar să se desprindă și să-și contureze o personalitate artistică proprie. A publicat în P.-urile apărute în 1980 și 1981. În grafica lui regăsim prezența vidului întunecat pecetluit cu discurile albe ale simulacrelor astrale. Descoperim însă și inițiative proprii :

traversări filiforme ale câmpului vizual, rozete îmbinate ca valvele unei scoici, ochi suspendați în care agonizează pupile irizante. G.C. cade victimă unei comodități acceptate prea senin și a propriei sale ezitări. Singura cauză a eșecului său constă în faptul că el n-a încercat să imagineze prin prismeș modalități artistice de redare descoperite cu forțe proprii.

Mihai Corneliu Donici a debutat în 1973, alături de Sergiu Nicola, în copertile colecției CPSF. A fost (din păcate vom folosi și în continuare (timpul trecut) un fan complet, care a căutat să surprindă în ansamblu fenomenul : a scris, a desenat, a făcut film SF În fanzine, a publicat și întâi (P.'78; P.'80) o grafică cu un pronunțat caracter experimental, reușind să realizeze o simbioză armonioasă între o formă grafică de prezentare și textul ilustrat (v. SFERELE, P.'78). Ulterior (H.'81), se interesează de evoluția dinamică a unei linii grafice comune (dreaptă, arc de cerc) și încearcă să animeze printr-o succesiune de transformări o serie de structuri simbolice. Mihai Corneliu Donici a adus în ilustrația fanzinelor o viziune de o spontaneitate neretușată și o undă de nonșalanță. Disparația lui misterioasă, la începutul unui drum care intersecta înălțimile, ne-a îndurerat, ne-a nedumerit, ne-a incitat în aceeași măsură. Alături de el, îi putem aminti pe la fel de înzestrații, însă la fel de efemerii Florin Bârțan și Ilie Tudorel Dănuț.

Florin Bârțan a fost un meticulos pointilist și un interpret complex a temelor propuse de noile mitologii SF Capacitatea sa de a nuamța a permis, prin folosirea a eai multor categorii de contrast, o deschidere către profunzimile unei lumi familiare, materiale și perfectibile (v. P.'83).

Spre deosebire de el, Tudorel Ilie (ITDOR) a folosit un arsenal divers de mijloace de exprimare. De factură vag suprarealistă, fantasticul lui ITDOR este creat prin interconectarea unor simboluri expirate, ceea ce permite o revalorizare a semanticii vizuale și o abordare a uniursului apropiat printr-o perspectivă anticipatoare, creatoare de noi sensuri. Liniile clare și sigure ale desenelor sale, ușurința cu care construiește percepții tridimensionale în plan permit recunoașterea unui stil aparte. A participat la ilustrarea unui singur PARADOX (1985). A publicat și în paginile Almanahului ANTICIPAȚIA din același an. A fost inițiatorul și conducătorul grupului AVSF'85 (Arte vizuale science-fiction), dintre membrii căruia amintim pe Silviu Genescu, Dan Bureția, Florin Bârțan s.a.

Sorin Vreme a ilustrat mai întâi microfanzinul HELION'80, alături de Lucian Ionică și de Ionel Nistor. L-am retintâlnit și în numărul următor (H.'81). S.V. este în primul rând un creator de insolit, refuză o apropiere ostentativă de bizar. Ii este caracteristic amalgamul de benzi și de ftaâii care se împletesc, se răsucesc, se despică, se întalnesc în jurul motivului central. Sorin Vreș posedă abilitatea manevrării efectelor de fundal, care ne conduc privirea către un detaliu apăsător nesemnificativ, în care s-a condensat esența mesajului artistic.

Ilustrația Adrianei Oancea-Șuteu este metaforică, nonfigurativă și antigravitațională. Sobrietății motivelor reprezentate i se alătură patina nostalgică a mitosului popular, născut din aplecarea spre o exploatare sistematică a elementelor fantastice din folclor. Icarii înălțați în zbor sunt niște conglomerate care neagă principiul terțului exclus: ei au aripi de zmeu, trupuri de voinici și chipuri. cosânzene - eroi romantici pozând rigizi și clasici pe trșășectoria elevației lor. (v. H'83)

Paginile fanzinelor îmișorene au fost deschise și creatorilor plastici din alte regiuni ale țării, cum ar fi Marina Nicolaev-Ungureanu, George Aaron ș.a. Însăși menirea acestui articol este să slujească nu atât prezentării (pe ctat posibil obiective) a celor mai importanți ilustratori îmiâoreni, cât și al unor contacte reușite cu alte grupări de artiști. Credem în aceste întâlniri spirituale care să placă ochiului și minții și sperăm că exemplul de față le va spori rodnicia.

NOTE ÎN TEXT:

1. Viorel Marineasa, Almanahul Anticipația 1986, p.148.
2. Din motive de economie de spațiu, vom prescurta : PARADOX = P; HELION = H.
3. Mircea Opriță, în articolul „Jurnalul galeriilor (fictive)", Tribuna, nr.31, 5 august 1982, p.9.
4. Deliu Petroiu, în articolul „Sergiu Nicola", P.'81 (nr.6), p.?

(Fanzinele „Paradox" și „Helion" din Timișoara, 1972-1986.)

Biblioteca Nova, Timișoara, 1986.

TEMEINICIA CUTEZANȚEI

Am primit volumul de eseuri și cronici literare „Despre science-fiction” (Satu Mare, Editura Omnibooks, 2001), semnat de Radu Pavel Gheo, deodată cu știrea că tânărul nostru autor urmează s-o ia pe urmele unui alt ieșean talentat, Andrei Valachi, și să plece în bejenie dincolo de Marea cea Mare. Dacă Andrei ne-a avertizat asupra intențiilor sale în „Adevărul literar și artistic”, articol care a fost preluat ulterior și de alte publicații, de această dată am fost luați pe nepregătite, în trista cumpănă a imposibilității de a-i putea ura lui Adrian Rogoz un „La mulți ani!” la împlinirea vârstei de 80 de ani.

De fapt, ce am putea să-i reproșăm tânărului master în „British and American Studies”, care a reușit să-și procure propriul exemplar din „Valea Cerului Senin”, primul său volum, editat în chip de răsplată a câștigării unui concurs de debut, doar după deznădăjduite și îndelungi căutări? Nepăsarea celor pe care îi credem aproape de suferința noastră doare cel mai tare, în astfel de cazuri distanța poate reprezenta o alinare. Categorie, Radu Pavel Gheo merită mai mult decât a primit. A demonstrat-o în cronicile literare publicate în reviste literare de marcă, precum „Dilema”, „Orizont”, „ArtPanorama”, ori în fanzine la fel de pretențios alcătuite, precum „Helion”, „Paradox”, „Ficțiuni”, etc. unele dintre ele reluate și în paginile prezentului volum.

Teoretician școlit la cenaclurile timișorene în perioada de grație când apărea an după an câte un număr din „Biblioteca Nova”, necesarul buletin de teorie, critică și istorie literară, Radu Pavel Gheo a profitat din plin de învățătura căpătată, decolând în forță, ca o navetă spațială de pe spinarea unui Boeing. Polemist suav, promotorul unui bun-simț critic aflat uneori în contradicție cu impetuoșitatea asalturilor voit avangardiste ale unei generații peștrițe, el stoarce inocența necesară surmontării unor atari incompatibilități dintr-un altruism ce-l însotește ca o a doua umbră. Estetul resimte acut monotonia „Trivialliteratur”-ii, a platitudinii SF-ului de duzină și se bucură sincer de fiecare dată când se împiedică de câte un mușuroi, îl examinează pe fiecare cu credință, îl ciocănește cu

degetul să vadă dacă sună a gol, dacă va da vreodată în clocot, va trepida, va scuipa lavă și foc, umplând orizontul nostru de așteptare cu o probă certă, cutremurătoare de „Hochliteratur”.

Mai mult decât în „studiile de caz” sau „cronicile răzlețe”, unde autorul nu reușește întotdeauna să se desprindă de un anume militantism clientelar, găsim semnele potente ale gândului înnoitor în capitolul „Schițe pentru un portret”. Deși anglofon cu patalama, Radu Pavel Gheo înțelege să se apropie de literatura de anticipație precum francezii, conferindu-i șarmul tainic al feminității: „la science-fiction”, adăstând îndelung dinaintea ei, precum Leonardo în fața Giocondei : minunată ești, precum un vis de stea și totuși alta...

Iată numai unul dintre motivele pentru care merită să-i citiți volumul. El nu vă va lăsa impresia unei mese de disecții dintr-o morgă a spiritului, unde se hăcuiesc cu baltagul morți vii, veleitari însetați de nemurire, motocentauri derapați, foaie de măciș, de pe naltul acoperiș drept în bolgiile ortografiei, ci a unei eleganțe rar prezente în publicistica literară din acest început de mileniu, dar definitorie pentru atmosfera saloanelor literare pariziene din perioada iluministă.

Radu Pavel Gheo redeschide în SF ușa care s-a închis când am urat noapte bună Sophiei, cenușăreasa cyberpunk-ului. Fire de artist, cu altă vocație decât cea a „geambașilor” de talente, el ne ametește cu parfumul unei utopii de cea mai pură extracție.

(Radu Pavel Gheo, Despre science-fiction, Editura Omnibooks, Satu Mare, 2001.)

Pro-Scris nr. 7-8 / 2001

FARMECUL DERUTEI

La Bookarest 2004, Editura Polirom a lansat cărțile a șapte tineri autori. Printre ei se numără și Radu Pavel Gheo, solitarul explorator al Americii pierdute din „Adio, adio, patria mea cu î din i, cu â din a", criticul angajat în promovarea unei generații bătaioase („Despre science-fiction"), semnatarul unor dojeni întemeiate, referitoare la unele dintre năravurile contemporane, publicate în Timpul, Dilema, România literară, Art Panorama etc.

Noua carte, „Fairia - o lume îndepărtată", se prezintă dintru început ca o fiică spirituală a „Poveștii fără sfârșit". Autorul însuși mi-a recomandat-o ca fiind un basm, capcană în care a căzut Liviu Radu, cronicarul care a prezentat volumul pentru prima oară în „Pro-Scris". Dar nu, „Fairia" nu se termină cu nunta celor care vor trăi fericiți până la adânci bătrâneți și vor lăsa în urmă sumedenie de nepoți și strănepoți, deci nici vorbă să fie un basm.

Apoi, deși firul principal îl constituie destăinuirea bătrânului comandant al navei cosmice Skylark, care îi povestește unui robot anchetator peripețiile prin care a trecut după ce s-a prăbușit pe planeta TS-2, nu avem de-a face cu o narațiune science-fiction, deși, pe alocuri, multitudinea de planuri mentale ne duce cu gândul la pătaniile eroilor lui Philip K. Dick ori la „Babel", capodopera lui Vladimir Colin. Pendularea între realitate și imaginație, analizată la modul lucid, poate fi comparată și cu „Lumea Alisei" a lui Sam Lundwall, dar în povestea lui Radu Pavel Gheo avem de-a face cu Vickyia, o versiune maturizată a fetei de odinioară, transformată într-o vrăjitoare albă însoțită de lupi, ce pare desprinsă din „Rătăcitori în miraj", un tărâm ascuns imaginat de Abraham Merritt.

Majoritatea comentatorilor au considerat că avem de-a face cu una dintre rarele lucrări fantasy din literatura română. Într-adevăr, sonoritatea anglo-saxonă a unui nume ca Brave Soul, viteazul care călăzuiește echipajul naufragiat într-o lume a decorurilor insolite, pare desprinsă din Conan Barbarul ori lumea celor nouă prinți din Amber. Dar povestea colcăie de alte asemenea referințe literare, ce-i năucesc pe împătimiții genului, provocându-le un soi de anestezie

referențială. „Fairia” este un produs bazat pe un drog subtil, dozat cu multă pricepere, care provoacă o suprasaturație cognitivă și ne obligă (ce cuvânt fioros!) la un moment dat să redevenim Micul Prinț, să ignorăm pălăria și să vedem elefantul înghițit de șarpele boa. Vorba lui O. Nimigean, prefațatorul volumului: „Fairia îmi redă memoria lecturii fericite”.

Astfel călătoria către Capătul Lumii, la bordul unei corăbii botezate tot Skylark, reface periplul lui Ulise, călătoriile lui Gulliver, drumul parcurs cu pluta de Huck și Jim pe marele Mississippi, căutarea căpitanului Grant de-a lungul paralelei 37, hăituirea balenei albe prin oceanele lumii, călătoria regelui Caspian cu nava „Zori de zi” (O. Nimigean amintește chiar explorările navei Enterprise din serialul Star Trek), fiind toate acestea și nici una dintre ele.

Rezultat al unei intertextualități ce operează pe mai multe nivele, „Fairia” nu este un roman în sensul clasic al termenului, nici un basm, ci ceva mult mai complex, un meta-roman doldora de mnemonici culturale, un mecanism narativ cu funcții taumaturgice. Prin mișcarea circulară care o animă, asemeni celei prin care căutătorul de aur spală noroiul de pe grăuncioarele de metal solar, „Fairia” constituie un motor al confuziei întreținute cu metodă, o incantație menită să elimine balastul logic al gândurilor treze și să ne lase persistența unui vis regenerator.

(Radu Pavel Gheo, Fairia - o lume îndepărtată, Editura Polirom, Iași, 2004.)

Pro-Scris nr. 2 (27-28) / 2004

PICĂTURA CHINEZEASCĂ

„Calea de apă”, narațiunea centrală din „Ildikó”, ultimul volum dăruit nouă de Mihail Grănescu, este o distopie în buna tradiție grănesciană, întemeiată, poate, cu „Wanda”:

„Forma paralelipipedică a lagărului părăsit (...) seamănă înfiorător de bine cu un imens sicriu de plumb, fără nici o deschidere prin care morții să fie introduși sau scoși, căci azi nu mai e nevoie să fie introdus nimeni, și de ieșit, cu atât mai mult nu mai are sens să fie concepută vreo ieșire.”

Dacă în „Anomia”, o altă cunoscută povestire a lui Mihai Grănescu, aveam de-a face, chipurile (pentru derutarea adversarului), cu o dictatură de tip sud-american, de această dată, scriitorul trece pragul mult-cântatului 2001 și ne înfățișează o societate diabolică, înzestrată cu tot ce-a fost secolul XX în stare să născocoască: computere legate într-o rețea globală, creiere spălate, sateliți de observație, sistem global de poziționare, etc. Bineînțeles, ca-n orice distopie care se respectă, e război, un guvern militar instalat în urma unei revoluții furate impune regulile jocului, bărbații sunt soldați sau muncesc pe brânci în unități speciale, femeile prinse în „spațiul de manevră” sunt comunizate și transformate în vivandiere, dar oricum, toate au fost violate la începutul ostilităților, „într-o singură noapte” (asta îmi aduce aminte de bancul acela în care o fetiță îi tot întreabă pe tâlharii care au atacat o diligență: „și bunica?”).

Dincolo de această mărunță picanterie, Mihail Grănescu, ca și Nicolae Steinhardt, care totuși nu cred că i-a servit drept model literar, consideră că adevărata libertate este cea interioară, dar propune un alt fel de spiritualitate decât cea creștin-ortodoxă pentru dobândirea eliberării de sub teroare. Generația profesorilor noștri de fizică a crescut cu „Taofizica” lui Capra sub pernă, lucrare care prezintă lumea particulelor elementare în chipul unor mici monade chinezești formate din yang și yin, materie și antimaterie. Cuplul androgin format din Bârlog de Vulpe și Petală în Vânt („femeia-i un fulg ușor/ purtat de vânt în zbor”, ca-n Rigoletto) e un cuplu cert

taoist, textul narațiunii având clare trimiteri la minusculul opus redactat de Bătrânul Copil (numele Lao Tzî poate fi tradus și astfel) la cererea unui grănicer, deși cunoștea zădărnicia unei asemenea fapte: „Dao care poate fi exprimat în cuvinte nu este permanentul Dao”. În proza lui Mihail Grănescu, taoistă devine până și bolta cerească, unde pot fi văzuți „doi sori - unul alb, îndepărtat și mic, celălalt negru, uriaș, fără scăpare”.

Povestea celor doi este una de dragoste, unde Bârlog de Vulpe își caută iubita, care l-a părăsit după ce el s-a îmbolnăvit tot cărând deșeuri radioactive și a prins rădăcini (alți suferinzi se descompuneau „dulce”, în sensul propriu al cuvântului). Femeia i-a promis; „mă voi întoarce la tine pe o cale de apă”. Omul simte că nu mai are timpul necesar s-o aștepte și începe s-o caute în locurile știute. Peregrările lui au loc în lumea Orașului Interzis, pe multiplele planuri ale unui labirint citadin, labirint prezent de altfel și în structura narațiunii, marcă a autosuficienței și sterilității unei societăți totalitare.

Apa, simbol al botezului, premiză a renașterii, topos tarkovskian, hotar ce desparte lumea vie de cea a spiritelor, este o mai veche obsesie grănesciană, ca de altfel și motivul bătrânilor retrași la țară, unde, zice Blaga, s-a născut veșnicia, o veșnicie spulberată de iureșul civilizației tehnologice, un timp devenit subiect de basm (vezi „Merele negre” din volumul „Aporisticon”). Apa protejează războinicii adăpostiți în buncărele antiatomice din „Umbra tigrului”, apa reprezintă țelul final al năvalei Libelungilor. Zice Gaston Bachelard într-un eseu despre imaginația materiei („Apa și visele”), cu referire la proza lui Edgar Allan Poe: „apa este o invitație la moarte, la o moarte specială, care ne permite să ajungem la unul dintre refugiile materiale elementare”.

Mihai Grănescu seamănă în calea eroului său o serie de urme false, țesând o plasă de simboluri din credințe preluate de la diferite civilizații, din epoci și arii geografice diferite, dar care au același suport spiritual. În plan metaforic, nu este steril nici să urmărim sugestiile filosofiei chineze: petala, semn de lemn, purtat de vânt deasupra pământului format din trei linii sfredelite de bârlog duce la hexagrama denumită „contemplarea”, care seamănă cu un turn fortificat, de unde împărații puteau privi până departe, pentru a desluși legea cerului și năravurile poporului (sau locul unde se ascunde Minotaurul). Tâlcul hexagramei ne este explicat astfel de sibilinica „Carte a Schimbărilor” (Yi King):

„Purificarea rituală a avut loc, ofranda încă nu. Plini de încredere, ei își înalță ochii spre înțelept".

„Yi King" a inspirat mai multe romane celebre: „Omul din castelul înalt" (P. K. Dick), „Jocul cu mărgelile de sticlă" (H. Hesse), etc.

O vrăbiuță gureșă, care îi întreabă în final pe sateliții de supraveghere care au stat tot timpul cu ochii pe marele singuratic, ne confirmă această ipoteză:

„La ce-i trebuie lui Vulpe un Oraș Interzis?"

„Fiindcă are nevoie de un loc unde să moară. (...) E un vechi ritual al împăraților. (...) Prietenul nostru Vulpe moare".

Epuizat de inumana muncă, dar cu sufletul împăcat, Bârlog de Vulpe s-a purificat, iar sacrificiul său este omagiat, nu râdeți, în spiritul codului de onoare bushido, de către satelitul japonez. Zice Bachelard că apa înghite umbrele ca pe un sirop negru și astfel „apa nu mai este o substanță pe care o bem, ci o substanță care bea". Nu ni se pare că ar fi o exagerare: care ne bea.

Asta-mi aduce aminte de un sens prezent în traducerea maghiară a capitolului VIII din „Cartea căii și virtuții", pe care nu l-am regăsit în nici una dintre tălmăcirile românești: apa e cea mai de jos dintre ființe, cea mai umilă, cea mai... josnică: o putere latentă, amenințătoare, ascunsă cu viclenie, care poate lovi pe neașteptate. E însă o forță bine stăpânită, care „aduce folos tuturor ființelor". Amenințarea ei totuși persistă și ne sperie, ca orice lucru care ne depășește, ca moartea însăși...

Microromanul lui Mihail Grănescu ne înfățișează ultimele zile ale unui condamnat la moarte, un suflet viu, care va fi mântuit dincolo de Marea Trecere.

(Mihail Grănescu, Ildikó - microromanele singurătății, Ed. Tritonic, 2001.)

Pro-Scris nr. 7-8 / 2001

UN „COPIL TERIBIL” PRINTRE FEMEI

Mihail Grănescu este un nume care nu mai poate trece neobservat în science-fictionul românesc, fiind o prezență care se dorește întotdeauna activă și care reușește să atragă atenția asupra sa an de an. Zic aceasta, deoarece în ultima vreme i-am reîntâlnit prozele (și nu numai) în cele mai neașteptate locuri. De exemplu, vara trecută (2001) am avut surpriza să-i descopăr un volum apărut în format electronic pe CD-ul alăturat unui număr al revistei PC-Magazine, ce cuprindea nuvelele „Anomia”, „Comunicare prin juxtapunere”, „Petrecerea” și eseu „Invincibilul Mighty Mouse”.

Ulterior, am aflat că el poate fi preluat de pe situl Societății Culturale Noesis, www.noesis.ro. Interesul scriitorilor față de inovațiile tehnice de ultimă oră pare ciudat, deși n-ar trebui să ne surprindă. Sadoveanu, de exemplu, a dobândit una dintre primele licențe de radioamator acordate în România, iar medicul Vasile Voiculescu s-a numărat printre primii colaboratori ai Radio București. Mihail Grănescu tocmai a făcut pasul ce desparte Galaxia McLuhan de universul digital.

După apariția volumului „Ildikó” (Ed. Tritonic, 2001), ce cuprinde și minunata poveste a imposibilei împliniri din microromanul „Calea de apă”, narațiune întâmpinată cu multă căldură de mai mulți critici ori iubitori de frumos, nu ne-am fi așteptat ca Mihail Grănescu să reapară atât de curând cu un nou titlu. Dar iată că, dispunând de resurse nebănuite, el s-a decis să continue seria poveștilor de dragoste, începută cu „Ildiko” și „Altădată”, cu alte 14 narațiuni ce încheagă „Răzbunarea Yvonei” (Ed. Tritonic, 2001), o culegere subintitulată cu o anumită socoteală „Povestiri cu fete”. Cuprinsul ne arată că nu este vorba numai despre atât, în dreptul numelor feminine fiind trecut și câte un titlu de revistă literară: „Rodica (Luceafărul)”, Lili (Contemporanul, Placebo)”, „Zgulilitica Mișone (Viața românească)”, „Ultima oaie (Viața românească)”. Sincer să fiu, aceste titluri au constituit motivul care

m-a determinat să încep lectura cărții, deoarece poveștile de dragoste nu mă atrag în mod deosebit, le las de obicei în grija soției.

Am descoperit curând că povestirile lui Mihail Grănescu cuprind lucruri mult mai serioase decât pomelnicul unor vremelnice cuceriri, listă începută pe vremea când stătea pe oliță mestecând usturoi (un vermifug popular) și care nu are încă un sfârșit. În subtext, ele alcătuiesc o cronică social-politică și o analiză lucidă a moravurilor literare din anii '60-'70. Naratorul participă ca martor mut la presiunile exercitate asupra tatălui său, un literar de ținută, neîmplinit într-o operă proprie, pentru că firea sa rebelă de boem l-a purtat tot timpul „împotriva curentului”, vorbind „ce-nu-trebuie-cu-cine-nu-trebuie”. Omul a ajuns la închisoare doar pentru că a spus odată la un pahar că „i-ar plăcea să meargă prin lume, să vadă și el Turnul Eiffel și Statuia Libertății”. Relația dintre fiu și tată a fost adesea tensionată, de la vârsta „somnului de după-masă”, răgaz când părinții ar fi dorit să se retragă în intimitate, până la seducerea Yvei, femeia care a marcat debutul erotic al povestitorului, când s-a umplut paharul și ruptura a devenit definitivă: „am aflat atunci că tata era o canalie, epava unei morale mizerabile despre care nu ni se predase la școală nimic”.

Regăsim toată pofta de viață și umorul solar lăsate moștenire literaturii române de nemuritorul humuleștean în povestea Crăciunului petrecut în autobuz, unde o tânără de bani-gata, îmbrăcată în haine scumpe de blană, adună din „cerșit” (de fapt, din colindat) o căciuliță de bani de la muncitorii întorși din schimbul de după-masă, surprinși de îndrăzneala tinerei. Aceași îndrăzneală tinerească este însă drastic sancționată în „Concursul de debut”, unde o clipă de joacă de-a v-ați ascunselea printre coloanele Academiei frânge zborul unui tânăr autor. Minulescu a rămas corigent la limba română pentru că o tânără l-a preferat, spre dezolarea profesorului de literatură. Ei bine, naratorul din „Răzbunarea Yvonei” pățește același lucru pentru că atunci când i se cere să scrie despre „Naționalismul în opera lui Eminescu”, își începe teza cu un fragment din cunoscuta „Doină”. Și să nu uităm, era vorba despre un talent care depășise cadrul revistei liceului și reușise să publice chiar în „Luceafărul”. Dar nu se face să citești „Craii de Curte-Veche” în ora de franceză atunci când ai de-a face cu o dascăliță încuiată, care pronunță „jio” în loc de „je” și al cărei soț este un ștab de la Inspectoratul General al Învățământului.

Transferat la un alt liceu, năbădăiosul adolescent intră sub benefica protecție a bătrânului director Alexandru Albu, care face tot ce poate ca să-l sprijine. Dar, în primul rând, îi publică scrierile: „Abia ieșise de sub tipar revista școlii, că mi se și dusesse buhul printre colegi. Aiureală ca a mea nu mai citiseră ei nici prin revistele oficiale, darmită într-una școlară”.

În mod surprinzător, primul idol al ucenicului literar a fost Adrian Păunescu. Dar cei care l-au îndrumat cu adevărat au fost scriitorul Tudor Oprea (într-o vreme) și, mai cu seamă, poetul George Chirilă. Este contactat de fanii SF și cele patru „eseuri poetice” scrise de Geta Matei vor constitui punctul de plecare a unei aventuri în imaginar pe care continuă să o trăiască și în prezent:

„Habar n-avea Getuța că un sfert de pagină al ei, ori doar câteva fraze sau vreo sintagmă mai imprecisă, avea să se transforme după îndelungată elaborare logică și reformulare artistică în «stilul meu inconfundabil» - cum avea să fie catalogat la momentul dat, care va «revoluționa SF-ul românesc» - considerat borgesian, pe vremea când nici nu auzisem de Borges...”

Dar despre această devenire vom afla, probabil, în viitorul volum, cel ce va întregi „fresca de epocă”, „romanul modular” despre care Mihail Grănescu ne mărturisește în postfața volumului că însumează cam 500 de pagini, povestiri ce vor „rămâne pentru vremuri mai bune și cu mai mare apetit literar decât acestea prin care trecem”.

(Mihail Grănescu, Răzbunarea Yvonei, Ed. Tritonic, București, 2001.)

Pro-Scris nr. 11-12 / 2002

SCRIITORUL DE OȚEL INOXIDABIL

La începutul toamnei trecute, între 14-15 septembrie, a avut loc Istrocon 2001, convenția fanilor SF din Slovacia. De această dată, oaspete de onoare a fost scriitorul englez Harry Harrison, căruia îi datorăm nemuritoarele cicluri de romane „Șobolanul de oțel inoxidabil” ori „Bill, eroul galactic”. Apariția lui în acest cadru științifico-fantastic a fost favorizată și de faptul că soția lui Harry Harrison se trage din Ungaria, unde are rude în împrejurimile orașului Szeged. Cu acest prilej, Hidy Mátyás i-a solicitat un interviu, din care a fost publicat un fragment în avanpremieră pe situl www.scifi.hu, urmând ca articolul să apară în întregime în primul număr al magazinului „ÁTJÁRÓ” (trad.rom.: „Pasaj”) și, probabil după un timp, și pe web, la adresa www.atjaro.hu.

Cum Editura NEMIRA ne anunță pe ultima pagină a proaspăt apărutei antologii-almanah (uite o asociere inedită, impusă de economia de piață) NAUTILIS că în curând va publica volumul „Lumea captivă” (Captive Universe, 1969), am socotit nimerit să fac o prezentare a acestui autor încă prea puțin cunoscut publicului român.

Henry Maxwell Dempsey s-a născut în 3 decembrie 1925, în Stamford, statul Connecticut. La puțin timp după nașterea sa, tatăl său și-a preschimbato numele în Harrison. A debutat ca ilustrator și autor de benzi desenate. După război, a locuit în New York, unde a colaborat cu mai multe publicații, a ajuns chiar redactor artistic, ceea ce i-a asigurat traiul, deși nu prea i-a plăcut ceea ce face. Aici a devenit membru al clubului Hydra, alături de câțiva ambițioși autori de SF, precum Isaac Asimov, Frederick Brown, Theodore Sturgeon. Sub influența lor, încetul cu încetul, „desenatorul Harry” s-a preschimbato în „Harry, scriitorul”.

Prima povestire i-a fost cumpărată de John W. Campbell jr. în 1957. Era prima aventură, povestită cu un umor ce va rămâne definitoriu, a neastâmpăratului Jim DiGriz, eroul seriei „The Stainless Steel Rat” (Șobolanul inoxidabil).

A debutat ca autor de romane în 1964. Prima carte n-a fost SF, ci făcea parte dintr-o celebră serie polițistă: „The Saint” (Sfântul). Bineînțeles, „Vendetta for the Saint” a fost publicată sub pseudonimul Leslie Charteris. Doar dedicația volumului face referire la adevăratul autor: „Lui Harry Harrison, fără de care această carte n-ar fi apărut”. Fiind socotită ca una dintre cele mai bune din serie, ea a atras atenția editorilor, care au început să-i publice romanele.

În 1965 debutează aventurile lui „Bill, the Galactic Hero” (Bill, eroul galactic). Un an mai târziu îi apare romanul „Make Room! Make Room!” (Faceți loc! Faceți loc!), o descriere a unei lumi suprapopulate, unde eutanasia și canibalismul au devenit politică de stat, carte după care s-a turnat celebrul film „Soylent Green” (1973). Voi anexa la sfârșit lunga listă bibliografică a romanelor sale, așa cum mi-a fost ea furnizată de fanii maghiari, cu o mențiune aparte pentru domnul Pocsai László de la „Centrul de comunicații «Poarta Universului»” (www.scifi.hu), căruia îi mulțumesc pentru amabilitatea cu care ne-a pus la dispoziție informațiile.

„The Streets of Ashkelon”, prima sa povestire tradusă în românește, i-a apărut în antologia ateistă „Nici un zeu în cosmos” (selecția textelor aparține lui Alexandru Mironov și Mihai Badescu, ultimul fiind și autorul succintei prezentări a lui Harry Harrison) sub titlul de „Convertirea”. E o povestire simplă și cutremurătoare, apărută inițial în paginile revistei New Worlds, numărul din septembrie 1962. Planeta Wesker, populată de amfibieni inteligenți, cu o gândire inflexibil de logică, nu cunoaște binecuvântările civilizației, nici crimele, nici războiul. E o lume primitivă, pură, fără de păcat. Cu toate acestea, pe planetă sosește părintele Mark, un misionar care ține să-i mântuiască cu orice preț pe băștinași. Bigotismul său duce la un final tragic: urmând întocmai litera evangheliei, weskerienii îl răstignesc pe cruce și-l lasă acolo să moară, săvârșind primul păcat din istoria lor.

Cristian Tudor Popescu a publicat în 1993 o antologie, „Imperiul oglinzilor strâmbe”, unde a apărut un mic fragment din seria „Șobolanului inoxidabil”, sub titlul „Șobolani de spațiu” (în traducerea antologatorului). În același an, Jurnalul SF îi publica o povestire (scrisă în colaborare cu Barry N. Maltzberg, un maestru al umorului negru), „Mașina care scria întotdeauna adevărul”. Antuza Genescu va continua acești pași de început, publicând în 1994, în numărul 2 al fanzinului timișorean „Paradox”, alte două traduceri:

„Cuvintele celebre ale începuturilor” și „Secretul templului Stonehenge”. În numărul 228 al suplimentului „Strict secret” a apărut, tot în anul primului EUROCON românesc, „Adevărata poveste a lui Frankenstein”, tălmăcită de Valentin Ciocșan. Și pentru că prietenii la nevoie se cunosc, iar Isaac Asimov a avut destui, seria Fundației a fost încheiată cu un volum aparte, „Prietenii Fundației”, tradus de Emilian Bazac, publicat de Editura Nemira în 1995, unde Harry Harrison a contribuit cu povestirea „A patra lege a roboticii”.

Închei cu o ultimă lămurire. Harry Harrison apare în toate prezentările românești ca britanic, lucru care ar putea să-l surprindă pe cititorul acestor rânduri. Ca să-i citez pe Malcolm J. Edwards și John Clute, autorii articolului de prezentare din marea „The Encyclopedia of Science Fiction”, el este „profund american și profund expatriat”. După mai mulți ani de „navetă” între SUA și Irlanda, Harry Harrison s-a stabilit în cele din urmă în insula cea veșnic verde. Fire neliniștită, el a pornit acum în explorarea Estului Sălbatic...

(Harry Harrison)

SFera, 13 februarie 2002

ADEVĂRUL DESPRE DRĂCULEA

Am avut ocazia anul trecut, chiar în ajun de Sfântul Andrei, să ascult la Casa de Cultură Studențească din Timișoara conferința unei tinere cercetătoare, axată în special pe povestirile populare care se referă la strigoi, făpturi fantastice, spirite malefice ce nu-și găsesc odihna pe tărâmul celor drepți și se întorc ca să-i necăjească pe cei vii. Doamna Otilia Hedeșan prezenta, totodată, o excelentă analiză a modului cum apar, se dezvoltă și trec în neuitare povestirile populare, o amănunțită frescă sociologică a mediului unde acestea iau naștere și circulă, o descriere a psihologiei și artei orale a naratorului de la sate. Impresionat de modul exhaustiv de abordare, am lăsat să-mi treacă pe lângă ureche faptul că aveam în fața mea „un expert în draculologie”, un savant specializat în domeniul duhurilor răuvoitoare. Participasem la un spectacol rar, de idei și erezuri puse perfect în scenă, asistasem încitat la amalgamarea aurului generat de rigorea academică cu argintul viu al spiritului popular. Cunoscusem ceva în plus despre Marea Trecere și-mi stăruia în amintire corola de minuni a lumii...

A fost o plăcere să regăsesc pomul ale cărui roade îmi bucuraseră sufletul în friguroasa seară din trecutul sfârșit de noiembrie în paginile unei cărți publicată în seria CURSURI / STUDII UNIVERSITARE de Editura MARINEASA. Volumul cuprindea materialele care formaseră subiectul lucrării de doctorat susținute în 1996: Fenomenul povestitului - astăzi, dar fusese intitulat cu un anumit tâlc, tocmai spre a nu fi evitat de cei din popor, Șapte eseuri despre strigoi.

Termenul de „strigoi” are o anumită încărcătură emoțională și semantică proprie spațiului românesc. Autoarea își construiește polemic eșafodajul deductiv, propunându-și să demonstreze infantilismul afirmațiilor de genul: „dacă Dracula locuiește în castelul său din Carpați, așa cum arată cele mai multe dintre filmele proiectate în ultimele decenii, țaranul român acreditează existența strigoiului până la a-l integra viețuirii sale cotidiene.” (Micheline

Lebarbier Le chien hirsute. Quelques réflexions autour du conjoint-animal/conjoint-vampire a partir d'un conte roumain. Paris,1989.)

Cuvântul derivă din latina populară, unde prin „striga” se înțelegea fie o pasăre de noapte, fie vrăjitoarea care omora copiii nou-născuți. El este uneori sinonim și cu termenul de „moroi”, provenit din limba slavă. Alte forme inrudite sunt „priculici”, „vârcolac” și „bosorcoi”. Forma modernă de „vampir” și-a pierdut dintru început fiorul de mister și aura de groază după folosirea sa de către nea Iancu în O scrisoare pierdută. Cât despre Dracula, cercetătoarea demonstrează lesne că maleficul personaj al lui Braim Stoker n-are nici o legătură cu strigoii autohtoni. Răspunzând unei întrebări privitoare la acesta, o săteancă a declarat foarte mândră de știința ei: „Am auzit și de acela. Îi o marcă de votcă!”

Coloana vertebrală a volumului este formată din cele patruzeci și trei de povestiri, unele deja existente în Arhiva de Folclor a Universității de Vest din Timișoara, altele culese de cercetătoare în cadrul unor investigații pe teren. Oamenii bătrâni cunosc semnele ce prevestesc apropierea morții: din oboseala trupului, din vise, din cântecul cucuvelei. Povestind despre strigoi, sătenii amintesc implicit credințele legate de derularea temporală tradițională a desprinderii sufletului celui mort de lumea celor vii și obiceiurile ce însoțesc ritualul de înmormântare: bocetul, cum se spală și se pregătește mortul, cum se sapă groapa, cum se rânduiește pomana, etc. Ne sunt împărtășite semnificațiile magice ale diferitelor acțiuni de protecție împotriva acțiunilor nefaste ale duhului derutat de trecerea într-o altă lume și calendarul manifestărilor ce formează cultul morților și al strămoșilor. Autoarea ne prezintă o serie de portrete ale naratorilor populari, precum baba Ruța din Topolovăț, Victoria Ieremie din Margina ori Aurelia Moholea din Pecica, raportarea acestora la cele povestite, perpetuarea narațiunilor de la o generație la alta, o analiză a relațiilor sociale dintre povestitori și restul comunității rurale. Cuvântul lor atârână greu în cazul unui deces suspect, mai ales când printre săteni încep să circule variante contradictorii, cum a fost cazul lui Sâvuța din satul Chergheș, județul Hunedoara.

Acest Sâvuța era stricat încă de pe vremea cât trăia, căci deochea oameni, animale, orice. Știa cum să lege o funie de-un lemn, de o mulgea și lua laptele tuturor vacilor și oilor din preajmă. Dar mai ales, se preschimba în câine și umbla după oameni, iar dacă aceștia se supărau și-i trăgeau câteva ciomege, revenea ca om și-i certa. Când

Sâvuță a murit, au uitat să-i bage-o libră în gură, după cum ceruse și l-au îngropat așa, fără ea. Apoi au început să le piară oamenilor vitele, întrucât Sâvuță venea în chip de câine și le suga sângele. Unul chiar a tras cu pistolul după el, dar i-a sărit pistolul din mână și n-a putut să-l împuște. La șase săptămâni de la îngropare, oamenii s-au hotărât. Au luat o damigeană de vinars și s-au dus să-l dezgroape. În jurul mormântului se tot învârtea o lumină albă, o vâlvă. Când au ajuns la sicriu și au desfăcut capacul, mortul părea proaspăt, de parcă abia fusese îngropat. L-au tăiat bucăți și l-au ars cu sicriu cu tot, iar vâlva a scheunat ca un câine și a fugit în pădure. De atunci, n-a mai făcut pagubă nimănui.

Toate bune și frumoase, numai că o parte dintre chergheșeni ziceau că Sâvuță era un câine alb gulerat cu negru, în vreme ce ceilalți susțineau că, dimpotrivă, era un câine negru gulerat cu alb. Chemată să tranșeze disputa, Cornelia Vasiu, experta incontestabilă în astfel de probleme, a decis autoritar („pe acela l-am văzut io”), dar cu multă diplomatie, că era vorba de un câine sur.

Toate acestea s-au întâmplat demult, la hotarul din secole, într-un trecut nedefinit și incontolabil. Însă Otilia Hedeșan a avut șansa să asiste în Pecica, începând de la sfârșitul lunii august și cam până în perioada alegerilor din 1992, la „nașterea”, mărirea și decăderea unui presupus strigoi. Totul a pornit de la actul sinucigaș al lui Văsălie Gladiș, care, având mai mult pământ decât putea să-l muncească, s-a suit dis-de-dimineată pe un balot de paie și și-a pus capul în ștreangul legat de creanga unui măr din grădină, unde l-a și găsit mai târziu vecinul său, inginerul Miheț. După ce l-au îngropat, sătenii au început să vânture zvonul că Văsălie se întoarce noaptea împreună cu niște pitici, bate coasa s-o ascută, aduce fân și trifoi și le dă de mâncare la cai și la porci, că trage apă din fântână și-i adapă, că umblă cu bicicleta prin grajd și „țângălește”, apoi trage să se culce lângă nevastă, care, speriată, s-a refugiat la părinți și apoi mai departe, la Arad, în spital, dar tot n-a putut scăpa de el, până ce, zic unii, o femeie din Cocota nu i-a bătut un cui de fier în inimă. Povestea a fost în mare vogă până a venit vremea culesului porumbului, iar apoi debutul campaniei electorale i-a pus definitiv capăt. În mod interesant, remarcă tânăra cercetătoare, „nu vecinii care stau perete în perete cu Gladișii au variantele cele mai limpezi, ci cei care mulează acele pretinse informații după canoanele discursului narativ tradițional.” Majoritatea povestitorilor o arată

drept sursă a informațiilor pe Draghina Gladiș, soția decedatului, care, însă, în perioada respectivă s-a mutat la părinți și a lipsit mai tot timpul de la locul presupuselor manifestări ale strigoiului. Intervieată ulterior, femeia și-a structurat propria variantă asupra evenimentelor, dar care „pare mai degrabă o povestire retrospectivă, în care sunt colate și ordonate toate zvonurile care au circulat prin zonă.”

Lucrul nu trebuie să ne mire, deoarece modul cum este structurată comunitatea tradițională duce la o polarizare a povestitorilor: pe de o parte sunt profesioniștii, oameni competenți, cu intervenții ample, ponderate, bogate în detalii, armonios alcătuite, ce dovedesc o anume cunoaștere a resorturilor lumii; pe de altă parte sunt protagoniștii ocazionali, ce își formulează opinia doar când sunt provocați și depășesc arareori dimensiunea unui singur episod, de dimensiunii reduse, puternic marcat de împrejurările comunicării acestuia. Deși par destul de libere la un prim nivel, superficial, textele „profesioniștilor” apelează tot timpul la rigoarea modelului tradițional. Poveștile lor „au o permanentă funcție terapeutică. Presupunând un model plasat, inevitabil, într-un trecut exemplar și încheiat, aceste povestiri reduc necunoscutul la cunoscut și asigură reinstaurarea ordinii și liniștii comunitare.”

Scrisă cu mult spirit, cartea Otiliei Hedeșan folosește ca pretext motivul popular al spiritelor ce se reîntorc acasă după moarte, ca să redea cât mai fidel adevăratul spirit al culturii populare.

(Otilia Hedeșan, Șapte eseuri despre strigoi, Editura Marineasa, Timișoara, 1998.)

Limes nr. 4 / 1998

MAREA EXTRAGERE

„Loser (Măștile norocului)", romanul lui Cătălin Ionescu, care a fost lansat de Editura Pygmalion din Ploiești la Târgul de carte Bookarest 2002, a circulat multă vreme prin fandom sub formă de manuscris, ca apoi, după revoluție, când lumea a manifestat interes față de „literatura de sertar", scrieri care n-au corespuns normelor ideologice ale vechiului regim, a fost predată unei edituri particulare. N-a fost să aibă noroc. Anul acesta, ne mărturisește autorul în „Câteva precizări la final", romanul va împlini 19 ani de la geneză.

O perioadă de două decenii cuprinde pruncia, copilăria, adolescența și tinerețea unui om; reprezintă răstimpul de pace dintre cele două războaie mondiale; intervalul mediu de timp în care o familie reușește să-și creeze un cămin confortabil. În literatură, douăzeci de ani pot însemna diferența dintre uitare și recunoaștere.

Din fericire, calitățile intrinsece ale acestei narațiuni o ajută să transforme în atu trecerea timpului. Avem de-a face cu o distopie clasică, cu o derulare liniară a evenimentelor, care, spre deosebire de experimentele la modă, începe cu începutul și are un sfârșit care ar putea fi un nou început. Cătălin Ionescu nu caută un nou formalism, textul său nu forțează gramatica sau lexicul limbii române, el naște o lume inedită pentru a putea recunoaște lumea în care trăim.

Florin Manolescu descria distopia drept „cea mai anormală dintre lumi". Dacă societatea noastră „normală" se împarte în deșertul de săraci din care se înalță trufașă piramida celor îmbogățiți, spațiul silniciei în care evoluează eroul din „Loser (Măștile norocului)" ar trebui să împartă oamenii în norocoși și nenorocoși. Anormalitatea rezultă din faptul că, în realitate, nenorocoșii au fost transformați în nenorociți (loseri) de soarta cărora cei „favorizați" de sorți (winner) dispun după bunul lor plac. Teoretic, toți cetățenii se nasc cu șanse egale, iar un bilet norocos extras din automatele FORTUNE poate schimba viața cuiva peste noapte. Dar loserii au acces doar la automatele trucate. Eroul principal are chiar surpriza să constate că în automatul destinat loserilor nu se găsește nici măcar un tichet câștigător, în vreme ce cele din cartierul select al winnerilor

desfid orice distribuție probabilistică. Iar atunci când automatele nu deserveșc puterea, o sumă modică de bani poate înlătura pericolul de a petrece câte o jumătate dintr-un an în stare de hibernare.

În „Loser” regășim toate motivele distopice clasice: suprapopularea planetei, interzicerea cărților, spectacolele sângeroase menite să distreze poporul, depersonalizarea individului și transformarea lui într-un număr, dispariția normelor morale referitoare la sexualitate, destrămarea familiei, separarea copiilor de părinți, îndoctrinarea prin sistemul educațional al unui stat totalitar, procedeele de spălare a creierului, de inoculare a unor programe secrete, existența unei rezistențe subterane care menține speranța într-un viitor mai bun etc.

Însă Cătălin Ionescu dă tuturor acestor o haină nouă, perfect croită; el posedă știința și arta de a creiona o nouă lume, ce funcționează de la sine în baza legităților care i-au dat viață. Autorul știe să dea viață unor caractere viabile, a căror putere rezultă din interiorul lor, nu dintr-o conjunctură „norocoasă”, luptători tenace, capabili să militeze pentru valorile umane, într-o societate în care violența nu numai că e neînfrănată, ba chiar e protejată de lege.

Acest prim roman publicat de rebelul care a crezut că literatura română are nevoie de un „Pro-Scris” <<http://proscris.port5.com>> dă un nou impuls imaginarului românesc și - de ce nu? - îi oferă șansa unui „joc secund, mai pur”.

(Cătălin Ionescu, Loser - Măștile norocului, Editura Pygmalion, Ploiești, 2002.)

SFera, 22 iunie 2002

VIZUAL ȘI SEMNIFICAȚIE

Omul recepționează trei sferturi dintre informațiile venite din mediul exterior pe cale vizuală, prin imagini. Imaginația crează alte informații, cu semnificații estetice sau de altă natură, oricum, capabile să producă o sumă de emoții. România însăși are o imagine publică, percepută peste hotare, la fel cum reputația cuiva poate crea raportări subiective la el: „i s-a dus vestea ca unui papă tuns” (v. și pag. 114-116), ca să nu mai spunem că ne putem forma o imagine asupra unui subiect, fie el chiar semiotica vizualului (într-o accepție restrânsă), doar după ce am parcurs un studiu serios, asemenea celui de față, semnat de Lucian Ionică: „Imaginea vizuală. Aspecte teoretice”, apărut nu demult la Editura Marineasa din Timișoara.

Reprezentările artistice de prestigiu au fost întotdeauna favorizate și au avut parte de numeroase studii estetice. În plină epocă romantică, artiștii din Europa bântuiau prin Italia de la Neapole la Florența ca să redescopere umanismul antic. Există câteva științe specializate în analiza imaginii: imagologia, iconografia, iconologia, care însă explorează aspecte particulare și nu realizează o abordare globală a domeniului. În cazul lor, nu doar coșul culegătorului este prea mic, în livada chipurilor și închipuirilor sunt trecute la sub-STAS tot felul de cenușărese ale reprezentărilor vizuale, precum imaginea utilitară, obținută prin investigații medicale sau prin fotografii luate prin diferite filtre de sateliți aflați undeva deasupra capetelor noastre. A fost o vreme când distanțele erau prea mari față de posibilitățile tehnice de a le străbate, dar oricine știa cum arată împăratul roman, căci îi cunoștea chipul de pe dinarii care ajungeau uneori până în îndepărtatul Kitai. Imagini aparent banale pot căpăta semnificații deosebite în momentul când afli că au fost produse în împrejurări excepționale. (pag.128) Există și arte specializate în producerea de percepții false, precum iluzionismul. În secolul XX, realitatea dură a concurenței pe piața liberă a arătat că la performanțe tehnice și prețuri comparabile, un design elaborat constituie un atu.

După ce parcurge contribuțiile lui Platon, Aristotel, Sfântul Ioan Damaschin, Wittgenstein, Mircea Eliade la constituirea unei teorii a imaginii, autorul descinde în arena unde se înfruntă diferitele interpretări ale modurilor nonverbale de comunicare. Lucian Ionică, asemenea lui Peirce, optează pentru o reprezentare triadică a semnelor. Astfel, o fotografie este constituită din:

1. hârtia impregnată cu săruri de argint, expusă și apoi dezvoltată;
2. subiectul fotografiat;
3. gama de efecte pe care imaginea fotografică le induce în observator.

Raportat la fotografie, autorul, introduce și termenul de „icon”, delimitându-l mai întâi de semnele plastice, pentru că „deși icon-ul etimologic trimite la domeniul vizualului, aria sa de cuprindere este mult mai largă, (...) se poate vorbi despre iconism sonor, tactil, olfactiv sau chiar situat în lumea abstracțiilor”. El funcționează ca o noțiune instrumentală, aducând un spor de obiectivitate într-o lume unde convențiile ce acordă semnelor semnificații sunt relative. Aici autorul se delimitează de Peirce, care susține asemănarea icon-ului cu obiectul pe care îl desemnează și prin aceasta trimite la el lucru care însă poate conduce la niște concluzii contradictorii (pag.93). De aceea, autorul încearcă, pe urmele lui Goodman, să stabilească limite și raporturi între „asemănare” și „reprezentare”. Anecdota transmisă nouă de Plinius, care relatează întrecerea dintre doi pictori renumiți la vremea aceea, Parrhasias și Zeuxis, demonstrează că există mai multe grade de redare și percepere a realității, deci se poate constitui, precum a făcut-o Ch. Morris, o scară de iconicitate (p.101-103). Cuvântul se situează la nivelul zero al iconicității, în vreme ce iconicitatea totală este materializată de obiectul însuși. O discuție din care rezultă criterii multiple de clasificare a semnelor în funcție de iconicitatea lor încheie această secțiune.

Cea de-a treia parte a lucrării se referă la triada imagine, comunicare, cunoaștere. Se zice că: „o imagine bună face cât zece mii de pagini”. Produse de cinematograf, televiziune, afișe, firme, reclame, pictură, arhitectură, calculator, omul este continuu asaltat prin semne prescurtate, care cer o interpretare rapidă. Ele au diferite suporturi materiale și cuprind diferite modalități de transmitere a informației, care, la rândul ei, poate proveni direct de la sursă sau de la o copie a ei. Un adevăr etern al propagandei a fost descoperit de

regimurile totalitare și aplicat cu consecvență: „o minciună repetată de zece mii de ori devine un adevăr”.

Inițial, mesajele vizuale nu puteau fi produse decât de anumiți oameni, care dispuneau de talentul și experiența necesare pentru conceperea unei imagini. Descoperirea „camerei obscure” cu aplicațiile ei, precum fotografia și cinematograful, a mărit posibilitățile aflate la îndemâna profanilor, astfel încât comunicarea a devenit mai facilă și s-a globalizat. Dar până la definitivarea unei tehnologii a interactivității, schimbul de informații tinde să devină unilateral, de la cel care emite către omul din fața receptorului, redus la statutul de spectator.

Conștient de implicațiile acestor realități, Lucian Ionică încheie cu o analiză „a adevărului unei imagini”, mai precis, a adevărului existent în imagine, un avertisment afișat discret pe poarta larg deschisă de noile tehnologii informatice către labirintul lumilor virtuale:

”În planul imaginii ca obiect ideal apare adevărul de sens, legat de ceea ce vrea să comunice autorul imaginii, prin discursul său vizual, dincolo de faptul că se referă la un lucru sau altul. Deoarece o imagine poate «spune» mai mult decât arată. Acel ceva în plus poate fi adevărat sau fals”.

(Lucian Ionică, Imaginea vizuală - Aspecte teoretice, Editura Marineasa, Timișoara, 2000.)

inedită

PRIMA MONOGRAFIE CRITICĂ TOLKIEN

În mod surprinzător, deși a fost publicat în perioada de „dezgheț cultural” din anii '70, scriitorul englez John Ronald Reuel Tolkien a împărtășit soarta lui Aldous Huxley, despre a cărui „Minunata lume nouă” foarte puțini au avut curajul să scrie. În ciuda faptului că în „Iepoca de Aur” (1965-1989) o serie de critici au alcătuit volume dedicate literaturii fantastice sau analizei basmelor, ei pur și simplu n-au avut cunoștință, n-au îndrăznit sau nu li s-a permis să publice lucrări care se refereau la opera „părintelui hobbiților”.

Filosoful timișorean Robert Lazu este primul autor român care a reușit să elaboreze și să publice o monografie critică, intitulată „Lumea lui Tolkien”. Calea i-a fost anevoioasă și a fost necesar, la un moment dat, chiar să aprofundeze cunoștințele tehnice necesare pentru elaborarea unui sit pe internet. Acesta a fost dedicat în totalitate receptării critice a lui Tolkien și a constituit un for al celor avizați, un loc unde au putut fi publicate lucrări menite să exploreze semnificațiile unor fapte petrecute în vechime sau mai recent, într-un univers insolit: Pământul de Mijloc.

Apoi a început căutarea și asimilarea textelor apărute înainte de 2001, anul lansării primului episod din trilogia cinematografică „Stăpânul Inelelor”: „Frăția Inelului”. În mod benefic, filmul a trezit interesul editurilor și astfel au fost traduse sau retipărite romanele lui J.R.R. Tolkien. Simultan, Robert Lazu a căutat articolele scrise mai demult de părintele Nicolae Steinhardt sau de profesorul Virgil Nemoianu. Ele sunt rezumate și comentate în primul capitol din „Lumea lui Tolkien”, menit să fie „În loc de introducere: Tolkien în România”.

A urmat explorarea articolelor prezente pe internet, inclusiv ale celor apărute de-a lungul anilor în revista electronică de critică literară SF „Pro-Scris”. Prin discutarea lor în capitolul „Religia Lumii de Mijloc”, autorul subliniază latura militant-catolică a lui Tolkien, credință mărturisită explicit în repetate rânduri în scrisori și discuții particulare, dar care se relevă discret în mesajul scrierilor

sale. Deosebit de incitantă se dovedește a fi paralela „Fantezia de la Sfântul Ignățiu de Loyola la Tolkien" din capitolul „Literatură și exerciții spirituale". Comparația nu e defel gratuită, după moartea părinților săi, tânărul J.R.R. Tolkien a fost crescut de părintele iezuit Francis Xavier Morgan, pe care l-a denumit ulterior drept „un al doilea tată".

Până să înceapă să scrie romane și multă vreme după aceea, J.R.R. Tolkien a fost profesor la Oxford, fiind un filolog specializat în limbile nordice și un bun cunoscător al literaturii medievale. Mai cu seamă în „Stăpânul inelelor", el și-a modelat o parte dintre eroi conform idealurilor morale ale cavalerilor rătăcitori. Cum aceștia au fost ridiculizați anterior de Miguel de Cervantes y Saavedra prin figura nemuritoare a lui Don Quijote de la Mancha, Robert Lazu insistă asupra subiectului și face o serie de atât de necesare delimitări.

Volumul apărut la Editura Hartmann din Arad (într-o colecție botezată cu ironie: „Cai verzi") cuprinde și o parte dedicată prezentării surselor bibliografice, care până acum a lipsit din atât de scumpele ediții românești Tolkien. Găsim aici cinci secțiuni: edițiile originale, traduceri românești, exegeza apărută în reviste sau volume, o selecție J.R.R. Tolkien on-line (articole prezente pe internet) și prezentarea surselor secundare.

„Lumea lui Tolkien" e doar un prim pas pe drumul lung pe care Robert Lazu dorește să-l parcurgă în explorările sale critice. Următoarele vor fi un dicționar al Lumii de Mijloc, „Lumea lui Tolkien de la A la Z" și un volum colectiv, intitulat „J.R.R. Tolkien. Credință și imaginație în geneza operei literare", coordonat împreună cu profesorul Virgil Nemoianu.

(Robert Lazu, Lumea lui Tolkien, Editura Hartmann, Arad, 2004.)

Pro-Scriis nr.2 (27-28) / 2004

MAI MULT DECÂT „NIMIC”

Primul volum al prozatoarei Adina Lipai a fost intitulat simplu și incitant: „Nimic”. E greu să cuprinzi 35 de texte, unele laureate la concursuri, altele publicate în reviste, câteva marcate de incertitudinile căutării unui glas propriu, sub eticheta: „Nimic”. E nevoie de o anumită inconștiență și de o frondă adolescentină ca să-ți aduni fructele sufletului într-un „Nimic”. De-a lungul celor cinci-șase milenii de când povestitorii perpetuează aceleași nimicuri, puțini s-au încumetat să se joace cu un lucru atât de important ca un „Nimic”. Doar câțiva n-au ținut seama de restricții.

Dintre cutezătorii care au încălcat tabu-ul, îl amintesc pe Stanislaw Lem, autorul „Ciberiadei”, carte ce cuprinde și povestirea „Cum a fost salvată lumea”, unde constructorul Trurl a făurit o mașină în stare să facă orice lucru al cărui nume începea cu litera „n”. După ce a testat-o și a pus-o să facă diferite mărunțișuri: niște nasturi, niște neutroni, niște nimfe etc. l-a invitat pe meșterul Clapautius să-i testeze mașina. Acesta, invidios și enervat de infatuarea inventatorului, a cerut mașinii să-i facă Nimicul. Aparent, la început nu s-a întâmplat nimic, deci lui Clapautius i s-a părut că are câștig de cauză. La o privire mai atentă însă a constatat că dispozitivul a început să îndepărteze pe rând diferitele lucruri care începeau cu „n”, precum nălăriile, nogoșarii, nebunărițele, năsărâmbеле, normolocii, nedințele, normolocii, nugumanii, care încetau să mai existe. Apoi au început să dispară și lucrurile care începeau cu altă literă decât „n”, precum cambuzele, pumnițele, ștergașele, mușcăciorii, rimunețele, trăpunii sau pantomele. În cele din urmă; Clapautius a fost nevoit să oprească mașina, deoarece în locul bolții cerești apăruse Neantul, pătat ici și colo de strălucirea unei stele sau de ceața vreunei nebuloase. Precum vedeți, nimicul nu-i o nimica toată, el stă la originea lumii așa cum o cunoaștem azi.

În esență, „Nimic”, volumul Adinei Lipai apărut în 2001 la Editura Tritonic din București, reprezintă un protest. În primul rând, el refuză obscenul, trivialul și comercialul. În al doilea rând, condamnă categoric mizeria, de care ne izbim de cum ne părăsim

cochilia noastră de melc: bătrâna care și-a rupt mâna pentru că n-a avut cu ce să-și plătească lumina și s-a împiedicat de un scaun în întuneric (Secolul XXI), cerșetoarea din metrou care și-a izbit copilul de pământ ca să-l facă să tacă (Între două stații), ghișeele care ne trag obloanele în fața nasului (Un vis). Adina Lipai ne înfățișează adesea imagini apocaliptice, ape otrăvite, orașe în care clădirile dispar de la o clipă la alta, sate transformate în laboratoare, iar sătenii în cobai. E o lume ce cade sub stăpânirea unui ceva epuizant, inodor, monocolor, care ne invadează sufletele, precum iedera ce pătrunde în parcul plin de roze, se suie pe garduri, se încolățește pe copaci, podidește statuile, învâluie țâșnitoarele de apă cu un verde atât de frumos încât peste câțiva ani nimeni nu-și aduce aminte de simfonia policoloră de odinioară, iar oamenii trec și se întreabă de ce locul acesta e numit Parcul Rozelor când peste tot dai doar peste o plantă care nu face flori (Volbura).

Mihail Grănescu, prezentatorul cărții, vorbește pe drept despre „fără-de-ieșirea” multora dintre personajele cuprinse în acest „Nimic”. Ele, situațiile în care apar ne amintesc una dintre concluziile trase de criticul Florin Manolescu în capitolul „Contra-utopia din volumul „Literatura SF”.

În contra-utopie: „scriitorul descrie o lume ostilă omului, privit ca individ sau ca umanitate. Demonstrația sau operațiunea logică pe care o sugerează ca literatură contra-utopia echivalează cu artificul cunoscut sub numele de «reducere la absurd». Într-o contra-utopie, valoarea redusă la absurd este omul.”

Adina Lipai ne face să ne simțim reduși la un „Nimic” și adesea o face cu o scriitură sigură, matură, nepătimaș, rațional, ca un „mane, fares, tekel” adresat unei lumi împietrite de veninul unei arachnide gigantice, care își devorează victimele cât încă sunt vii.

„E o mostră de scriitură la care se încumetă prozatorii cu o bogată experiență de viață, cu multe și diverse lecturi, dar neapărat înzestrați cu talentul fără de care orice text oricât de lustruit ar fi este totalmente lipsit de subtext”, scria Nicolae Rusu despre aceeași carte, în săptămânalul „Literatura și arta” din Chișinău.

„Lumi diferite”, cel de-al doilea volum al autoarei de nici 25 de ani, a apărut recent la Editura Arvin Press. Cele 19 povestiri cuprinse confirmă speranțele afirmate de criticii care au analizat volumul de debut. Personal, am fost atras mai cu seamă de lumea fantastică creionată în narațiuni precum „Țara niciunde, nicicând”,

„Coincidențe”, „Altă viață”, „Fără urmare”, sublimări eliadești, derulări molcome, lucruri extraordinare prezentate natural, fără trucuri de prestidigitator, într-o notație serenă, măsurată cu cuvântul.

Rețeta, bine stăpânită de Alina Lipai, dă rezultate chiar și-n abordările realiste. „Lumi diferite”, povestirea care dă titlul volumului, se bazează tocmai pe conturarea unei fisuri, a unei amenințări prezente, dar nebăgate în seamă, a unei tragedii al cărei deznodământ e cert și e doar o problemă de timp ca lumea de vis în care trăiesc doi tineri îndrăgostiți să se năruie și să-i îngroape sub dărâmături. Cititorului i se oferă de la început o dimensiune în plus, puterea de a vedea mai departe, fie privind bălțile formate pe trotuare, unde „cercurile concentrice dădeau impresia hipnotică a ploii urcând din acele bălți, și nu căzând în ele”; fie uitându-ne dincolo de geamul de autobuz prin care privește Ani, eroina; fie urmărind mimica portarului de la teatru, care oftează și clatină din cap de parcă vederea celor doi îndrăgostiți care ieșeau de la spectacol l-ar fi supărat.

În „Coincidențe”, o altă povestire remarcabilă, Adina Lipai creionează un fantastic ludic, cu o savoare și o plăcere care ne păcălește, ne cucerește și prin aceasta ne determină să devenim complicitii naratoarei. O studentă are o colegă de cameră cu care nu prea comunică. Dar urmărind discuția altor fete de la facultate, bârfele zilnice care socializează existența părții feminine a umanității, ea descoperă o serie de coincidențe care o fac să creadă că junele vorbesc tocmai despre misterioasa ei colegă. Dar când aranjează ca toate protagonistele să se întâlnească, rămâne surprinsă să vadă că, evident, nu se cunosc. Ba chiar, pentru prima oară capătă acea senzație îngrozitoare, dătătoare de fiori, că locuiește alături de altcineva. De o străină.

Mărturisesc că un titlu ca „Hiperexcitabilitate la superpnee” sună obositor și enervant. Dar dincolo de el, avem ocazia să pătrundem într-o realitate aprofundată ca urmare a hipertrofiei sensibilității personajului. Tema nu e inedită, toți supraomenii posedă astfel de capacități pe care le stăpânesc pe deplin („Pink!” a exclamat Superman în momentul în care Lois a ieșit de după ghiveciul de plumb). Însă o persoană simplă, comună, percepe acest dar nedorit și neobișnuit ca pe o boală, ca pe un handicap. Ceea ce o transformă într-un personaj este puterea de a decide: eroina alege și opțiunea ei pare de la sine înțeleasă, ea îndrăznește să audă și să vadă toate acele

lucruri ciudate pe care nu le sesizăm în mod obișnuit. Ca să-l cităm iar pe Nicolae Rusu: „vede ceea ce alții doar observă”.

Adina Lipai este în primul rând o exploratoare, o cartografă a universului care ne cuprinde pe toți, în diferite ipostaze lumești. Mihai Grănescu descria aceste lumi ca „un fantastic intrisec al realității sau de un naturalism al fantasticului”, ce evoluează și devine o parabolă a realității concrete. Prin acest volum secund, autoarea face dovada că și-a însușit arta de a povesti. Următorul pas va fi să-și dovedească știința de a creiona o lume singulară, un roman care să cuprindă toate celelalte lumi. Cred că nu va fi să așteptăm mult.

(Adina Lipai)

Pro-Scris nr. 2 (19-20) / 2003

O MACHIAVELIADĂ COSMICĂ

„Elogiul muncii de partid” reprezintă cel de-al doilea roman publicat de prozatorul craiovean Victor Martin, după „Can și Ideea” (2002). Anterior, în anul 2000, au apărut două volume de povestiri, „Timbrul” și „Disparații”, care au grupat unele dintre povestirile publicate anterior în almanahuri, săptămânalul Jurnalul SF, reviste de cultură (Vatra), suplimentele literare ale ziarelor, fanzine. Tuturor acestora li se alătură două plachete de versuri, „Arhitectura șoaței” (1996) și „Curcubeie de cicocolată” (2004) - din ultima, am ales poezia „Timpul”, prezentată la rubrica „Va urma”.

Partea cea mai voluminoasă a operei martinienne o formează culegerile de vorbe de duh, adunate într-un vesel alai de volume: „Aforisme” (1995), „Insolația de la miezul nopții” (1997), „Binținguri cu flănțanguri” (1999), „Violatorii zilei de mâine” (2000), „Teoria prazului” (2001), „Plimbare cu telemobilul” (2002), „Triumful prostiei” (2003). Fiecare dintre aceste cărți cuprinde câte ceva din substanța pe care Victor Martin a frământat-o îndelungat și din care a plămădit cel de-al doilea roman al său.

Pâna la proba contrarie, „Elogiul muncii de partid” pare să fie prima distopie umoristică din literatura română. Science-fictionul autohton cuprinde suficiente incursiuni pe tărâmul comicului, ce parodiază tehnicismul (Octavian Sava și Alexandru Andy - Pisica din Baskerville), opera spațială (Mircea Opriță - Argonautica; Lucian Merișca - Peripețiile unor pământeni în Exterior), povestirile polițiste cu roboți (Eduard Jurist - Inspectorul Bott intră în acțiune).

Spre mulțumirea lui Silvian Iosifescu, critic convins că: „prezența redusă a comicului deosebește știința-ficțiune de străbuna ei, însemnarea de călătorie”, puținele distopii publicate în România (Cătălin Ionescu - Loser, Lucian Merișca - Deratizare, Gheorghe Săsărman - Cupa de cucută) sunt atent cumpănite, grave, preocupate de conturarea clară a amenințării care ne poate transforma viața în iad. Dar Victor Martin are din fire un pas mai sprintar, care nu se potrivește defel cu tempo-ul de cortegiu funerar în care se defilează

prin „cea mai anormală lume posibilă”, cum definește Florin Manolescu distopia.

De fapt, situația e aceeași cam peste tot pe glob. În literatura anglo-saxonă, nu-mi amintesc de nici un titlu în afară de „Plaga lui Midas” (The Midas Plague, 1954) de Frederic Pohl: o voioasă exagerare a metehnelor societății de consum, unde supraproducția de mărfuri produse de roboți va fi consumată tot de ei, lăsând oameni să respire ușurați.

La Victor Martin, elementul de anormalitate ce tulbură rânduielile cetății e politica. Albert Hosman, un cetățean oarecare, dorește să-și declare băiețelul la Primărie. Greșește intrarea și se trezește într-o navă cosmică, care pleacă pe planeta Ioza, ca să înființeze un partid politic și să câștige alegerile. Aici îl cunoaște pe Aram Melior, un personaj la fel de machiavelic ca și Mustapha Mond, Controlorul Mondial din „Minunata lume nouă” de Aldous Huxley. Domnul președinte de partid dorește un singur lucru: puterea. Și nu precupește nici un efort ca s-o obțină.

„- Noi am pus mâna pe aproape toată economia. Nu poți conduce o națiune decât dacă aceasta are ceva să-ți ceară. Am mers pe ideea: vă luăm tot ca să aveți ce cere.”

Băstinașii de pe Ioza sunt niște umanoizi vizibili doar pe planeta lor, care n-au puls, n-au tensiune, n-au temperatură și, spre uimirea membrilor de partid, n-au nici un fel de inhibiții sexuale. De fapt, și printre membrele din cel mai mare partid al oamenilor se găsesc destule figurante blonde, cu un vino-ncoace agresiv și un libido pe măsură. Victor Martin însă evită, pe cât posibil, tentațiile facile și își conduce foarte precaut acțiunea pe terenul confruntărilor electorale, al luptelor dintre copiii clanurilor mafioate, al revoltelor spontane, al bombelor plasate în mingile de fotbal și al comerțului cu organe.

Acțiunea e presărată din belșug cu evenimente ieșite din comun: rotirea pe scaune declanșează misterioase fenomene spațio-temporale; călătoria cu autobuzul întinerește pensionarii; casele apar din pământ și dispar din senin, construite din furnicuțe cuantice; ca să nu mai vorbim de clone, soacre, mașina de călătorit cu trenul sau naționalizarea cimiterelor.

În „Anticipația românească”, ediția a II-a (2003), criticul Mircea Oprea spunea despre povestirile lui Victor Martin că „sunt un fel de

panoramă veselă de motive SF, cu alunecări capricioase de la un subiect la altul, pe fluxul unui umor adesea grosier, forțat, iar câteodată chiar involuntar". Comparativ cu acestea, „Elogiul muncii de partid” reprezintă o certă evoluție - avem de-a face cu o construcție elaborată, chiar dacă se simte o anumită compartimentare; cu un ritm strunit, domolit uneori până la târăgănare; cu o cursă gândită tactic - nelipsită de unele devieri insolite; cu personaje atent definite, cântărite, condamnate. Uneori le ia gura pe dinainte și încep să vorbească în aforisme, de parcă ar cita din cărțile precedente, dar Victor Martin se amuză persiflându-le și le readuce cu un ghiont în spațiul acțiunii.

Pe coperta din spate, autorul susține că „practică un science-fiction de neînțeles pentru americani și o analiză politică greu de înțeles pentru populația din rândul căreia provine”. Bănuiesc că n-a citit „Cinci ani la Cotroceni”, manualul de campanie electorală al fostului ambasador în Elveția și consilier prezidențial Iosif Boda. Dacă le puneți alături, una albă, cealaltă neagră, cele două cărți formează o pereche complementară perfectă: Ghidul alegătorului român. Citiți-le, înainte de a introduce buletin de vot în urnă. Dacă nu, nu vă mirați.

(Victor Martin, Elogiul muncii de partid, Editura Sitech, 2004.)

Pro-Scris nr. 3 (29-30) / 2004

CRITICUL LOGICII IMPURE

Dumitru Micu s-a născut în satul sălăjean Bârsa, acum 70 de ani, în 8 noiembrie, în zodia Scorpionului, deci nu trebuie să ne mire predispoziția pentru critică. Încă din anii de liceu a colaborat cu proaspăt înființata Revistă Literară (1947), apoi cu Gazeta Literară (1954) și suratele ei. Din 1952 a frecventat Școala de literatură Mihai Eminescu unde a fost coleg cu mai toată lumea bună din literatura română contemporană. Este autorul mai multor monografii critice dedicate în parte scriitorilor ardeleni (Lucian BLAGA, George COȘBUC) dar și lui Tudor ARGHEZI și George CĂLINESCU. A elaborat mai multe volume de istorie literară, studiind în special dezvoltarea curentelor literare. Judecățile sale de valoare au fost incluse în mai multe surse terțiare, dintre care amintim Literatura română, dicționar cronologic (București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979). Debutază în volum în 1959 cu Romanul românesc contemporan. Revine asupra acestui subiect după aproape patru decenii de activitate (1996), în cel de-al treilea volum din „Scurtă istorie a literaturii române. Perioada contemporană. Proza” (București, ed. IRIANA, 1996).

În acest din urmă volum dedică literaturii SF opt pagini, în cadrul unei secțiuni din capitolul Proză științifico-fantastică, polițistă, de aventuri, din partea a IV-a (Fantasticul, senzaționalul, ludicul). Ce l-a determinat pe acest onorabil domn cu aripi uriașe al criticii literare să abordeze teritoriul unde nu-i suficient să ai fantezie ci paradoxal, trebuie și să o susții cu un eșafodaj logic, nu știm dar îi respectăm actul de curaj. Faptul ne surprinde cu atât mai mult cu cât Dumitru Micu este descris de colegul său, criticul Marian POPA, drept un om care nu este „de loc interesat în exploatarea unor surse inedite, (ci) pare mai mult un lector pasionat al textelor tipărite, pe baza cărora realizează expuneri onorabile, nu întotdeauna ferite de umbra unei superficialități născute fie din pasiune, fie din graba cu care pare a elabora.” (Dicționar de literatură română contemporană, București, ed. Albatros, 1971. p. 374-376).

Domnul Micu (o mie de ani-lumină, pace!) definește dintru început „așa numita science-fiction” ca „o specie literară de promoție recentă (...) destinată consumului popular”. Cu durere înțelegem că și altfel numita literatură de anticipație, nu se deosebește de margarina LINCO, de detergentul BONA PRIMA sau de bomboanele TIPTOP prin nimic. Ca urmare, se încheie în rândul imediat următor neîncepta demonstrație, „ea nu-și poate impune drept țel specific rafinamentul artistic”, deoarece „în obiectivul ei nu are cum intra psihologia, studiul caracterologic, pictura de medii, analiza socială”. Cum a ajuns autorul la aceste concluzii, pe ce argumente se bazează, nu știm.

Ergo, cărți precum 20.000 de leghe sub mări (Jules VERNE), Omul invizibil (H.G.WELLS), Solaris (Stanislaw LEM), Zanzibar (John BRUNNER), Război cu salamandrele (Karel CAPEK), Seniorii războiului (Gerard KLEIN), Picnic la marginea drumului (A. & B. STRUGAȚKI) aparțin unei subspecii a prozei de aventuri care „nu poate miza decât pe epic, pe senzațional, pe elementul surpriză”. Citind în continuare, veți descoperi cu bucurie că însăși această comunicare poate fi subscrisă fără urmă de îndoială domeniului SF deoarece „unica ei finalitate posibilă e aceea de a instrui agreabil, de a procura distracție, cu folos”.

După un scurt expozeu istoric, compilat din studiile publicate mai demult de Ion HOBANA, Florin MANOLESCU și Cornel ROBU, domnul Micu analizează o seamă de autori români contemporani. Cunoscuta nuvelă a lui Adrian ROGOZ, Prețul secant al genunii, republicată în nr. 500 al revistei ANTICIPAȚIA, este răsbotezată Prețul șocant al genunii și descrisă în acești termeni: eroul, „un șahist atât de pasionat de meșteșugul său încât, angajat într-un joc ce ține toată viața cu o planetă-mașină, își uită iubita, ce îi rămâne credincioasă”. Și eu care credeam că e vorba despre tragica, palpitanta, confruntare dintre un om cu un orgoliu nemăsurat și o mașină inteligentă, un turnir al minților care dezvăluie, necruțător, procesul de dezumanizare al eroului. Când colo, o Penelopă congelată (cum să-l părăsească, cum să-l înșele, câtă vreme hiberna într-un modul de anabioză?) își aștepta iubitul să se întoarcă...

Deoarece cel de-al treilea volum din Scurtă istorie... a fost publicat înainte de alegerile din noiembrie '96 și nu strica niciodată să te pui bine cu un ministru aflat în grațiile președintelui, Dumitru Micu citează, în lipsa unei opere literare mai voluminoase,

monumentala prefață semnată de Alexandru MIRONOV la volumul Întorcerea din exil (Ioan POPA), în vreme ce romanul BABEL al lui Vladimir COLIN (exilat împreună cu Oscar LEMNARU într-un alt capitol, dedicat literaturii fantastice și... ludice) este rezumat într-o propoziție juma'te : „planeta fictivă BABEL devine un tărâm al torturilor psihice. Pe ea sunt exilați un criminal marțian, o vestală venusiană și un poet de pe Terra". Și ?...

Ca să-și susțină sentința agățată de la început de gâtul unui gen literar despre care scrie, dacă nu cu rea-voință, oricum în necunoștință de cauză, criticul ascunde și alți autori producători de SF prin diferite alte unghere ale romanului. I-am recuperat pentru dumneavoastră, pe Gheorghe SCHWARTZ de la „Romane de război", pe Alexandru PAPILIAN de la „Psihologii, temperamente și vârste", pe Mircea NEDELICIU de la „Ultimele promoții", pe Mircea Cărtărescu de la „proza unor poeți și critici" iar pe Cristian Tudor Popescu de la „Alți exilați. Alți autori". Chiar văduvită de aceste nume, ce mai rămâne în capitolul dedicat SF-ului, cuprinde o seamă de alți prozatori de marcă a căror operă nu permite nicidecum susținerea sentinței anunțate de la început.

Dumitru Micu se spală elegant pe mâini, dând vina pe alții: „apreciate de cercetătorii speciei în cauză sunt cărțile lui Mircea Opriță". Regretatul Ovid S. Crohmălniceanu „și-a angajat proza narativă în serviciul SF-ului". Nu este singurul critic care a urmărit, potrivit cercetătorului aflat cândva în Căutarea autenticității (2 vol. 1991 respectiv 1992), să se mulțumească „să desfete (intellectul), asemenea unei algebre vesele, asemenea jocului de șah, asemenea dezlegării cuvintelor încrucișate". Deducem de aici că, în opinia domnului Micu, asemenea critici compunători de rebusuri și integrame sunt și Ion Hobana și Voicu Bugariu. Deși avem nenumărate dovezi că i-a citit, domnul Micu îi trece voit cu vederea și prin aceasta încearcă să-i condamne la uitare pe Florin Manolescu și pe Cornel Robu. Din mai sus-amintita grabă ori din pasiune?

Cum nu putea face același lucru cu scriitori consacrați precum Horia Aramă, Camil Baci, George Anania și Romulus Bărbulescu, Victor Bîrlădeanu, Miha Dragomir, Eduard Jurist, Mihnea Moiescu, Radu Nor, Corneliu Omescu, Ovidiu Rîureanu, Gheorghe Săsărman, Miron Scorobete, îi înghesuie pe toți pe o listă din care te miri cum de lipsește tocmai ultimul, dar, cu voia dumneavoastră, nu cel din urmă, Ovidiu Șurianu. Scapă de acest tratament de adunare într-o

turmă formată din oi negre ce împestrițează angelicul câmp de forță al literaturii române doar Sergiu Fărcășan, Victor Kernbach și Constantin Cubleșan.

Cam atât. Deși atotcuprinzătoarea lucrare a lui Mircea Opriță fusese deja publicată, cum Florin Manolescu n-a continuat analiza fenomenului cu cel de-al doilea volum - promis cam de mulțisor - iar „scrisul de cărți „, ne învață Ecclesiastul, „e fără sfârșit și cititul lor e cu oboseală multă pentru trup", Dumitru Micu se oprește la generația anilor '70 și nu scoate nici un cuvânt despre tinerii autori optzeciști din „noul val" sau de alte orientări, unii cu mai multe volume la activ: Mihai Alexandru, Costel Baboș, Ovidiu Bufnilă, George Ceaușu, Constantin Cozmiuc, Bogdan Ficeac, Silviu Genescu, Mihai Grămescu, Lucian Ionică, Leonard Oprea, Alexandru Ungureanu, Dănuț Ungureanu, etc. Tot atât despre cyberprunci, motanocentaurii de pe acoperiș, generația „contra" și răposatul săptămânal JosSeFe-ul.

Superficială, sentențioasă, plină de lacune, redactată în pripă, pe baza unor scurte extrase adunate pe șest din lucrările unor confrăți avizați, incursiunea lui Dumitru Micu pe tărâmul veșnic tânăr al anticipației are totuși o calitate. Ea se alătură lucrărilor semnate de Adrian Marino, Silvian Iosifescu, Dan Culcer, Sorin Antohi, Mihai Coman, Luca Pițu, Sanda Faur și ne arată că unul dintre dezideratele exprimate de Florin Manolescu a fost realizat: „Pentru a deveni o literatură matură (...) literatura SF trebuie să pătrundă în conștiința criticii și a istoriei generale a unei literaturi."

(Dumitru Micu - Scurtă istorie a literaturii române: perioada contemporană, proza, Ed. Iriana, București, 1996.)

Telegraful, SFila 90 / 17 decembrie 1998

DEASUPRA ECLIPSEI, ÎN AȘTEPTAREA APOCALIPSEI

Poetul Viorel Mureșan s-a născut în data de 1 aprilie 1953, în localitatea Vicea din Maramureș. A urmat școala primară în satul natal, apoi gimnaziul din Someș-Uileac. În 1968 devine elev la Liceul de Cultură Generală din Cehu Silvaniei și debutează în ziarul „Năzuința”. După bacalaureat, dă admitere la Facultatea de Filologie din Cluj. În timpul studenției devine unul dintre redactorii prestigioasei reviste de cultură „Echinoc”.

Debutează în volum cu placheta „Scrisori din muzeul pendulelor”, apărută la Editura Albatros în 1982. Urmează o lungă pauză, de aproape un deceniu, răstimp în care poetul publică în mai toate revistele literare ale vremii: „Tribuna”, „Vatra”, „Steaua”, „Transilvania”, „Luceafărul”, „Contemporanul” etc. Al doilea volum, „Biblioteca de os” va apare abia după Revoluție, în 1991, urmat de „Pietrele nimicului” (1995), „Ramele Nordului” (1998), toate trei publicate „cu o consecvență în ale visării ce sfidează economia de piață” (E. Deák) la Editura Dacia din Cluj.

Mai mulți traducători s-au aplecat asupra poemelor din aceste plachete și versurile lui Viorel Mureșan au fost tălmăcite, pe rând, în maghiară de Szabó K. István, în germană și italiană, în franceză de doamna Zoe Mureșan, în engleză de Olimpia Iacob. Apare cu grupaje de poeme în tot mai multe antologii, unele alcătuite peste hotare.

Anul 2000 s-a încheiat cu un bilanț favorabil: poetului i-a apărut cel de-al cincilea volum de versuri și, în premieră națională, a publicat, împreună cu Traian Ștef, prima monografie critică dedicată operei lui Leonid Dimov, poetul și teoreticianul curentului „onirist”. Această apariție inedită a surprins pe toată lumea, deoarece puțini bănuiau că în spatele visătorului se ascunde și un tenace istoric literar, așa că vom reveni în curând și vom încerca, împreună cu Viorel Mureșan, să vă dezvăluim cât mai multe despre această carte într-un interviu aparte.

Lansată cu prilejul încheierii Anului Eminescu, „Lumina absentă” constituie ultima plachetă de versuri publicată de poetul

jibouan și, totodată, o mărturie a maturității sale creatoare. Cartea a apărut la Editura Paralela 45, în colecția de poezie a Colecției '80, fiind publicată cu sprijinul Ministerului Culturii din România. Ea cuprinde trei cicluri de poeme: „Deasupra lucrurilor se făcea repetiție generală” (titlu cu o trimitere directă la motto-ul din Nietzsche așezat în fruntea plachetei: „Să fii deasupra tuturor lucrurilor ca propriul tău cer, ca acoperișul tău rotunjit, ca azuriul tău clopot și eterna ta liniște.”), „Bibliotecarul furnicilor” (o minunată colecție de haiku-uri, comparabile cu operele clasice nipone sau cu „Poemele într-un vers” ale lui Ion Pillat) și „După amiază de porțelan”, un grupaj într-un registru mult mai sobru, percutant, „ca un glonț de grindină-n fereastră”.

De altfel, întregul volum poartă pecetea unei tragice puneri în scenă, a descoperirii unor sfărâșii ascunse cu dibăcie, ieșite la iveală în răstimpul unei Eclipse: „Lumina absentă/ e fata unor gângănii/ cu zbor foarte jos/ prin ea se rotesc porumbeii/ de sticlă/ zborul lor rămâne în aer ca ața/ mâinile mele se clatină/ deasupra mea” (Lumina absentă).

Eclipsa ar putea fi repetiția generală dinaintea apocalipsei. Poetul e nemulțumit, numără oamenii drepti din cetate: „cu un șir de pereți uscați mă aștepta moartea/ cu ideile ei de zugrav/ anul acela se stingea între/ paharele roșii/ a căror lumină ducea sub pământ/ noi hibernam într-o piatră/ în care un bătrân răsfoia umbre/ la o masă/ 7.....8.....9”

și se sfădește cu divinitatea, așa, scrisă cu „d” mic, că e tare supărat, dar, întocmai cum golul din interiorul unei ulcele o face folositoare, el își poartă revolta în tăcere, cu expresivitatea unui chip mut, adânc săpat de durere: „aerul tace/ în aer se bat cuiele/ răstignirii”, cu sobrietatea și încăpățânarea omului de la munte, fără histrionismul arghezian din unii „Psalmi”. În vremea ce împrejurii lumea a încremenit în neputință: „o aripă albă avea luna/ când zbura printre scânduri/ și noi o priveam din mormânt/ nu era loc de privesc mai vii decât viermii”, Viorel Mureșan pendulează între puritatea pruncului: „s-a trezit copilul/ dizolvă cu un băț/ soarele în lac” și teribilismul adolescentului: „Asta aș face toată ziua. Aș sta de veghe în lanul de secară.” Dacă nu ne-am aminti de mărturia de credință ocazionată de ancheta revistei Vatra din octombrie 1999 (“Quo vadis, Domine?”), l-am putea bănuși pe poet că încearcă o subminare a autorității divine: „statuia moartă privea cerul de sus/

iritată de ho-ho-te-le aceluia Iisus/ necăjit că de pe cruce un braț i s-a rupt/ când încălcea evangheliile pe dedesubt" (Deasupra lucrurilor se făcea repetiție generală).

Aceste lucruri, alăturate citatului din „Așa grăit-a Zarathustra", pot sugera că absența luminii s-ar datora faptului că „dumnezeu" a murit. Ori, poate doar și-a închis ochii, a adormit și de aceea sunt atâtea nelegiuiri în lume.

Fals. Nu credem aceasta și iată de ce:

Uneori însăși Divinitatea așează o umbră protectoare între Ea și omul ales. Zice Scriptura că atunci când Moise s-a suit a doua oară pe Muntele Sinai ca să refacă Tablele Legii, ar fi cerut Domnului să i se arate.

Iar Dumnezeu i-a răspuns: „Fața Mea însă nu vei putea s-o vezi, că nu poate vedea omul fața mea și să trăiască.

Iată aici la Mine un loc: șezi pe stânca aceasta; când va trece slava mea, te voi ascunde în scobitura stâncii și voi pune mâna Mea peste tine..."

Întocmai ca bătrânul profet, poetul se află în umbra unei mâini protectoare, harul său o dovedește cu prisosință. Temporara absență a luminii, cum ar fi cea de pe parcursul unei nopți de primăvară, nu înseamnă că am fost părăsiți: „copilul ascultă/ privighetoarea/ din nou dumnezeu/ ne spune povești".

(Viorel Mureșan, Lumina absentă, Editura Paralela 45, 2000.)

Transilvania Jurnal, 27 ianuarie 2001

TĂIEREA ÎMPREJUR A TĂCERII

"Trupul tău a coborât în ape / odată cu tine / un fluture și-a dezbrăcat aripile pe țărm / și a început să înoate // Oceanul polenizat te întâmpină / și răsfoind înțelege / miraculoasa nebunie a gâzei / care niciodată nu întreabă / cine ești"

Când am ajuns pentru întâia oară într-un sat sălăjean, abia dacă am făcut câțiva pași, că o babă m-a și întrebat de unde sunt. Veneam de prea departe, ca să-și urmeze șirul întrebărilor : „da' al cui ești din Timișoara ?". Obişnuit cu fireasca intimitate conferită de mulțimea indiferentă din marile orașe, a trecut un timp până să mă obișnuiesc cu ideea că a sosit timpul să-mi asum o identitate.

"Abia după 29 de lovituri / din care am crescut / armonios / mama mi-a destăinuit / doctorul era beat când mă nașteam / și-a ascuțit bisturiul / pe o filă de Biblie"

Știu că vă așteptați, potrivit specificului local, să vă ofer o serie de indicii despre Viorica Mureșan (născută Ilieș, în 1968, în Someș Odorhei). Le veți găsi în dicționarul personalităților sălăjene. Sau în poeziile ei:

"Sunt / altarul pe care / noiembrie își ucide o dată pe an ploile"

Trebuie să vă previn că nu este nici sora, nici soția poetului Viorel Mureșan, cu toate că încep să fiu convins că nu poți deveni poet în Jibou, dacă nu te cheamă Viorel sau Viorica, lucru lesne de demonstrat atât în cazul lui Viorel Tăutan cât și al lui Viorel Varga. Să mai zică cineva că numele primit nu determină destinul persoanei care-l poartă, precum susține numerologia. Nomen est omen !

"Cu un sunet am oprit / liniștea / să număr / un răsărit în eclipsă"

Viorica Mureșan a debutat în revista TRIBUNA, pe vremea când cenaclul INTEGRALIA din localitate reușea să-i adune pe creatorii de frumos. A mai publicat în micuțul BILET DE VOIE editat de Biblioteca Orășenească, apoi i-a apărut un medalion în numărul 2-3/ 1998 al LIMES-ului, fiind prezentată de Viorel Tăutan. Încurajată, și-a adunat poeziile într-un volum, pe care l-a aruncat în zbuciumatul ocean al concursurilor literare. Premiile n-au încetat să apară, mai întâi la Festivalul de poezie al Paralelei 45 de la Pitești (1999), iar

apoi Premiul revistei LUCEAFĂRUL și Marele Premiu al Festivalului național de poezie „Gheorghe Pituț” (Beiuș, 2-3 iunie 2000), eveniment mediatizat de o sumedenie de publicații naționale, atât cotidiene de mare tiraj (ROMÂNIA LIBERĂ), cât și reviste literare (LUCEAFĂRUL, FAMILIA, CONVORBIRI LITERARE, etc.) .

"Trebuia să vorbim despre vreme și despre copii / despre cât de scumpe erau cuvintele și cum / dintr-o dată s-au ieftinit".

Iată că, deși vremurile nu încurajează mecenatul și nu favorizează actul de cultură, editura timișoreană AUGUSTA (directoare Augusta Anca), s-a străduit să-și respecte promisiunea și cea de-a VI-a ediție a festivalului „Gheorghe Pituț” (Beiuș, 8-9 iunie 2001) a împlinit visul poetei premiate în anul anterior, de a-și vedea numele pe coperta unei cărți. Volumul de debut al Vioricăi Mureșan se numește „Urma piciorului stâng” și a apărut sub îndrumarea poetului Adrian Dinu Rachieru : „Citesc în oglindă poemul și / cum înaintez / câte o literă îmi cade în sânge / amalgam / emisferă de vârste colțuroase / peste care tălpile mele / picură / semne de recunoaștere". Coperta cărții, semnată de Camil Mihăescu, reprezintă un curcubeu ("un laț în așteptarea / visului") pe țărmul mării:

"S-a deschis sezonul plecărilor / în sufletul meu / consecutivă absență"

Cu acest debut în forță, Viorica Mureșan se înstăpânește ca una dintre prezențele tăcute, dar imposibil de ignorat, ale poeziei sălăjene.

(Viorica Mureșan, Urma piciorului stâng, Editura Augusta, Timișoara, 2001.)

Transilvania Jurnal, 19 iunie 2001

ERA DIGITALĂ

În chiar prima zi a lunii octombrie am văzut o știre transmisă de Associated Press, ce reproducea rezultatele unui sondaj efectuat pe un număr de 6000 de subiecți. Studiul susținea că o treime dintre români nu știu ce este internetul, iar două treimi dintre ei nu s-au conectat niciodată la rețea globală de calculatoare. Și mi-am amintit de o carte apărută în urmă cu doi-trei ani, la Editura All: „Era digitală” de Nicholas Negroponte. Ediția originală a apărut în 1995 și de această dată cei șapte ani care marchează trecerea de la Windows 95 la abandonarea totală a străvechiului sistem de operare MS-DOS (prin apariția noului Windows XP) n-au realizat o schimbare radicală a obișnuințelor noastre, așa că în multe aspecte, cartea lui Negroponte poate fi încă un far călăuzitor către civilizația digitală.

Autorul este unul dintre redactorii revistei „Wired” și a lucrat la prestigiosul Massachusetts Institute of Technology. A fost solicitat ca și consilier de mai multe firme de renume și de guvernul american. Una dintre întâmplările povestite de el mi-a reamintit de procesul intentat de Constantin Brâncuși vameșilor americani, care i-au taxat una dintre sculpturi drept o bucată ordinară de bronz. Cu ocazia unei vizite la o campanie producătoare de circuite integrate, portăreasa l-a întrebat dacă are un laptop, iar apoi i-a cerut datele referitoare la modelul, numărul de serie și valoarea calculatorului portabil. Negroponte a declarat cinstit că micuțul aparat valorează „între unu și două milioane de dolari”, referindu-se la informațiile pe care le cuprindea. „Imposibil”, a declarat femeia și a trecut în rubrica respectivă valoarea aparatului propriu-zis, adică „aproximativ 2000 de dolari”. Întâmplarea mi-a adus aminte de necazurile pe care le-au avut programatorii români cu miliția economică, ai cărei ofițeri vroiau, precum Arghezi, să pipăie „softul” (programele de calculator) și să urle: este! (în cele din urmă le-au arătat o cutie plină de cartele perforate și au fost lăsați în pace).

Tot al doilea american are un calculator personal acasă (ceea ce înseamnă că într-o familie sunt cel puțin două). Din paginile cărții ne putem face o idee despre felul cum tânărul american crește ca parte a

lunii digitale: în copilărie, descoperă discurile optice cu jocuri; în adolescență se leagă la America On Line (AOL) și pornește să descopere lumea; ca adult, devine un utilizator (dar și furnizor) de informații. Americanii adoră să se informeze, dar când e să scoată banul, se uită pe ce-l cheltuiesc. Există informații gratuite, precum arhiva National Geographic, care sunt puse la îndemâna copiilor pentru a învăța, dar care trebuie plătite în momentul când sunt reproduse într-o carte (prin asta, se subvenționează tacit gratuitatea serviciilor pentru cei mici). Oricine poate cânta „Happy Birthday To You” la o petrecere, dar dacă melodia apare într-un film, atunci producătorul trebuie să plătească Studiourilor Warner Bros dreptul de utilizare. Există informații, precum cele de bursă, care sunt plătite după rapiditatea cu care sunt aduse la cunoștința celor interesați.

Cartea ne oferă o imagine asupra drumului sinuos parcurs de concepte integrate azi în viața de zi cu zi. Când Negroponte a înaintat o propunere la Departamentul Apărării în 1978, i s-a cerut să elimine cuvântul „multimedia” din raport. Personalul ministerului s-a temut că va primi Premiul Lâna de Aur, acordat de senatorul William Proxmire pentru proiectul guvernamental cel mai inutil. Douăzeci de ani mai târziu se vor fabrica microprocesoare speciale care să fie capabile să manevreze toate căile prin care omului i se pot transmite informații. Dar, întrucât simulatoarele au permis antrenarea perfectă pentru îndeplinirea unor misiuni imposibile, precum eliberarea ostaticilor evrei luați prizonieri pe aeroportul din Entebbe din Uganda (1976), oficialii și-au reconsiderat ulterior poziția (să remarcăm că o parte dintre piloții sinucigași care s-au izbit de Turnurile Gemene, și-au efectuat antrenamentul tot pe simulatoare deosebit de performante, astfel încât cunoșteau perfect cum se conduce un Boeing).

Lumea se îndreaptă tot mai mult către televiziunea digitală. În locul zecilor de televiziuni existente, telespectatorul va putea să-și alcătuiască propriul program. La fel, el își va putea personaliza ziarul de dimineață, astfel încât acesta să-i furnizeze doar informațiile care-l interesează. Serviciile informatizate, distribuite de obicei prin cablu, protejează utilizatorul să plătească un preț în continuă creștere pentru niște servicii nesolicitate sau de o calitate îndoielnică. Era digitală a început în momentul în care Bell Atlantic a cumpărat Telecommunications Inc., gigantul telecomunicațiilor prin cablu. Americanii au asistat apoi la o serie de achiziții japoneze

surprinzătoare, care au arătat că sistemul de valori american trebuie reconsiderat. Sony a cumpărat CBS Records și Columbia Pictures, iar Matsushita a achiziționat studiourile cinematografice MCA. Filmele vechi au fost digitalizate, prelucrate și livrate prin cablu, răspunzându-se unei cereri pe care producătorii americani o ignorau.

În ciuda perfecționărilor continue, calculatorul personal a devenit desuet în momentul când Sony a lansat stația sa de jocuri, în care efectele tridimensionale facilitau accesul jucătorilor în universul virtual, la un preț incomparabil mai mic. Scăderea prețurilor într-o economie de piață face parte dintr-o politică economică. De exemplu, încă în anii '70 se putea stoca pe un disc optic 5000 de ore de muzică (prin folosirea unei radiații laser albastre, cu o lungime de undă cât mai mică și prin comprimarea fișierelor). Un sfert de veac mai târziu, la trecerea dintre milenii, formatele comprimate audio-video au avut toate condițiile să rupă bariera protectoare, iar de atunci casele de discuri și studiourile cinematografice fac tot ce e posibil pentru a împiedica răspândirea înregistrărilor neautorizate în format mp3 ori avi. Cum câte un disc sau un film de succes produce încasări de milioane de dolari, de pe urma cărora se încasează impozite semnificative (se zice că discurile vândute de Beatles în America și Japonia au repus pe picioare economia engleză), acțiunile lor sunt sprijinite atât politic, cât și legislativ.

Pe de altă parte, comprimarea informației permite transmiterea mai rapidă cu un consum mai mic de energie, miniaturizarea continuă a înghesuit circuite întregi în aparate minuscule, astfel încât calculatorul va deveni portabil (azi el a fost incorporat în telefonul digital, dar miniaturizarea continuă). Tehnologiile de comandă prin voce sau prin acțiune au fost elaborate de mult, Negroponte și-a învățat videoplayerul să-i recunoască vocea și să-i răspundă la comenzi încă după apariția primelor microprocesoare. În curând, vom ajunge să ne îmbrăcăm calculatorul ori poate chiar să devină o entitate integrată în corpul uman.

Era digitală nu schimbă doar indivizii. Ea remodelează însăși macrostructurile, pune în discuție însăși noțiunea de stat, conceptele juridice. În trecut, un stat era definit printr-un teritoriu cuprins între niște granițe riguros stabilite, unde locuia o națiune. Cybercivilizația depășește aceste granițe, astfel încât un grec poate lucra pentru fililala singaporeză a unui megaconcern germano-american. Lumea afacerilor tinde să se globalizeze, iar marile firme de soft se întrec în

a racola o forță intelectuală excelent dotată și pregătită, care nu este exploatată judicios în țările de origine (Negroponte dă ca exemple Rusia și India, dar putem include liniștiți și România aici).

Era digitală este o provocare pentru legislațiile care se văd depășite de un avânt pe care cu greu ajung să-l pătrundă în toate nuanțele sale. Și apoi, peste tot în lume sunt diferite rânduieli și obiceiuri. Un reprezentant al clerului islamic din Pakistan a cerut extrădarea cântărețului Michael Jackson, pentru că felul în care se ține de prohab contravine percepțelor islamice locale. Dar să nu trecem oceanul. Negroponte dă un exemplu american, unde o familie din California, care respecta legile acestui stat, a afișat pe un sit ușor de accesat de oriunde din lume ceva ce nu era permis de legislația statului Tennessee. Drept urmare, cuplul a fost acționat în justiție și condamnat pe baza legilor din alt stat american. Practic, el a fost extrădat dintr-un stat american într-un alt stat american.

Sunt doar câteva semne ale unei schimbări neînțelese încă în profunzime, care i-a surprins în atâtea rânduri pe politicienii sau pe factorii de decizie români. Dar incapacitatea lor de a folosi noile posibilități oferite de pătrunderea în mileniul informației condamnă o întreagă națiune la dispariție (ultimul recensământ exprimă cu claritate acest lucru). „Ca o forță a naturii”, zice Negroponte, „era digitală nu poate fi nici interzisă, nici oprită.” Omul supraviețuiește dezlănțuirilor naturii doar dacă învață cum să se folosească de ele. Era digitală e în primul rând o eră a învățării continue.

(Nicholas Negroponte, Era digitală, Editura All Educational, București, 1999.)

Pro-Scris nr. 15-16 / 2002

SUB ZODIA PELICANULUI

În literatura română există două feluri adânci de a răsuci cuțitul în rană: Caragiale și Urmuz. Caragiale, jignit de faptul a fi socotit „ultimul ocupant fanariot”, s-a autoexilat la Berlin. Urmuz, umilul grefier de la Ministerul Adevărului Public, s-a răzbunat în stil extrem oriental, trăgându-și un glonte în cap. Spiritul urmuzian, eliberat altfel printr-un tranșant refuz de-a sta legat de târușul din camera imundă care adăpostește restul familiei Stamate, ne bântuie azi mai mult ca niciodată. Absurdul grotesc a devenit o formă de trai, o țeapă atât de pregnant răsărită dintre indicatorii statistici, încât riscă să devină baza de impozitare al capacității noastre de supraviețuire. El este unicul nostru produs de export, marfă porto-francofonă, cu trecere în lumea largă, din tristana țară, prin marina soresciană, către eugenii ionesc.

„Cică niște cronicari/ duceau lipsă de șalvari...”

Îngână la sfârșit de mileniu Anagaia, pornind pe urmele lui Urmuz și împlinindu-și căutările într-un volum apărut nu demult la Editura Umbria din Baia Mare, unde explorează semnificațiile unui univers creat de un autor adulat de generația interbelică, contestat perpetuu de politrucii partidului unic (1), ocolit cu teamă de critica academică, un om ieșit din tipare, căruia i se dedicase până nu demult doar o singură monografie, cea a lui Nicolae Balotă.

„Și-au rugat pe Rapaport/ să le dea un pașaport...”

Dispărut înainte de vreme, Urmuz a devenit eterna emblemă a frondei avangardiste, menținută cu îngrâncenare în memoria publică de nume precum Tudor Arghezi, nașul genial care din monotona polinomie a lui Dumitru Dim.-Dem. Ionescu-Demetrescu-Buzău l-a iscat pe cel de Urmuz, Geo Bogza („acest El cu literă mare, tot așa de îndreptățit cum cel despre Iisus; amândoi amanți ai viitorului, apostolii unor lumi ce au să vină”), Gheorghe Ciprian („Hurmuz este un năzdrăvan care se ia la harță cu natura și creează alături de ea și în pofida legilor sale”) sau Eugen Ionescu („Urmuz este unul din premergătorii revoltei literare universale, unul din profeții dislocării formelor sociale, ale gândirii și ale limbajului din lumea asta”).

„Rapaport cel drăgălaș/ juca un carambolaj...”

dintr-ale cărui schije se pot citi, ca în zațul risipit pe rotundul unei cești de cafea, întocmai ca în modelajele plumbului topit aruncat în apă, întocmai ca-n apele fântânii tulburate în noaptea de Sân Andrei, mesaje ce năucesc gândirea și apără adevărurile de rigiditatea judecăților. „Nepământeana” Ana Olos mărturisește că această introducere în urmuzologie s-a născut dintr-o obsesie devenită scop: „puneam mâna pe câte o carte din bibliotecă, ea se deschidea la o anumită pagină, iar eu citeam consternată ceva care se referea fără nici o îndoială la Urmuz”. Deși o cuprinde precum coaja gălbenușul, precum scoarța copacul, ar fi fals să credem că urmuzologia ne-a așteptat contemporaneitatea. Ar însemna să credem că mărul cel buclucaș a tărgănat dezvăluirea legii gravitației până ce Newton a catadicsit să se așeze sub el. „Pelicanul sau babița” este un studiu rezultat din decantarea unor „variațiuni pe un mănunchi de teme”, plasat sub pseudocenzura carteziană a lui: „Dubito, ergo sum.”

„Neștiind că-Aristotel/ nu văzuse ostropel...”

Veți zice, rău a ajuns Urmuz, dacă au ajuns să scrie ardelenii cei cuminiți și așezați despre el. După Aurel Rău, autorul Fuchsiadei a fost abordat și de Ion Pop: „Pelicanul sau babița [reprezintă] un titlu de povestire didactică din vechile manuale de intuiție.” (2) Ana Olos consideră că:

$$\text{pelicanul} - \text{babița} = 0$$

reprezintă o ecuație potențial diferențială, a cărei soluție a fost sugerată demult în Psalmul 102 a lui David, redată astfel în traducerea din 1688: „asemănaiu-mă cu pelicanul pustnic”, adusă mai târziu la o formă canonică. De altfel, numerologia și calculele nu fac decât să releve caracterul funest al lui 23, unul dintre numerele rămase în ciurul lui Eratostene. Pentru exactitate, trebuie să amintim că fabula „Cronicarii” cuprinde, cu titlu, subtitlu și morală, exact 63 de cuvinte.

„Galileu! O, Galileu!/ strigă el atunci mereu...”

Titlul operei urmuziene, ales probabil de Sașa Pană, este „Pagini bizare”. Autoarea noastră preferă să-l citească: „PAGINI BI-ZARE, cu două zări și două zaruri.” Alfred Jarry (3) locuia la periferia Parisului într-un vagon dezafectat și, precum Creangă, care avea ce avea cu ciorile cuibărite lângă turnul Goliei, din când în când își

împuşca păianjenii oploşiţi prin colţuri. Deşi Ştefan Roll a încercat să acrediteze ideea că Urmuz ar fi un fel de Jarry român, trebuie să-l dezamăgim. Mama lui Jarry, ca şi cea a lui Baudelaire, ca şi cea a lui Toulouse-Lautrec, s-a recăsătorit. Băieţii aceştia nu s-au împăcat niciodată cu taţii lor vitregi. Despre Demetru Demetrescu-Buzău istoria a reţinut doar că a fost implicat activ în războaiele balcanice, ca participant la campania din Bulgaria (1913).

„Nu mai trage de urechi/ ale tale ghetе vechi...”

Ana Olos reproduce un citat din Nietzsche care ne poate lămurii asupra înţelesului sugerat în versurile de mai sus: „O, cerescule Dionisos, de ce mă tragi de urechi, l-a întrebat odată Ariadne pe amantul ei filozof, la una din acele faimoase conversaţii în doi de pe insula Naxos. Descopăr un soi de humor în urechile tale, Ariadne: de ce nu sunt încă mai lungi?” Precum ştim, Pascal avea ce avea cu nasul Cleopatrei...

„Galileu scoate-o sinteză/ din redingota franceză...”

Şi totuşi, ce vom fi vrut să înţelegem prin zodia pelicanului? Creţe babe, încălcite iţe, numai Coşbuc ne mai poate ajuta: „Despre această pasăre se credea un lucru curios. Anume: că mama îşi omoară puiul cu dezmierdările ei, apoi vine tata puiului şi atâta îşi sfâşie pieptul cu ciocul până iese sânge, iar cu sângele inimii sale stropeşte puiul mort şi-l învie. Sângele pelicanului se numea apa vie a morţii.”(4) În 1998 s-au împlinit 75 de ani de la dispariţia lui Urmuz.

„Şi exclamă: Sarafoff/ serveşte-te de cartof!”

Să revenim la volumul doamnei Olos: „Recunoaştem că titlul cărţuliei de faţă trebuia să fie de fapt: Pianul şi Pelicanul. Dar e prea târziu ca să mai schimbăm ceva.”

MORALA: „Pelicanul sau babea.”

NOTE ÎN TEXT:

1. Un exemplu de acest fel găsim în cartea lui Valentin Lipatti, Valori franceze: Studii şi articole (Bucureşti, ESPLA, 1959):

„De curând a apărut la Paris cel de-al treilea volum al «Enciclopediei Pleiadei. Istoria literaturilor», sub îngrijirea lui Raymond Queneau. (...) În volumul de care este vorba au fost adunate literaturile europene, de la cea latină la cele nordice, literaturile romanice ca şi cele balcanice. Printre ele se află şi literatura noastră, de la pagina 1389 la pagina 1403. De altfel, literatura română e pomenită şi în

prefață: «În ceea ce privește româna» - scrie domnia-sa - «este o limbă latină și literatura ei, în vârstă cam de vreo două sute de ani, a dat literaturii mondiale contribuții interesante (Caragiale și Urmuz, mai cu seamă)» (pag.XIII). Am citit o dată, am citit de două ori, să văd dacă nu cumva m-am înșelat. Caragiale... și Urmuz? (...) Stimate domnule Queneau, cum ați putea pune alături dadaismul de duzină al lui Urmuz cu marea artă a lui Caragiale?"

2, Ion Pop, Avangarda în literatura română, Editura Minerva, București, 1990.

3. Părintele patafizicii și germinatorul Regelui Ubu, cu mult înainte ca Philip K. Dick să-și înceapă romanul ce l-a făcut celebru: „Ubik"

4. George Coșbuc, Făt-Frumos al nostru și pasărea Fenix. În vol.: George Coșbuc, Opere alese, vol.IV: Scrieri în proză, Editura Minerva, București, pag. 87).

(Ana Olos, Pelicanul sau babița, Editura Umbria, Baia Mare, 1998.)

Limes nr. 3-4 (7-8) / 1999

ESENȚA ADEVĂRATEI MIȘCĂRI

Regretatul scriitor clujean Bálint Tibor va continua, chiar după plecarea sa dintre noi, să înveselească viața multor generații de copii, cei care vor citi „Năzdrăvăniile roboțelului Robi”. Într-una din povestiri, micul robot și-a uns maxilarul cu un ulei foarte fin și când învățătorul l-a pus să citească un fragment de text, n-a mai putut să se oprească în punctul de unde ar fi trebuit să continue altcineva. Prin urmare, spre hazul colegilor săi, Robi a citit tot, inclusiv caseta tehnică a cărții, acolo unde scria: „tipărit în 4500 exemplare, pe hârtie velină, 3500 broșat, 100 legat, în strada Brassai...”

În cărți sunt trecute o mulțime de date pe care de obicei cititorul le sare, deși s-a consumat mult timp și multă muncă pentru adunarea lor, precum indicele cronologic, bibliografia, indexul de opere, autori, localități citate pe parcurs. Prin natura meseriei mele, sunt unul dintre oamenii care citesc o carte de la prima pagină la ultima, oricât de ciudate ar părea unele dintre ele.

Nu e o activitate inutilă. Cu ajutorul lor, din cioburile de informații oferite, am reușit să reconstitui în bună parte activitatea părintelui Laurențiu Bran, primul român care l-a tradus pe Eminescu în maghiară, fost președinte al Asociației ASTRA din Jibou.

Recurgând la datele trecute în aceste pagini ignorate, ne putem face o idee corectă asupra felului cum a fost receptat de confracți „Anticipația românească” (Un capitol de istorie literară), volumul a cărui secundă apariție o omagiem în acest Pro-Scris. Mircea Opriță a scris o carte de referință, a cărei menire nu este să ocupe un spațiu pe raft, ci să stea așezată pe masa de lucru, gata să furnizeze, oricând este nevoie, informații despre viața literară și mișcarea science-fiction din România.

O primă variantă a fost pregătită să apară înainte de 1990, în seria „Momente și sinteze” a Editurii Minerva, lucru care explică titlul lucrării. „Science-fiction”, denumire acceptată și folosită curent azi, a fost multă vreme un termen occidental decadent, importat din țara unde soldații îmbătați cu... Coca-Cola umblau clătînându-se pe stradă. Cenzura a împus folosirea termenului de „anticipație tehnico-

științifică". Nici el nu era moștenit de pe vremea lui Decebal și Traian, dar provenea dintr-o filiație franceză, mai ușor de acceptat. Evident, sintagma se potrivea ca nuca în perete cu călătoriile temporale, una dintre temele specifice ale literaturii S.F., dar acestea erau rigorile vremii.

Chiar și cu acest titlu, valoroasa carte n-a avut norocul să fie aprobată. În cele din urmă, autorul a tipărit-o pe banii săi, în 100 de exemplare numerotate și semnate. Volumul a văzut lumina tiparului în 1994, anul euRocon-ului timișorean, un moment de vârf al științificțiunii românești. Realizat pe hârtie fină, copertat, supracopertat, legat cu multă grijă, el a fost menit dintru început să devină o raritate bibliofilă.

Apariția lui a entuziasmat fanii, deoarece trecuseră 14 ani de la publicarea „Literaturii S.F.”, volumul lui Florin Manolescu. Cu râvnă și multă pierdere de timp, Mircea Opriță a recuperat acest interval deosebit de complex ca manifestări în noua sa parcurgere critică.

RomCon 1994, Convenția Națională de SF, i-a acordat în unanimitate premiul meritat. „Jurnalul SF” i-a consacrat un număr special în octombrie (94/1994). Însă puțini și-au permis să dea 30.000 lei pe o carte, într-o vreme în care un număr din „Jurnalul SF” costa 150 lei, un „Helion” 1200 lei, iar un „Paradox” 400 lei.

Țin minte că autorul a stârnit senzație atunci când a oferit un exemplar la una dintre tombolele organizate în finalul întrunirii Asociației Române de Science-Fiction (ARSFan), al cărei președinte era. Ochii tuturor s-au umplut de speranțe și lumea s-a îmbulzit să cumpere bilete. Apoi s-a întâmplat un lucru care are savoarea momentelor înregistrate de Ovid S. Crohmălniceanu în „Amintiri deghizate”, un alt fel de a scrie istorie literară. Volumul aruncat în brațele zeiței Fortuna a fost câștigat de Sergiu Nicola, cel mai cunoscut și mai premiat artist plastic SF român, care tocmai își cumpărase unul, așa că în cele din urmă a donat obiectul câștigat, ca un prim pas pentru înființarea unei biblioteci a ARSFan.

După stingerea ultimelor clinchete de pahare, cartea a început cu adevărat să-și împlinească rostul. În fața mea se află acum o lucrare declarat elitistă, intitulată pompos „Dicționarul esențial al scriitorilor români”, apărută la Editura Albatros în anul 2000. Ea a fost alcătuită de un colectiv ce numără 50 de critici, coordonați de Mircea Zăciu, Marian Papahagi și Aurel Sasu. Veți găsi în ea doar câțiva autori de lucrări S.F.: Felix Aderca, Ovid S. Crohmălniceanu, Mircea Eliade,

Mircea Nedelciu, Victor Papilian, Vasile Voiculescu. Lipsesc nume binecunoscute, care sigur vor fermea peste ani copilăria și adolescența strănepoților noștri, precum Victor Anestin, Horia Aramă, Camil Baciuc, Vladimir Colin, Constantin Cubleşan, Sergiu Fărcășan, Ion Hobana, Victor Kernbach, Adrian Rogoz, Gheorghe Săsărman (și încă mulți alții).

În schimb, iată că lucrarea ne rezervă și o surpriză. În bibliografia generală oferită chiar la început, printre opusurile prăfuite din care s-au compilat articolele „esențiale” referitoare la unii dintre traducătorii pravilelor bisericești din secolele XVII-XVIII, găsim și prima ediție din „Anticipația românească”. După amărăciunea provocată de ignorarea atâtor talente confirmate de trecerea anilor în favoarea unor fanarioți de care nu mai știe decât specialistul care a scris despre ei, m-am bucurat s-o văd trecută acolo, semn că măcar una dintre operele scriitorilor români de science-fiction a fost prețuită la adevărata ei valoare. Iar meritele lui Mircea Oprea vor spori în continuare, de fiecare dată când voluminosul „Capitol de istorie literară” va fi citat în viitoarele studii, comentarii, eseuri, lucrări de doctorat, analize, cronici, bibliografii tematice ori, desigur, chiar alte istorii literare.

Ar fi un ultim lucru de adăugat. Degeaba veți căuta în lista bibliografică amintită „Dicționarul SF”, întocmit sub coordonarea lui Mihai Dan Pavelescu, apărut cu un an mai devreme (1999) la Editura Nemira. Din păcate, cărțile tinerei generații de critici, precum Cătălin Badea-Gheracostea, Radu Pavel-Gheorghe ori Mircea Naidin au apărut după întocmirea „Dicționarului esențial al scriitorilor români”, care ar trebui să-și lepede firma înșelătoare cât mai repede, până să se ardă. Căci S.F.-ul este ca și benzina: esența adevăratei mișcări!

(Mircea Oprea, *Anticipația românească: Un capitol de istorie literară*, Editura Viitorul Românesc, București, 2003.)

UN CRONICAR CONTEMPORAN

Am citit primele fragmente din cronica lui Alexa Pașca, fost cantor în Aluniș, într-unul dintre numerele de început ale LIMES-lui, revistă care sper că va continua să apară, în ciuda fluctuațiilor politice de la noi. Un alt număr a avut drept temă „Țăranul român între individualismul funciar și cooperativizarea forțată”, lait-motiv întâlnit și în mărturiile cronicarului din fostul Săplac someșean.

M-am bucurat să regăsesc fragmente mai ample în volumul „Memorii, jurnale și însemnări transilvane” (de ce 1938-1939?), alcătuit de dr. Cornel Grad, Corina Bejinariu și Ioan Maria Oros, mai ales că între timp descoperisem activitatea părintelui Laurențiu Bran, o personalitate culturală (chiar interculturală) sălăjeană pe nedrept uitată, care a păstorit aproape o jumătate de veac turma credincioșilor din Aluniș, lăsându-le moștenire o biserică nouă.

În mod benefic, Corina Bejinariu își începe studiul introductiv prezentându-l pe Alexa Pașca așa cum și-l amintește fiul său, Nițu (Ioan). E o mărturie sinceră, emoționantă prin simplitatea ei. În paginile lăsate, cantorul din Aluniș se arată a fi un moralist tenace, uneori într-atât de sever, încât poate stârni bănuiala că face parte din categoria celor care predică apă, dar beau vin. Ioan Pașca, prin întreg felul său de a fi și de a povesti, ne convinge că tatăl său a fost un om cu convingeri ferme, pe care a reușit să le transmită și urmașilor săi direcți. Nu este vorba despre convingerile politice, susținute cu o tărie pentru care „l-o dus la Poarta Albă, la Canal”, care însă pălește în fața suferinței semenilor săi (citindu-l pe Panait Istrati, Pașca deplânge soarta minerilor care s-au revoltat în 1930, deși „guvernul de atunci al Național Tărâniștilor era simpatizat de oameni de la noi, iar eu care atunci eram copil am ajuns chiar să sufăr întemnițare pentru acești oameni sub regimul comunist”). Acest om care a refuzat să devină lupul omului crede și încearcă să ne împărtășească credința că există un mod mult mai frumos și mai bogat de a concepe viața decât cel impus în ultimele decenii.

După cinci ani petrecuți în „mașina de tocat vieți și destine”, Alexa Pașca s-a întors în sat și a devenit tâmplar, ca și Iosif, ca însuși

Iisus. Și-a crescut fiii învățându-i meserie, astfel încât tâmplăria a devenit „nu numai sursă de venit, ci și emblema unei familii”. Dar, întocmai ca și I.C. Vissarion, un Edison oltean cu un destin românesc, de la dispariția căruia se vor împlini 50 de ani în toamnă, săplăcanul nostru a păstrat cartea aproape de suflet, devenind un autodidact, hrănindu-și foamea de adevăr și frumusețe cu înțelepciunea marilor înaintași, pe urmele cărora încearcă, modest, să pășească:

"Nu scriu aceste lucruri din vreun interes personal sau din ură față de conducerea țării ci din dorința de a-mi vedea patria mea înflorind și în plină fericire".

El înregistrează cu durere abuzurile unei stăpâniri paranoice, care a obligat țăranii să se asocieze în cooperative organizate și conduse fără chibzuială, unde se lucra în dorul lelii și nu se producea nici strictul necesar pentru membrii cooperatori. Ca urmare, foștii proprietari ai pământurilor întârziiau cât mai mult cu adunatul roadelor „ca să mai poată să ia câte ceva și să-și ducă acasă”. Adesea, puterea a fost nevoită să recurgă la forță:

"Din ordinul autorităților conducătoare, la culesul porumbului a fost adusă pază militară (miliție și gărzi patriotice) sub a cărei supraveghere s-a făcut culesul ca să nu se fure."

Ceva asemănător am întâlnit numai în romanele lui Zaharia Stancu, dar credeam că e o exagerare.

Regăsim în însemnările lui Pașca atât ritualurile bisericești cât și rosturile neglijate ale unor obiceiuri din vechime: „în ajunul Bobotezei vremea a fost mai aspră puțin dar în general bună, din streșină nu a picurat așa că dacă a fi cum spuneau bătrânii că dacă nu picură din streșină atunci se desprimăvărează mai repede".

Alexa Pașca se vede un altfel de bătrân decât cei pe care-i apucase el și realizează cu durere că urmașii săi vor pierde cu totul rânduielile vechi, câtă vreme copiii încep să colinde de Crăciun mai devreme decât cer obiceiurile, „deoarece interesul era de a câștiga bani”. Nu-i vina lor, „de vreme ce acum au devenit părinți cei ce nici ei nu au fost educați în această direcție”,

Anoste devin până și sărbătorile stăpânirii:

"Ca sărbătoare 1 Mai [1984] nu s-a prea cunoscut din alte zile doar că s-au pus drapelele, încolo oamenii munciau poate mai tare ca și în alte zile, iar muncitorii care făceau naveta au profitat de aceste două zile pentru a-și aranja treburile pe acasă și la câmp. Mai mare

farmec avea ziua de 1 mai înainte de război, pă vremea burgheziei, când locomotivele de la trenuri veneau îmbrăcate cu crengi verzi, iar pe la sate se sărbătorea un fel de sărbătoare populară numită Armindenii..."

Cronica lui Alexa Pașca este pătrunsă de o tristețe soră bună cu cea a Ecclesiastului. Prin faptul că țaranului i s-a luat pământul, el a fost nevoit să se mute sau să facă naveta la oraș, să renunțe la ciclul anual al îndeletnicirilor agrare în detrimentul goanei zilnice după cele necesare traiului. În acest fel, omul a pierdut sensul existenței, a devenit un inadaptat care se îmbată sau își pune capăt zilelor.

Nu poate fi altcumva, câtă vreme ritualurile din vechime își au rosturile lor psihologice, afective, purificatoare, regeneratoare. Ba încă s-ar putea să existe și altele, greu perceptibile, dar la fel de șuie ca și gravitația.

Ori de câte ori întâlnesc în cale semnele competiției dintre cultura tradițională și civilizația tehnologică, îmi aduc aminte de „Răsărit de soare", o povestire a bucureșteanului Liviu Radu, socotit cel mai promițător talent european al anului trecut (premiul de încurajare Eurocon 2000).

Un prospector e nevoit să trăiască un timp printre papuași. În fiecare dimineață, Oumi tuni tami, adică „Șchiopul ce cunoaște lucrurile din vechime", vraciul local, „se instalează în centrul sătucului, în fața colibelor acoperite cu frunze de palmier, și începea un fel de litanie, acompaniată de bocănituri într-o tobă mică", un răget „prelung, modulat în mod bizar, fără pic de muzicalitate", menit să aducă Soarele pe cer. Prima reacție a americanului trezit sistematic din somnul cel mai dulce (în secuime, i se spune „somnul porceilor") e să vrea să-l împuște, dar cum cercetarea junglei nu prea dă roade, firea sa pragmatică învinge, așa. că în cele din urmă se împrietenește cu bătrânul numai piele și os și încearcă să obțină de la acesta informații legate de zăcămintele din zonă. Cum nu știe o boabă de papuașă, este nevoit să înregistreze poveștile vraciului pe casetofon și să apeleze la alții ca să le traducă în engleză.

Iată însă că într-o zi bătrânul moare.

Sătenii se despart printr-o ceremonie festivă de ultimul cunoscător al tradiției și tainelor firii, dar a doua zi de dimineață constată cu surprindere că Soarele n-a mai răsărit și asta nu numai în Papua-Noua Guinee, ci peste tot în lume. În vreme ce savanții încearcă să dovedească existența unui nor de praf cosmic care ar fi

acoperit astrul diurn, americanul nostru își dă seama că agasantul ritual matinal își avea de fapt rostul său, scoate caseta cu „răgetele” de întâmpinare a zorilor, o pune în casetofon, îl pornește și, minune, Soarele răsare...

Transilvania Jurnal, 15 mai 2001

LITERATURA PE CONT PROPRIU

Cred în principiile termodinamicii, în egalitatea dintre Lege și Statistică, valabilă în cazul mulțimilor mari. Statistica nu favorizează pe nimeni, ea asigură o distribuție tipică a coeficienților de inteligență la mia de suflete.

Orice popor dispune de un număr proporțional de genii per mărime în unitatea de timp. Numai nouă ni se repartizează degeaba rația de har. Noi suntem țara unde Poetul Național și-a văzut „Poesiile” adunate într-un volum abia la 33 de ani. Tudor Arghezi, copilul teribil din „Flori de mucigai”, a așteptat cu 14 ani mai mult. În vreme ce presa literară colcăie de jivine politice, tot mai vârstnicii „tineri autori” sunt lăsați să vegeteze în vidul ce înconjoară Galaxia Gutenberg.

Singura salvare, inițiativa particulară. Ajută-te singur! Scriitorul român își rupe la fiecare salariu de câte o pagină, își adună volumul la ciorap. Cum această acțiune durează adesea ani și ani, când e dusă la bun sfârșit, pare un fel de testimonie literară: „vedeți, așa scriam eu pe vremuri”.

Ovidiu Petcu și-a adunat, cu o tenacitate pe măsura talentului său, cele necesare pentru editarea primului său volum: CHIPUL PĂMÂNTULUI. OAMENI ÎN SPAȚIU. I-au sărit în ajutor prietenii: Lucian Băbeanu (coperta), Ona Frantz (corectura), Victor Toroș, Mara Popa... E volumul unui luptător, un memoriu despre tactica, strategia și ineficiența supraviețuirii („Zgarda”, „Ultima șansă”, „Coșmar”, „Domnului Frankenstein, cu dragoste”, „A-5772”...). Povestitorul sare peste rețete, canoane, stereotipii:

„Este neliniște. În jurul focului, oamenii vorbesc puțin, cerul și stelele cheamă. Ei sunt apăsați de neliniștea aceea a oamenilor cu Unelte.

Unul se ridică în picioare, se apropie, glăsuiește:

-Învățați-ne să zburăm." (Oameni în spațiu)

Lui Ovidiu Petcu nu-i plac mușchetarii SF. Arma lui este ironia, el despică cu tășuri de sarcasm: „SPORTIVI, SUNTEȚI SÂNGELE NAȚIUNII! DAȚI TOTUL!” (Planeta de gazon). Pământul e un „ospiciu de iepuri”, unde dragostea nu cunoaște hotarele secolelor (Prețul singurătății), iar viața a fost germinată cândva, în viitor (Tronner).

Poveștile bune mor de nemurire, înghesuite în manualele școlare. Ovidiu Petcu refuză poncifele, el însuși fiind o temă și un personaj SF. „Cel care vede Timpul îi devine stăpân”. Existența e doar „o vânzare de timp” (Dincolo de albastrul timpului). Ireversibilul copleşte. „Ce ai cu oamenii, Alvaro?” Dezlegarea, îndoiala, e ascunsă în văzul tuturor, pe copertă, sub titlu: „De ce m-ați mințit că sunt Om?”

Acest volum de debut cuprinde povestirile scrise înainte de 1989, în perioada când autorul nu pornise încă lucrul la eșafodajul teoretic menit să fluture scufia science-fictionului atârnată pe funie. Vremea anticipației s-a terminat, nimic nu se pierde, totul se transformă, trăiască supraficțiunea! Imaginația nu se servește nici cu lingurița, nici cu polonicul, ea este ca o mare în care te scufunzi și ieși (mai bun? mai tânăr? mai dibace?) ud. Dar, până să-și închege viziunea, „Homo cosmicus eternus pleacă într-o nouă aventură. Apune soarele planetei Onibbad...” (Nomazii)

Pe cerul întunecat de lipsa luminiței de la capătul tunelului, steaua lui Ovidiu Petcu răsare.

(Ovidiu Petcu, Chipul Pământului: Oameni în spațiu, Editura Carminis, Pitești, 1999.)

DE LA FABULĂ LA SPACE-OPERA

Am ajuns în ultima carte a lui Nicolae Pop printr-o întâmplare. Poetul născut în 1 Decembrie 1928, în Mirșidul sălăjean. Tatăl său era ceferist și avea niște prieteni la depoul din Jibou. Pe vreme aceea, feroviarilor trăiau în niște barăci amplasate într-o văioagă din spatele gării - azi un loc împădurit, unde doar ghizdul unei fântâni astupate cu bolovani mai trădează existența unor gospodării. Strămutat în Craiova și București, el a păstrat legătura cu unii dintre prietenii din copilărie.

Așa se face că, șaptezeci și cinci de ani mai târziu, i-a trimis unei vecine din bloc un volum de poezii, „De pe ramul cântecelor mele”, o culegere de autor ce cuprindea și niște „Stihuri acide” - o serie de fabule tăioase, pe care le-am citit, mi-au plăcut, le-am semnalat și altora. Nicolae Pop a aflat și mi-a răspuns. Am aflat atunci că nu era nicidecum o apariție tomnatecă, autorul debutase în 1977, cu volumul de fabule „Ventuze”. A urmat apoi o primă carte pentru copii, „Fabule”, frumos ilustrată de Dana Schobel-Roman, apărută la Editura Ion Creangă în 1982. Bibliografia de autor cuprinde încă multe alte titluri: publicistică, versuri, prezențe în antologii. Nici prin cap nu mi-a trecut că fostul redactor-șef al Editurii Militare are de gând să scrie și o carte de aventuri cosmice, ba mai mult, ne vom regăsi în ea împreună cu familia, prietenii, vecinii și alți jibouani.

„Aventurile junilor astronauți Romeo și Dan” (Jurnal de bord) a apărut la editura SemnE, aceeași care i-a publicat „Cartea cu fabule” (2003).

Eroii principali sunt Romeo Breban și Dan Gorun, doi adolescenți de excepție, „medaliați cu aur la o importantă Olimpiadă științifică internațională”. Pe când să primească niște burse NASA, liceenii au fost răpiți de o farfurie zburătoare, de la marginea ipoteticului oraș transilvan Meseșani. Aventurile lor au fost consemnate într-un „Jurnal de bord”, scris în catrene rimate, cu versuri scurte, de 7-8 silabe, în metrică de baladă populară.

Cei doi elevi supradotați erau în vacanță, la bunici și se jucau cu un zmeu, când alături, „pe clin de plai”, a aterizat o navă

extraterestră. Spre surpriza lor, pilotul ozeneului era chiar bunicul lor, așa că știrile despre răpire n-au fost decât o păcăleală pentru bietul mapamond.

Ca în „Maidanul cu extratereștri” de Constantin Cozmiuc, nava fusese abandonată într-o vie de niște ființe din altă lume, care au descoperit că la noi există „tămâioasă, nunți, pălincă și gustări”, și-au găsit niște mirese și s-au juruit să nu mai plece de pe Pământ.

Farfuria zburătoare a fost modificată de inginerul Titirez și botezată „Măiastra”, după frumoasa sculptură a lui Constantin Brâncuși. Spre deosebire de proiectul lui Jules Verne din „De la Pământ la Lună” sau de poluantele nave spațiale, ea beneficiază de o tehnologie ecologică: „decolează de oriunde, / zboară fulger sau domol / și coboară după voie / pe oricare fel de sol, / propulsată-ntotdeauna / de un sistem cu tainic har, / ce își soarbe energia / dintr-un flux multistelar!”

Evident, după decolare, băieții au făcut cunoștință cu antigravitația și fermecați de starea de imponderabilitate au uitat că misiunea lor este una de explorare (to boldly go...). Au pornit deci, „cu fonică viteză”, către Lună (distanță care, la asemenea iuțeli, se parcurge într-o secundă și un pic) și de acolo mai departe, prin Sistemul Solar.

Periplul printre planete le-a prilejuit întâlnirea cu o mică prințesă, salvarea navei Gong din Constelația Lira și alte aventuri menite să încante copiii. Nu le voi înșirui aici, un fragment se găsește pe „Bilet de voie” (<http://www.bilet.go.ro>), situl bibliotecii orașenești din Jibou. Voi remarca doar îndrăzneala unui bunic, care, dincolo de statisticile alarmante, crede încă în viitor, în existența urmașilor, a urmașilor urmașilor noștri și dorește să le hrănească imaginația, curiozitatea, dorința de aventură.

Am urmărit cu tristețe felul în care o parte din mass-media românească i-a luat peste picior pe studenții care s-au străduit să construiască și să lanseze prima navă cosmică particulară de la noi. N-am uitat campania turbată de denigrare de anul trecut, stârnită în presă în momentul când alpiniștii noștri s-au pregătit să plece către vârful Muntelui Everest. Toți acești temerari au știut să nu-și plece urechea la vocile rău-intenționate și au dovedit lumii - oare cu câtă durere în suflet? - că sunt capabili să îndeplinească o sarcină dificilă.

Există o vârstă când, ca să construiești o „Măiastră” și să re trăiești „Aventurile junilor astronauti Romeo și Dan”, sunt

suficiente o cutie mare de carton, cu ferestre decupate în chip de hublouri și complicitatea unui bunic ca Nicolae Pop. Copiii știu, mai bine decât adulții frustrați, că dacă vor face acel pas mic pe urmele lui Armstrong, vom avea parte cu toții de saltul într-o omenire. Să ne amintim, deci, cum e să fii copil.

(Nicolae Pop, Aventurile junilor astronauți Romeo și Dan, Editura SemnE, București, 2004.)

Pro-Scriis nr. 3 (29-30) / 2004

DINCOLO DE ISTORIE

Alcătuită asemenea „Triptic”-ului, volumul său de debut, din trei părți, noua carte a lui Liviu Radu, intitulată „Constanța 1919”, demonstrează maturitatea unui talentat creator de lumi imaginare și de povești. Întâmplarea a făcut ca atunci când s-au aniversat / comemorat împlinirea a 80 de ani de la terminarea primului război mondial, să iau parte la punerea în pagină a unei sume de comunicări legate de respectivul eveniment, studii semnate atât de nume cunoscute ale istoriografiei românești, cât și de cei mai buni savanți maghiari din domeniu, deci să am un cadru de comparație potrivit.

Cu totul străin spiritului elen, care-și prezenta zeii cu bubele lor cu tot, ba Hefaistos încă își mai trăgea și piciorul, la noi istoria a dobândit o aură de sacralitate, cu pretenții de perfecțiune, lucru care l-a determinat pe Lucian Boia s-o studieze precum o mitologie. Orice încercare de repunere a adevărului istoric în drepturi, precum cea încercată în anumite manuale alternative, a stârnit un scandal monstru și o derută totală, atât printre cititori, cât și printre autori. Ca să dau un exemplu: Dimitrie Cantemir a fost un cărturar „de talie evropenească”, iar Constantin Brâncoveanu un martir al creștinătății, dar oare câtă simțire patriotică dovedește acela care încearcă să descopere faptele incryptate de primul în cunoscuta-i „Istorie ieroglifică”?

Pe acest teren minat al orgoliilor naționale pășește cu dezinvoltură Liviu Radu. Cartea sa propune trei alternative la istoria „reală”, trei scenarii în care România ajunge să fie înglobată pe rând în imperiul habsburgic, imperiul rus sau în cel otoman și, cum fiecare dintre aceste mari puteri a devenit una dintre învinsele conflagrații mondiale (Rusia de revoluția bolșevică), românii încearcă prin tratative sau cu arma în mână să-și determine viitorul.

Contestatarii capătă de la început un os de ros, deoarece în „Tratative la Konsstanza” apare personajul Ion Antonescu (maior de husari, cu studii în Franța), pe care a încercat și Marin preda să-l reabiliteze în „Delirul”. La Liviu Radu, contestatul erou apare doar ca aghiotantul mareșalului Aweresku, un militar bățos, care nu

dovedește nici un pic de diplomatie în fața negociatorilor Antantei, cu toate că aceștia intenționează să le atribuie ungurilor Banatul și Transilvania (Köszönöm szépen!), adică să distrugă unitatea statală reprezentată simbolic pe soclul statuii regelui Karl (totuși de Hohenzoller), unde au fost trecute anii în care Austria a cucerit diferite „părți” ale regatului: Transilvania - 1699; Oltenia - 1718; Bucovina - 1775; Muntenia și Moldova - 1782 (nicidecum 1859!); Dobrogea - 1878; Basarabia 1919.

Sunt de admirat și cultura și dezinvoltura cu care Liviu Radu modelează un material atât de puțin maleabil precum prejudecățile cronografice. Istoria paralelă pare familiară, schimbările introduse de autor operează cel mai adesea la nivelul detaliului, „buturuga” mică” capabilă însă să genereze semnificații inedite - și unele idiosincrazii (cine se simte râios, să se scarpine!). Astfel, „Morgensternul” filosofiei și poeziei românești, Michail Eminowitsch, conaționalul lui Nicolaus Lenau (oare câți „patrrrioți” știu că Lenau s-a născut într-un sat bănățean?), profită de relațiile soției sale, Mite Kremnitz ca să devină ministru al Culturii în mai multe rânduri.

Blasfemie! - vor urla cei care cunosc strădaniile revizorului școlar pentru județele Iași și Vaslui. De ce nu al învățământului? Să-i lăsăm pe aceștia în seama lui Sigmund Freud, care, la invitația lui Lazăr Șăineanu, a profesat doi ani în Bukarest, unde a fondat o școală. Exemplele pot continua...

Dacă prima parte constituie un fel de introducere analitică în temă, cea ce-a doua parte a „tripticului” este creionată mult mai dinamic. Îmi voi înfrâna pornirea de a vă relata acțiunea, pentru că nu vreau să vă răpesc plăcerea de a savura arta unuia dintre marii noștri povestitori, căreia i-ar merge buhul și-ar veni lumea să-l asculte chiar dacă am cădea într-o continuă pană de curent, de-ar înțepeni tipografiile și autorii ar fi nevoiți să povestească prin parcuri, prin iarmaroace, pe la colțuri de stradă, cu pălăria în față, „qie ting xia hui fen jie” = „atunci ascultați dezvăluirile făcute în capitolul următor”, cum ziceau meseriașii chinezi de odinioară, care se opreau din povestit într-un moment cheie al acțiunii și-și îndemneau ascultătorii să mai plătească un bănuț dacă vor să audă continuarea. Eu am urmărit bălălia aeriană purtată deasupra portului „Konstanția” cu sufletul la gură, deși mintea mea de fizician încerca uneori să strivească corola de minuni imaginată de autor, dar să-i fi uns pe bolșevici cu măduvă de oase într-o zi cu Lună Plină, forța narațiunii

tot m-ar fi smuls și m-ar fi purtat cu ea. La urma urmei, Poul Anderson și-a pus eroii din „Operațiunea Haos” să se avânte în luptă pe cozi de mătură sau pe covoare zburătoare și tot nu m-a deranjat.

Una dintre corespondentele site-ului critic „Pro-Scris”, o feministă înfocată, i-a reproșat autorului că n-a găsit nici un personaj feminin în carte, în afară de o variantă inedită a... „Mioriței”. Îi reamintim tinerei că în vremuri de război, femeile și copii sunt puși la adăpost, ca să nu pățească precum Anica, sufletul îngeresc care veghează asupra celei de-a treia părți, „Fuga din Küstangé”. Ea va trebui să decidă și soarta lui Nastratin Hogeia, care a venit până la plaja unde s-au adunat militarii turci care urmează să fie repatriați. Pitorescul erou caută sensul unui vis care-l obsedează, al cărui înțeles simbolic ar fi că putem cu toții să mâncăm o pâine mai proaspătă în țara asta, fără să ajungem la vărsare de sânge. Umanitatea și optimismul lui Liviu Radu transpare cel mai bine din felul de-a fi al șugubățului hagi, care devine un fel de alter-ego al naratorului (de unde mai pui că principalul său sfetnic e Karagöz, un catâr vorbitor). Miracolul caracteristic poveștilor orientale e dozat cu multă măiestrie, precum în cazul armăsarului ucis pe plajă de stăpânul care nu vroia să se despartă de el, un „El Zorab” care învie, ca să arate că refugiarea pe mare e doar o cale a disperării, o soluție lipsită de demnitate în cazul unor bărbați tineri și în putere.

În concluzie, Liviu Radu reușește să creioneze trei lumi total diferite ca structură socială sau ca mentalități, să le individualizeze și să le facă memorabile. El merită cu prisosință elogiul adus de Sebastian A. Corn în povestirea ce constituie inedita postfață a acestui volum, apărut în colecția „Morfeu” a editurii „ProLogos” din București.

(Liviu Radu, Constanța 1919, Editura ProLogos, București, 2000.)

Pro-Scris nr. 5-6 / 2001

O APOCALIPSĂ REZOLVATĂ

Blocul 3 se află pe strada Sfântul Raimond, colț cu strada Crainicului, în vecinătatea Parcului Popular. Aici trăiesc și mor personajele lui Liviu Radu din romanul „Spaime”, apărut recent la Editura Pygmalion din Ploiești. Acțiunea e localizată în 1999, din 25 iunie până în 24 decembrie, evitând, spre surprinderea cititorului captivat de lectură, marea eclipsă din 11 august (29 iulie pe stil vechi), ziua când Nostradamus proorocise că din cer va coborî Antihristul.

Căci toate angostările locatarilor din blocul 3 sunt detectate, amplificate și exploatate de însăși Satana. Duhul Rău profită de apropierea anului 2000, de o serie fatidică de zile de vineri ca să ucidă cu bestialitate și să îngrozească cartierul și cititorul. Liviu Radu e un prozator experimentat, un autor cu o bibliografie impresionantă, în fruntea căror stau volumele „Trip-Tic”, „Constanța 1919”, „Opțiunea” ori „Spre Ierusalim”, știe să gradeze tensiunea narațiunii, să mărească bulgărul de zăpadă, să-l rostogolească sub privirile noastre uimite până ajunge la dimensiunea unei avalanșe atotnemicitoare. „Spaime” e o narațiune care reușește să transpună cu măiestrie atmosfera tipică a romanelor de groază într-un bloc din care se găsesc cu miile în România și să ne stârnească fiori pe șira spinării.

Liviu Radu vizează, în primul rând, sensibilitatea tocită a românilor. Diferite drame individuale sunt consemnate cu o acuratețe ce-ar fi stârnit invidia lui Zola. Privite din perspectiva individului contemporan, agasat de haosul din țară, ele par mărunte, fapte diverse pentru cronicile negre din ziare, mizerii tipice ale tranziției românești: pensionari care nu pot să-și plătească întreținerea, femei violate la ele acasă, țigani asasinați de cămătarii pe care au încercat să-i înșele, evrei terorizați de vederea unei zvastici desenate de niște puști ce n-aveau altă treabă, afaceriști greci lichidați de concurență, bătrâni fără apărare, sfâșiați de haitele de câini ce stăpânesc noaptea străzile... Însă prin apariția Satanei, miza romanului devine covârșitoare, în joc fiind însăși soarta lumii.

În mod surprinzător, ajuns la punctul culminant al narațiunii, Liviu Radu alege o soluție eroică, fantastică, ce contrastează distonant cu naturalismul prin care a descris anterior spaimele care ne bântuie existența cotidiană. Duhul Rău este înfruntat de Amadeus, un călugăr din Antichitate, ce a vegheat aproape neștiut în personalitatea lui Theofil Șerb, un birocrat șters, lipsit de curajul exprimării unei opinii proprii. Cu ajutorul unui nai, el cheamă în ajutor un basilisc, făptură modelată după stindardul dacic al balaurului cu cap de lup, rudă bună cu șarpele fantastic reprezentat în ciudata statuie de marmură păstrată la muzeul din Constanța. Tovarășii săi, scutierii ce-l însoțesc în luptă, sunt Dorel Dumitrașcu, un puști posedat de viziunea Răului și Vladimir Muțescu, un fizician pasionat de ocultism.

Înarmați cu sare și apă sfințită, ei pătrund în subsolul imund al blocului, profită de magia caracteristică serii de Crăciun (care pică tot într-o vineri), când puterile Întinericului slăbesc sub razele palide ale stelei ce-a vestit nașterea Mântuitorului. E o acțiune de comando, o misiune aproape sinucigașă, ce va fi dusă la bun sfârșit doar prin colaborarea eroilor și cu un pic de ajutor divin. În momentul când Răul e retezat din rădăcină, angoasele dispar, străzile se umplu cu copiii porniți să colinde, în vreme ce adulții pot sărbători în tihnă ceasul de vestire a Păcii. Multitudinea happy-end-urilor convinge, ele rezolvă în mod natural problemele celor care au scăpat teferi, trecerea în 2000 pare să se petreacă sub auspiciile cele mai favorabile.

Lumea e atât de fericită, încât n-ai zice că peste nici doi ani va urma un 11 septembrie 2001...

(Liviu Radu, Spaime, Editura Pygmalion, Ploiești, 2004.)

Pro-Scris nr. 2 (27-28) / 2004

FERICIT CEL CE-ȘI CUNOAȘTE FRAȚII

Nu este pentru prima oară când science-fictionul românesc abordează temele biblice. Printre cutezătorii ce au defilat sub stindardul ateismului militant, să-i amintim pe Victor Kernbach cu romanul „Luntrea sublimă” ori pe Alexandru Mironov cu povestirea „Nemăsurate chinurile Lui”. Cyberpunk-ul și Mike Haulică au adus pe ecrane chipul Madiei Mangalena, femeia păcătoasă mântuită prin dragoste. Liviu Radu a ales însă Calea iubirii, milei și iertării și „Opțiunea” îl privește.

Glia e o planetă care seamănă leit cu Pământul de pe vremea împăratului Tiberius. O mare parte a lumii e stăpânită de Imperiul Latgan și guvernată de împăratul Severus. Printre provinciile supuse se află și Calmeea, locuită de obdinii care se închină unui zeu invizibil, atotprezent și omnipotent. Enor, un legionar tocmit de Liviu Radu ca un fel de răscumpărare a păcatelor crudului împărat Nero, asistă aici la prima confruntare dintre două entități: Madby și Colb.

Colb este modelat ca un alter-ego al lui Hristos, trimis să aducă credința, speranța și dragostea într-o altă lume. El își explică simplu numele: „din praf suntem făcuți, în pulbere ne vom întoarce”. În cealaltă parte, să remarcăm consonanța Madby („mad” înseamnă „nebun”, „turbat” în engleză) cu ipoteticul „maybe” („poate”, tot în engleză), deoarece autorul încearcă pe tot parcursul romanului să-i ofere Răului o șansă de pocăință. Madby apare întâi în trupul unui posedat, unde este recunoscut de Colb:

„Ai tăi te caută. Știi prea bine pentru ce. (...) Crimă, trădare, fără a mai pomeni de furtul navei cu care ai venit aici, într-o parte a universului necunoscută alor tăi.”

Madby refuză ajutorul și, profitând de avantajul unei tehnologii superioare, îi este ușor să salveze imperiul de invazia vestrogoților,

să preia locul împăratul ucis în luptă și să se impună ca șef al statului. După ce își domolește adversarii politici, mai cu vorba, mai cu fapta, noul stăpânitor cucerește și teritoriile învecinate și se întoarce în capitala unui super-stat dominant.

Intrat sub influența senatorului Peterus Arbiter, un Petroniu corupt și venal, mult mai apropiat de realitatea istorică decât cel înfățișat de Sienkiewicz în „Quo vadis”, Madby începe să trăiască într-o destrăbălare perpetuă și devine din ce în ce mai puțin popular. În cele din urmă, declanșează teroarea.

Cu o cuminenție înțeleaptă, Colb nu reacționează spectaculos, ci se străduiește să deschidă ochii oamenilor, să-i ajute să se ferească de Răul ce invadează Lumea. Spre deosebire de textul Noului Testament, Învățătorul nu este vândut de Huda, care este înjunghiat în clipa arestării. Colb este sfârâmat pe roată, astfel încât semnul noii credințe devine cercul.

„Opțiunea” constituie în esență o meditație pe marginea textului evangheliilor. După ce s-a scufundat între filele textelor sfinte și ale celor apocrife, ajungând la un nivel de cuprindere pe care nu pot decât să i-l invidiez, Liviu Radu a găsit în sine înțelepciunea pe care unii au socotit-o pierdută:

„Voi nu sunteți slabi”, zice Colb. „Sunteți mai puternici ca mine. Pentru că eu am cunoscut aceste adevăruri, iar voi le-ați descoperit. Eu am pogorât pe Pământ înzestrat cu știință, iar voi v-ați ridicat spre ea, fără să vă silească nimeni, doar din dorința voastră de a fi mai buni”.

Colb opune immurilor de glorie a împăratului demon o învățătură simplă, ale cărei rădăcini amare s-ar putea să se afle în veșnica pătimire din viața literară românească:

„Fericiți cei care aduc pacea.

Deoarece ei știu că nu ambiția deșartă și lăcomia fac omul fericit, ci împăcarea.

Oare frații trebuie să se ucidă între ei? Căci sângele cere sânge, iar răzbunările nu vor înceta niciodată.

Dar nu poți aduce pace decât prin umilință.

Cineva trebuie să cedeze. Poți întoarce și celălalt obraz, când ești pămuit. Dar dacă acela care te-a lovit nu înțelege, gestul tău este zadarnic. Te va izbi din nou, cuprins de bucuria că-i mai tare, că nu i te opui. E mai de folos să-l faci să înțeleagă că nu trebuie să lovească. Că nu trebuie să-și umilească fratele.

Pacea e frăție.

Fericit cel ce-și cunoaste frații."

(Liviu Radu, Opțiunea, Editura Pygmalion, Ploiești, 2004.)

Pro-Scriis nr. 2 (27-28) / 2004

O ANDROIDĂ CASTĂ ȘI-O CASCĂ ALBĂ

Isabel, Ionescu Isabel, este o androidă Cobra, dinamică, îndărătnică, descurcăreață, ca mai toate femeile din schițele și povestirile lui Sergiu Someșan. La prima vedere, pare o tânără ce tocmai „a ieșit din criza de timiditate a adolescenței”. Se îmbracă simplu, dar provocator: poartă un tricou strâmt pe care scrie „kiss me” cu litere roșii. Nu este un îndemn, iar cine încearcă să dea curs îndemnului, o pățește. Isabel este scutiera și subalterna lui Tom Anard, unul dintre cei mai buni agenți temporali, care a fost condiționat și trimis în societatea contemporană. Condiționarea e atât de perfectă, încât superagentul nu poate fi convins că nu-i Andrei Tomescu, inginer de sistem la Axel SRL, calul de bătaie al lui Guguță, găliganul din vecin. Misiunea lor e să prindă cronofagi, niște monștri răsăriți dintr-un spațiu paralel, pe care-i depistează pudrându-i cu calc sau cu praf de cretă. Ori să descopere contrabandiști de literatură falsificată, pe care, în loc să se grăbească să-i predea unei justiții hărțuite de avocații unși cu toate alifiile, echipa de poliție temporală preferă să-i supună la niște cazne subtile.

Un alt ciclu epic este cel „al butonilor”, compus din povestirile „O ipoteză aproape absurdă”, în care un tată care dorește să facă o scamatorie constată cu surprindere că ea îi iese, dar altfel decât intenționa și „Iubitul meu din altă lume”, unde același procedeu este repetat la o altă scară și provoacă apariția unui alter-ego simetric dintr-o lume antiparalelă în patul conjugal, spre surprinderea soției.

Mă tem să nu rămâneți cu impresia că Sergiu Someșan e un autor hazos și haios. E drept, multe dintre narațiunile sale, adunate în volumul „Să n-o săruți pe Isabel”, se înscriu în linia prozei SF umoristice, cultivată la noi de Felix Aderca (din generația de aur), Eduard Jurist, Corneliu Omescu, Laurențiu Cernet (din generația de mijloc) ori Radu Honga, Dan Merișca, Dorin Davideanu (din „noul val” al anilor optzeci). Unele lucrări, precum „Dilema” ori „Planeta cu spioni” sunt niște divertismente frivole, din sfera anecdoticului. Dar în alte dăți, răsul provocat de Sergiu Someșan încâtușează; în

acest sens, e caracteristică reacția extraterestrilor care vor să-l răpească pe Adam (un amploaiat timid și șters, chinuit de toată lumea) și să-i transforme râsul într-o sursă de energie motrică: „Extraordinar! Așa ceva nu am mai pomenit! Râsul lui are un coeficient energetic negativ. Când râde pur și simplu ne absoarbe energia din rezervoare”.

Prin urmare, Sergiu Someșan știe să fie și tragic când râde. În cele mai bune proze ale sale, autorul dovedește o capacitate deosebită de concentrare a absurdului, de conturare a unor situații fără ieșire, calitate care transpare mai ales în povestirile cu tematică pacifistă, precum „Bla-bla-bla, domnule general”, „O rachetă cu numele meu” ori „O cască albă și-un copil în ploaie”, povestiri ce au atras aprecierile criticilor sau ale unor jurii literare.

Autorul manifestă interes și față de subiectele ce țin de domeniul prozei horror („În trecere prin Predeal”) ori al fantasticului („Legendă fără sfârșit”, „O clipă de nemurire”). De altfel, Sergiu Someșan a publicat anul trecut un alt volum, intitulat „Carte de magie”, asupra căruia ne-am aplecat cu mult drag și despre care am dori să vă spunem mai multe cu proxima ocazie.

(Sergiu Someșan, Să n-o săruți pe Isabel, Editura Arania, Brașov, 2000.)

Pro-Scriis nr. 1 (17-18) / 2003

ÎMPLINIRE ÎN 2

Iată că Sergiu Someșan își scoate, rând pe rând, cărțile din mânecă. Cea de acum nu-i nici valet de cupă, nici popă de treflă, ci o „Carte de magie”, a doua din mâna pe care o filează calm, ca un jucător profesionist. Dacă în prima, „Să n-o săruți pe Isabel”, erau grupate mai ales proze științifico-fantastice, prezentul volum este menit să ne dea fiori și să ne poarte printre faliile în realitate care constituie lumea fantasticului. Ghid ne este însuși autorul, care folosește în mod curent narațiunea la persoana întâi, lucru care-i permite să ne ducă de nas și să-și facă numărul de iluzionism menit să ne surprindă și să ne vrăjească.

Povestirile încep cu chiar narațiunea care dă titlul volumului, o tăgăduire din care izvorăște iraționalul, o negare deviată întru dragoste, o îndoială risipită de o percepție tantrică a rosturilor. Sergiu Someșan este un romantic, un sentimental, eroii și eroinele sale constituie cupluri primordiale, jumătăți androgine ce se regăsesc în intimitatea propriului univers. Măinile dibaciului jongleur pun în mișcare o roată de popice sclipitoare, care se învâрте, se învâрте parcă de la sine, până ne amețește cu totul.

În mod frapant, dezinvoltura cu care ne manipulează și ne îndrumă percepția pe alte cărări, are o altă sorginte decât fantasticul înaintașilor. Sergiu Someșan nu poate fi asemuit cu Vladimir Colin, care ne plasează de la început într-o fărâmbă de basm. Pe Eliade îl conduce până la ușa care se deschide către labirintul lumilor, dar nu-l urmează mai departe. Prin firea și firul zglobiu al întâmplărilor, s-ar apropia mai degrabă de Aderca, Arghezi ori Creangă. De fapt, Sergiu Someșan se joacă de-a fantasticul. El e un realist ce ne plimbă masca insolitului prin fața ochilor, realizând un splendid spectacol de lumini și umbre.

Eroul din „Cartea de magie”, naratorul, e un „încuiat” (care să folosim un termen la modă, preluat din lumea lui Harry Potter) care a

intrat accidental în posesia unei cărți rare, scrisă de Simion Magul. Ca Saul cel dinainte de Pavel, el își respinge rostul, pentru că nu-l percepe, nu-l înțelege: menirea sa e să întregească un Univers fracționat și să umple lumea cu farmecul și sofianismul Lilianeii, o vrăjitoare inițiată în tainele cele mai adânci (întocmai ca în „Eva” lui Blaga, eroinele lui Sergiu Someșan ascund sub pleoape o taină „ce nimenea nu știe, nici Dumnezeu chiar...”).

Oana (Vis) și Efida (Adio Efida) sunt femeii voluntare, zeițe care-și împlinesc poftele în urma unor strategii elaborate, greu de deslușit până la împlinire. Când nu există o zeiță la îndemână, ea poate fi generată cu ajutorul internetului, că doar s-a stabilit științific că sunt suficienți circa 10.000 de credincioși pentru ca o divinitate să prindă viață (Întâlnire cu o zeiță). Lisa din „Ritual de trecere” încearcă să cheme din adâncul tenebros al mării un monstru cu care să se însoțească și să se transforme în zeiță, dar nimerește peste un bărbat dezghețat, inventiv, care, întocmai ca și Chirică din „Povestea lui Stan Pățitul”, știe cum se scoate coasta de drac dintr-o femeie.

Nu este singura situație tensionată rezolvată potrivit unei logici a întregirii. În „Arena”, extratereștrii capturează câte un animal din fiecare specie de pe Pământ, inclusiv un bărbat și o femeie, și le închid într-o arenă pentru a determina de drept care e ființa menită să stăpânească planeta. După ce carnivorele mănâncă ierbivorele, iar apoi seucid între ele, cuplul de oameni se minunează că totuși nu sunt eliberați, ca să-și dea seama într-un târziu că alienii habar n-au de dimorfismul sexual și îi consideră specii diferite.

Sergiu Someșan respinge orice formă de asceză, el refuză să despartă ceea ce Dumnezeu a menit să fie unit dintru început. Astfel, voiculescianul pădurean din „Tăietorul de lemne”, e un aducător de noroc care conferă calități magice, taumaturgice surselelor tăiate de el. Focul făcut cu acestea vindecau pe cei din casă, iar fumul lor se înălța drept către cer, oricât de tare ar fi bătut vântul. Totuși, ținta lui Anatol nu este una înaltă; precum bine intuiește Paraschiva, văduva cea veselă, el se află în așteptarea unei împliniri firești, prin refacerea „ordinii casnice”, ca să reproduc o formulare inspirată a doamnei

Mona Mamulea, care semnează prezentarea volumului de pe coperta IV.

Nici Rafael, piticul diform din a cărui cocoasă răsar aripi de înger, nu constituie o figură mult diferită. Povestea lui reface tranziția de la pupă la fluture, de la rățușca cea urâtă la grațioasa lebedă.

Sergiu Someșan judecă lumea fără să fie un moralist, iubește cu patimă fără să ajungă la dezmăț, crede fără a-și dori să devină un sfânt. Într-o lume plină de supereroi, el trăiește voluptatea de a fi un om simplu, un bărbat care-și află împlinirea în 2.

(Sergiu Someșan, Cadouri de Crăciun, Editura Arania, Brașov, 2001.)

Pro-Scris nr. 2 (19-20) / 2003

UN CRĂCIUN EXTRATERESTRU

Sergiu Someșan a comis încă o carte zemoasă, în care realitatea se îmbină cu fantasticul întocmai cum foile de varză învelesc tocătura. „Cadouri de Crăciun” stau, ca și sarmalele, sub semnul rotundului și nu ne rămâne decât să adăugăm un pic de smântână ca să le servim publicului gurmând. S-ar putea ca ideea de bază să le taie unora pofta de bucate: perechile de îndrăgostiți sunt închise în câte o sferă impenetrabilă, care devin globurile de cristal cu fulgi artificiali de zăpadă oferite la Sărbătoarea nașterii Mântuitorului de către niște extratereștri omnipotenți. Probabil că avem de-a face cu o civilizație unde zăpada e o raritate, iar fulgurile un prilej de bucurie. Și, desigur, poate și Crăciunul lor are o altă semnificație, dar constituie o ocazie pentru a oferi daruri.

Minunile iernii sunt multe și nenumărate poveștile lor. Un boier care vroia să ia pământurile unor răzeși i-a pârât la Vodă că sunt niște leneși și nici lucrurile de acasă nu știu a le face ca lumea, că trăiesc într-o mizerie de nedescris și se dărmă casele pe ei. „Voi merge să văd”, a zis domnitorul, „și dacă e cum ai zis, le voi lua țărinile și ți le voi da.” La auzul țărășeniei, răzeșii s-au repezit să-și facă satul lună, dar n-au apucat să-și termine toate treburile la timp. De aceea s-au rugat fierbinte la Dumnezeu să-i ajute, iar Domnul s-a milostivit, a dat prima ninsoare, care a acoperit toate acareturile și murdăriile cu o plapumă albă, strălucitoare, spre încântarea ochiului. Voievodul a fost plăcut surprins să vadă peste tot curățenia zăpezii și l-a amenințat pe boierul pârăcios să-i lase pe oameni în pace, astfel își va sfârși zilele într-o țeapă. Poate că Sergiu Someșan ar fi trebuit să strecoare o sugestie vis-a-vis de ocazia sărbătorilor extraterestre de iarnă, pentru că nu e deloc creștinesc să-i zidești pe îndrăgostiți în câte o sferă translucidă.

S-ar putea ca neștiuta prăznuire să fie un secret de o însemnătate deosebită, la fel cum „Istoria hunilor” scrisă de bătrânul profesor din

„Vizită de lucru" ar putea să dezvăluie faptul că ritualurile vechi de secole le permit războinicilor din stepă să migreze dintr-un secol în altul. Puterea hunilor provine dintr-una dintre „enigmele primordiale ale cosmogoniei" și de îndată ce eruditul s-a apucat să o dezlege, apare un comando călare cu menirea să șteargă toate urmele și să ascundă taina vaselor de bronz. Ne întrebăm de ce autorul n-a cedat ispitei traco-gete și nu și-a plasat eroul la poalele Kogaionon-ului, dar se pare că tema a fost epuizată de „Motocentauri pe Acoperișul Lumii" și îngropată atât de adânc încât nici diavolul n-o mai scoate la lumină.

O variațiune interesantă pe tema comorilor blestemate o constituie „Lucrarea de diplomă". Un drăcușor prins la ananghie negociază la sânge cu un arheolog ca să-l convingă să-și vândă sufletul. Definirea sufletului ca sumă a tuturor activităților psihice este convențională și improprie, deoarece activitățile psihice au loc doar în creier și deci sufletul ar trebui dispară după stingerea finală. Peticirea definiției cu „se admite posibilitatea supraviețuirii lui și după încetarea suportului material" e cusută cu ață albă. O definiție adecvată ar fi putut fi găsită cu un efort minim răsfoind cartea academicianului Constantin Bălăceanu-Stolnici, „Anatomistii în căutarea sufletului". Oricum, interludiul respectiv e menit doar să pregătească poanta finală, când peștele cel mic e păpat de un pește mai mare și Michiduță dă de Dracu.

"Cadouri de Crăciun" constituie și un manual de tehnică literară, care desconspiră trucurile ordinare la care recurg scriitorii aflați în pană de inspirație. Poate că ar fi fost mai bine ca autorul să se abțină, deoarece dezvăluirile pot destrăma magia lecturii. Cititorul află așa, fără jenă, că „Cele nouă miliarde de idei SF" este o răstălmăcire a unei cunoscute povestiri scrise de Arthur C. Clarke, că Fredric Brown ar fi trebuit să fie trecut ca autor atât la „Bla-bla-bla, domnule general" cât și la „Arena" sau „Șansa noastră s-a numit Adam". Ultima măcar are scuza că ideea de a genera energie prin răs a fost preluată ulterior de Studiourile Disney și a folosită în lung-metrajul de desene animate „Monsters Inc." Pentru atitudinea autodemitizantă, Sergiu Someșan merită să fie trecut la index, în rândul autorilor prin

care science-fictionul românesc capătă câte o gură de oxigen și reușește să supraviețuiască ca literatură într-o perioadă în care scriitorii intră în atenția publicului doar când când sunt călcați de mașina vreunui băiat de bani-gata pe trecerea de pietoni. Iar cine îi va imita pilda, ca el s-o pătească!

(Sergiu Someșan, Cadouri de Crăciun, Editura Karmat Press, 2003.)

Pro-Scriis nr. 3 (21-22) / 2003